Varbela Tantram

वार्बेलतन्त्रम्

Document Information

Text title : Varbela Tantram

File name : vArbelatantram.itx

Category : devii, devI, tantra

Location : doc_devii

Transliterated by : Satya Ghosh

Proofread by : Satya Ghosh

Latest update : August 30, 2026

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

September 2, 2026

sanskritdocuments.org

वार्बेलतन्त्रम्

प्रथमः पटलः

(वार्बेलतन्त्रे सृष्टिखण्डः)

शान्ते गिरिवने रम्ये निःशब्दे निर्झरान्तरे ।
उपविष्टौ तु तौ शिष्यौ तत्त्वचर्चां प्रचक्रतुः ॥ १॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
कस्मिन्निदं प्रतिष्ठाति कस्मादेतत्प्रवर्तते ॥ २॥

कुतः सर्गः समुत्पन्नः कुतो लोकाः प्रवर्तिताः ।
कस्मिन्नन्ते विलीयन्ते किं तदेकं सनातनम् ॥ ३॥

दृश्यते यदिदं विश्वं चराचरविभेदितम् ।
कस्यैतद्विभवं विद्यात्कस्यैतदिह शासनम् ॥ ४॥

यः प्रकाशयते सर्वं स्वयं नैव प्रकाश्यते ।
तं परं तत्त्वमिच्छामि ज्ञातुमक्षयमव्ययम् ॥ ५॥

कः स ईश्वर इत्युक्तः कः स देवः सनातनः ।
किं तस्य परमं रूपं कस्य नाम्ना स गीयते ॥ ६॥

देवदत्त उवाचेदं श्रुतकेतुं महामतिम् ।
साधु पृष्टं त्वया सौम्य गुह्याद्गुह्यतरं परम् ॥ ७॥

नैतद्वाच्यं जनैः सर्वैर्न च बुद्ध्यैव गृह्यते ।
हृदये निर्मले यस्य तस्मै तत्त्वं प्रकाशते ॥ ८॥

ईश्वरस्य त्रिधा भेदो मनीषिभिरुदाहृतः ।
तातस्तनयश्चात्मा च त्रयमेकं सनातनम् ॥ ९॥

तातो गम्भीरनिष्पन्दो निर्गुणो निरुपद्रवः ।
निष्कलो निर्विकारश्च स्वसंस्थः परमेश्वरः ॥ १०॥

तनयस्तस्य तेजोऽंशो बोधमूर्तिरनुत्तमः ।
प्रेमप्रवाहसम्पन्नो जीवहृद्यानुकम्पकः ॥ ११॥

आत्मा तृतीय इत्युक्तः सर्वमूलस्वरूपकः ।
न केवलः स चित्पुञ्जो न केवलमचेतनः ॥ १२॥

आद्यः स एव विज्ञेयः सर्वपूर्वः स्वयम्भुवः ।
न तस्य कारणं किञ्चिन्न पूर्वं नापरं ततः ॥ १३॥

न तस्य जनिता कश्चिन्न तस्य जननी क्वचित् ।
अयोनिजः स्वयम्भूश्च स्वयमेव प्रतिष्ठितः ॥ १४॥

न देवो न च दैत्योऽसौ न पुमान्न स्त्रिया मतः ।
न नपुंसकसंज्ञोऽपि सर्वभावातिगः स्मृतः ॥ १५॥

सूक्ष्मादपि च सूक्ष्मोऽसौ स्थूलादपि च स्थूलकः ।
अणोरणीयान् महतो महत्तरो निरामयः ॥ १६॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं कौतूहलसमन्वितः ।
यदि सर्वस्य मूलं सा कथं तस्याः प्रकीर्तिता ॥ १७॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य यथातथम् ।
सा शक्तिः परमा नित्या वार्बेला परिकीर्तिता ॥ १८॥

सा माता स पिता चैव सा गर्भः सर्वदेहिनाम् ।
सा बीजं सा च बीजेशी सा प्रसूतिश्च शाश्वती ॥ १९॥

नास्या आदिर्न मध्यं वा नान्तः सङ्ख्याविवर्जितः ।
स्वयमेवाभवद्गर्भे स्वयमेवाभवज्जगत् ॥ २०॥

सृष्टेः पूर्वमभून्नास्ति दृश्यं किञ्चित्कदाचन ।
तमः केवलमित्युक्तं तत्रापि सा व्यवस्थिताः ॥ २१॥

तमसोऽन्तः प्रकाशोऽभूत्प्रकाशान्ते तमोऽभवत् ।
उभयं या बिभर्त्येका सा वार्बेला निरञ्जना ॥ २२॥

विद्या चाविद्या चैवासौ ज्ञेया ज्ञानेन दुर्लभा ।
बोधश्चाबोधरूपा च मोहश्चैव विमोचनम् ॥ २३॥

सत्यं सा चानृतं चैव न्यायोऽन्यायस्तथैव च ।
पुण्यं पापं क्षमा क्रोधः सा द्वन्द्वातीतरूपिणी ॥ २४॥

दैवं च दानवं चैव मानुषं पशुपक्षिणः ।
मत्स्यं कीटं पतङ्गं च सा सर्वं सर्वतोमुखी ॥ २५॥

ईश्वरं चापि तं विद्यात्तस्य छायां च शैतनम् ।
न तस्याः बहिरस्तित्वं नान्तः किञ्चिद्विलक्षणम् ॥ २६॥

यदस्ति यन्नास्ति चैव यद्भाति यदभासकम् ।
यद्वाच्यं यदवाच्यं च सा सर्वत्र व्यवस्थिताः ॥ २७॥

निःशब्दा शब्दरूपा च निराकाराकृतिः स्मृता ।
निरालम्बा च सर्वस्य सर्वाधारा निराश्रया ॥ २८॥

स्वर्णगर्भा महागर्भा विश्वगर्भा स्वयम्प्रभा ।
अनन्तभुवनाधारा चिदाकाशैकविग्रहा ॥ २९॥

नादबिन्दुमयी पूर्वं स्पन्दमात्रा ततः परम् ।
स्पन्दाद्व्योम समुत्पन्नं व्योम्नो वायुरजायत ॥ ३०॥

वायोरग्निरभूत्तस्मादग्नेरापः प्रजज्ञिरे ।
अद्भ्यः पृथिव्यभूज्जाता सा सर्वत्रानुगामिनी ॥ ३१॥

नैतानि तस्याः सृष्टानि पृथग्भूतानि कर्हिचित् ।
स्वशक्त्यैव प्रसूतानि स्वात्मन्येव प्रतिष्ठितानि ॥ ३२॥

देवदत्त उवाचेदं सूक्ष्मं तत्त्वं प्रकाश्यते ।
कथं सा दृश्यते लोके न दृश्यापि कथं नु सा ॥ ३३॥

सा प्राणेषु स्पृहाशक्तिर्बुद्धौ प्रतिभया स्थिता ।
वाचा सा वागभून्नित्यं मौने मौनस्वरूपिणी ॥ ३४॥

नेत्रयोर्दर्शनं विद्यात्कर्णयोः श्रुतिरुच्यते ।
रसना रसतत्त्वं सा त्वगिन्द्रियस्पृशः स्मृता ॥ ३५॥

घ्राणे गन्धवती शक्तिर्मनसि सङ्कल्पधारिणी ।
चित्ते स्मृतिरहम्भावे साक्षिणी सा निरामया ॥ ३६॥

भूमौ सा धारणाशक्तिरप्सु सा स्निग्धता स्मृता ।
वह्नौ दाहकरी शक्तिर्वायौ सा चेष्टनात्मिका ॥ ३७॥

आकाशे व्यापिनी विद्या काले सा परिवर्तनम् ।

क्षणे क्षणभिदा चैव युगान्ते सा विलम्बिता ॥ ३८॥

जीवे जीवितमित्युक्ता मरणे शान्तिरुच्यते ।
जागरे जागरः सा तु स्वप्ने स्वप्नविभावना ॥ ३९॥

सुषुप्तौ लयमित्युक्ता तुरीये ब्रह्मसंस्थितिः ।
यत्रावस्था न विद्यन्ते सा तत्रापि व्यवस्थिताः ॥ ४०॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं विस्मयेन समन्वितः ।
यदि सा सर्वरूपा तर्हि किमस्ति न तस्य वै ॥ ४१॥

देवदत्त उवाचेदं प्रश्नमेतं निशामय ।
रूपं तस्यैव यत्सर्वं अरूपं चापि तत्स्मृतम् ॥ ४२॥

येन ज्ञायेत तत्सर्वं तज्ज्ञानमपि सा स्मृता ।
येन न ज्ञायते किञ्चित्तदज्ञानमपीष्यते ॥ ४३॥

येन दीप्यति दीपोऽपि सैव दीपस्य दीपिका ।
येन तमसि तमो भाति सैव तत्र प्रकाशिनी ॥ ४४॥

न सा केवलमाधारो न केवलमुपादिका ।
न सा कर्त्री न चाकर्त्री न भोक्त्री न च भोक्तृका ॥ ४५॥

कर्ता भोक्ता च कर्म च कर्मफलमथापि च ।
बन्धो मोक्षश्च सङ्कल्पः सा सर्वं परिकीर्तिता ॥ ४६॥

न तस्याः पक्षपातोऽस्ति न द्वेषो न च रागिता ।
यथा दर्पणमासाद्य रूपाण्याभान्ति तद्विधा ॥ ४७॥

सज्जनस्य दया सा तु दुष्टस्यापि हि चेतना ।
धर्मस्य नियमः सा चाधर्मस्यापि प्रेरणा ॥ ४८॥

देवदत्त उवाचेदं गम्भीरार्थं निशामय ।
न वार्बेला शुभा केवलं न चासौ केवलाशुभा ॥ ४९॥

शुभाशुभसमायुक्ता शुभाशुभविवर्जिता ।
द्वन्द्वयोः कारणं चैव द्वन्द्वातीतस्वरूपिणी ॥ ५०॥

स्नेहो द्वेषश्च सा प्रोक्तः संयोगो विप्रयोगकः ।
हास्यं रुदितमित्युक्तं जीवनं मरणं तथा ॥ ५१॥

बन्धुभावो विरक्तिश्च मिलनं च वियोगिता ।
आश्रयोऽनाश्रयश्चैव सा सर्वं वहते ध्रुवम् ॥ ५२॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं रहस्यं मे प्रकाशय ।
ईश्वरः किं तया भिन्नो तनयश्च कथं भवेत् ॥ ५३॥

देवदत्त उवाचेदं भेदोऽयं बुद्धिकल्पितः ।
एकस्यैव प्रकाशस्य त्रिधा भावो व्यवस्थितः ॥ ५४॥

तातो मूलं तनुस्तस्य प्रकाशस्तस्य चेतना ।
तनयस्तस्य साकारः प्रेम्णा लोकहिते रतः ॥ ५५॥

आत्मा तु सर्वगः सूक्ष्मः सर्वेषामन्तराश्रयः ।
न तेन रहितं किञ्चिन्न तस्य बहिरस्ति हि ॥ ५६॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं को ज्ञेयः परमेश्वरः ।
तातो वा तनयश्चात्मा किं वा तेषां परं पदम् ॥ ५७॥

देवदत्त उवाचेदं नात्र भेदः कथञ्चन ।
यः पश्यति त्रयं सम्यगेकमेव स पश्यति ॥ ५८॥

यत्र तातस्तनुश्चात्मा त्रयमेकत्र लीयते ।
तद्वार्बेलापदं विद्यात्परं शान्तमनामयम् ॥ ५९॥

न सा दूरा न चान्तस्था न बाह्या न च मध्यगा ।
हृद्गुहायां स्वयं ज्योतिरिव ज्योतिषि दीप्यते ॥ ६०॥

न मन्त्रेण न तन्त्रेण न यज्ञेन न कर्मणा ।
शुद्धचेतसि सा ज्ञेया स्वयम्बोधैकलक्षणा ॥ ६१॥

न तस्यै मूर्तिमिच्छेत न वर्णं न च लक्षणम् ।
यद्रूपं चिन्तयेद्यस्तत्सर्वं तस्याः प्रकल्पितम् ॥ ६२॥

यदा रूपेष्वपि त्यक्तो रूपातीतं निरीक्षते ।
तदा वार्बेलतत्त्वस्य स्पर्शो हृदये जायते ॥ ६३॥

यदा ज्ञाता च ज्ञानं च ज्ञेयं चैव विलीयते ।
तदा सा स्वयमाविर्भूः स्वात्मन्येव प्रकाशते ॥ ६४॥

न सा केवलशून्यं हि न केवलमिदं जगत् ।
शून्यपूर्णस्वरूपा सा पूर्णशून्यविवर्जिता ॥ ६५॥

अणौ सा परमाणुत्वं विश्वे सा विश्वविस्तरः ।
हृदये सा हृदाकाशं कालान्ते कालवर्जिता ॥ ६६॥

यत्र नास्ति परापेक्षायत्र नास्ति पृथग्गतिः ।
यत्रैकत्वं च नानात्वं सा तत्रैव निरन्तरा ॥ ६७॥

नरस्य नारीरूपेण नारीणां पुरुषाकृतिः ।
नपुंसकस्वरूपेण सा सर्वेष्वेव वर्तते ॥ ६८॥

पुमान् सा प्रकृतिश्चैव पुंसः साक्षी सनातनी ।
प्रकृतेः कारणं चैव कारणानामकारणम् ॥ ६९॥

देवदत्त उवाचेदं तत्त्वं गुह्यतमं शृणु ।
यस्यां विश्वानि भूतानि जायन्ते लीयतेऽपि च ॥ ७०॥

सा नित्यं नूतना चैव पुराणी च सनातनी ।
क्षणभङ्गुररूपेण शाश्वती सा व्यवस्थिताः ॥ ७१॥

सा वार्बेला परा शक्तिः सर्वेश्वर्यैकविग्रहा ।
तस्यां स्थितमिदं विश्वं तस्यामेव विलीयते ॥ ७२॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं प्रणम्य हृदया गुरुम् ।
अद्य मे संशयो नष्टो विश्वमूलं प्रकाशितम् ॥ ७३॥

किं तस्याः स्मरणं सौम्य किं तस्याः परमार्चनम् ।
किं ध्येयं किं परं ज्ञानं किं तस्याः परायणम् ॥ ७४॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सत्यं महामते ।
सत्यं यस्य हृदि स्थित्वा प्रेम तस्योपलक्षणम् ॥ ७५॥

करुणा तस्य पूजास्तु क्षमा तस्योपचारकः ।
न्यायस्तस्य बलं ज्ञेयं मैत्री तस्योपहारिका ॥ ७६॥

यो द्वेषं हृदि सन्त्यज्य सर्वभूतेषु पश्यति ।
स वार्बेलां विजानीयादन्तर्बोधप्रकाशिताम् ॥ ७७॥

यो दुःखेऽपि दयां धत्ते यो हर्षे न प्रमाद्यति ।
यो निन्दास्तुत्योः समस्तः स तस्याः पदमाप्नुयात् ॥ ७८॥

न स्वर्गो नापवर्गश्च न लोकान्तरकामना ।

हृदये निर्मले बोधः सैव वार्बेलदर्शनम् ॥ ७९॥

यः पश्यति जगत्सर्वं तस्याः क्रीडाविभूतितः ।
न स मुह्यति भेदेषु न च द्वेषं समाश्रयेत् ॥ ८०॥

ईश्वरं यः प्रजानाति तनयं चानुकम्पया ।
आत्मानं सर्वभूतेषु स वार्बेलां प्रपद्यते ॥ ८१॥

न सा कस्यापि सम्पत्तिर्न कस्यापि पराजिता ।
न बन्ध्या न च बद्धैका न मुक्तैका निरञ्जना ॥ ८२॥

यस्यां देवाश्च जीवाश्च दानवा मानवास्तथा ।
एकस्मिन्नेव गर्भे ते तस्याः सर्वे व्यवस्थिताः ॥ ८३॥

सा माता सर्वलोकानां सा पिता सर्वदेहिनाम् ।
सा गर्भः सर्वभूतानां सा च सर्वस्य कारणम् ॥ ८४॥

कारणस्यापि या हेतुः कार्यस्यापि परा गतिः ।
यस्याः परतरं नास्ति सा वार्बेला निरामया ॥ ८५॥

न तस्या अन्तिमं नाम न तस्या एकलक्षणम् ।
अनन्तनामधेया सा अनिर्वाच्यस्वरूपिणी ॥ ८६॥

यत्र वाणी निवर्तेत मनो यत्र विलीयते ।
तत्रैव तस्याः साम्राज्यं तत्र तत्त्वं सनातनम् ॥ ८७॥

नाहं तां पूर्णतो वेद्मि न त्वं वेत्सि कथञ्चन ।
या स्वयैव स्वमात्मानं स्वयमेव प्रकाशयेत् ॥ ८८॥

इति श्रुत्वा तु तद्वाक्यं श्रुतकेतुर्महामतिः ।
मौनमास्थाय तत्रैव दीर्घकालमुपाविशत् ॥ ८९॥

न किञ्चिदुक्तवान् भूयः न प्रश्नं न च चिन्तितम् ।
हृदये केवलं ज्योतिः शान्तमेव व्यवर्तत ॥ ९०॥

तदा देवदत्तोऽप्युक्त्वा न किञ्चिदभाषत ।
उभयोर्हृदयाकाशे निःशब्दा सा व्यराजत ॥ ९१॥

न तत्र तातभेदोऽभून्न तनुर्न च चेतना ।
एकैव सा परा शक्तिर्वार्बेला समदृश्यत ॥ ९२॥

यदिदं दृश्यते सर्वं यच्चादृश्यं परं पदम् ।
तत्सर्वं तस्याः स्वरूपं न किञ्चिदपि तद्बहिः ॥ ९३॥

एतद्गुह्यतमं शास्त्रं न देयं द्वेषिणे क्वचित् ।
शुद्धचित्ताय दातव्यं सत्यप्रेमरताय च ॥ ९४॥

य इदं तत्त्वमाख्यानं श्रद्धया परिशीलयेत् ।
तस्य मोहक्षयो भूयात्स्वात्मबोधश्च जायते ॥ ९५॥

न वार्बेलां भजेन्मूढो बाह्यरूपप्रकल्पिताम् ।
स्वहृदन्तर्गतां देवीं तत्त्वबोधेन पूजयेत् ॥ ९६॥

सा विद्या सा चाविद्या सा ज्ञाता ज्ञानगोचरा ।
सा बन्धः सा च मोक्षश्च सा ज्ञेया सा च नेतरत् ॥ ९७॥

सा ज्योतिः सा च तिमिरं सा धर्मोऽधर्म एव च ।
सा मृत्युः सा च जीवनं सा शून्यं पूर्णमेव च ॥ ९८॥

सा देवोऽसौ च दैत्यश्च सा मनुष्यः पशुस्तथा ।
सा पक्षी सा च मत्स्यश्च सा सर्वं सर्ववर्जिता ॥ ९९॥

यदेकं सर्वतः पूर्णं यदेकं सर्वतो मुखम् ।
तदेव वार्बेलं तत्त्वं तदेव परमं पदम् ॥ १००॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य प्रथमः पटलः ।

द्वितीयः पटलः

(वार्बेलतन्त्रे सृष्टिखण्डः)
श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
वार्बेलायाः परं ध्यानं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ १॥

यदुक्तं पूर्वपटले त्वया गुह्यतरं परम् ।
तस्य ध्यानविधिं ब्रूहि क्रमशः करुणानिधे ॥ २॥

कथं ध्यायेन्निराकारां कथं तां रूपवर्जिताम् ।
कथं सगुणरूपां तां कथं त्रेधा व्यवस्थिताम् ॥ ३॥

किं ध्यानस्य फलं प्रोक्तं किं चित्तस्य प्रसादनम् ।
केन भावेन सा ग्राह्या केन नूनं न गृह्यते ॥ ४॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य महामते ।
अतीव गुह्यमाख्यास्ये ध्यानं तस्याः सनातनम् ॥ ५॥

न रूपं तस्याः कल्प्यं स्यान्न वर्णो न च संस्थितिः ।
न बाह्यं न च मध्यं स्यान्नान्तो नादिर्न दृश्यते ॥ ६॥

यतो वाचो निवर्तन्ते मनो यत्र विलीयते ।
यत्र कल्पनया स्पर्शो न शक्यस्तत्र तां स्मरेत् ॥ ७॥

न शुक्ला न च कृष्णा सा न रक्तारुणवर्णिनी ।
न पीता न च नीलाभा वर्णातीतां विचिन्तयेत् ॥ ८॥

न दीर्घा न च ह्रस्वा सा न स्थूला न च सूक्ष्मिका ।
न स्त्री न पुरुषश्चैव नपुंसकविवर्जिता ॥ ९॥

न स्थिता न च गच्छन्ती न सुप्ता न च जाग्रती ।
न बद्धा न च मुक्तैका न च ज्ञाता न च ज्ञेयिका ॥ १०॥

अणोरणीयसी नित्यं महतोऽपि महीयसी ।
अवाङ्मनसगोचारा स्वसंवित्त्यैकलक्षणा ॥ ११॥

न शून्यं केवलं सा तु न पूर्णं केवलं स्मृतम् ।
शून्यपूर्णविवर्ताभा अनुत्तरपदाश्रया ॥ १२॥

अनुत्तरं परं धाम अनुत्तरमुदाहृतम् ।
यत्र प्रश्नो न विद्येत यत्रोत्तरमपि क्षयेत् ॥ १३॥

न तत्र ध्यानकर्ता स्यान्न ध्येयं न च ध्यानता ।
त्रयमेतद्विलीयेत सा तत्रैव प्रकाशते ॥ १४॥

अहम्भावं परित्यज्य निःसङ्कल्पेन चेतसा ।
न किञ्चिदपि सङ्कल्प्य तस्याः साम्यं समाश्रयेत् ॥ १५॥

नेत्रे निमीलिते वापि नेत्रे मुक्तेऽपि वा पुनः ।
यत्रैकं निर्विकल्पं तद्ध्यानं तस्याः परं स्मृतम् ॥ १६॥

नासाग्रे न हृदि स्थाने न मूर्ध्नि न च मूर्धतः ।
देशकालविनिर्मुक्तं परं तद्ध्यानमिष्यते ॥ १७॥

नादं न बिन्दुमिच्छेत न ज्योतिः कल्पयेत्कचित् ।
यत्स्वयं भाति नित्यं तद्वार्बेलापरं पदम् ॥ १८॥

न सा देवीति सङ्कल्पो न देवत्वस्य भावना ।
देवत्वादपि यत्पारं तद्रूपं तस्याः स्मृतम् ॥ १९॥

यदा ज्ञाता विलीयेत ज्ञाने ज्ञेयं च नश्यति ।
यः प्रकाशोऽवशिष्येत सैव वार्बेला परा ॥ २०॥

इत्येतत्परमं ध्यानं देवदत्तेन कीर्तितम् ।
अनुत्तरस्य तत्त्वस्य न किञ्चिदुपमीयते ॥ २१॥

ततः सगुणमाख्यास्ये ध्यानं तस्याः सनातनम् ।
ये भक्त्या रूपमिच्छन्ति तेषां चित्तप्रसादकम् ॥ २२॥

त्रिविधा सा परा ज्ञेया अपरा च परापरा ।
त्रयमेकस्य तत्त्वस्य भिन्नदृष्ट्या प्रकीर्तितम् ॥ २३॥

परा तु परमं रूपं यद्रूपं रूपवर्जितम् ।
अपरापि च विश्वस्य नानारूपप्रकाशिनी ॥ २४॥

परापरा तु मध्यस्था ज्ञेया तत्त्वविचक्षणैः ।
एकत्वं बहुरूपत्वं यत्रैकत्र प्रतिष्ठितम् ॥ २५॥

परा ध्यानविधिं वक्ष्ये सूक्ष्मात्सूक्ष्मतरं शुभम् ।
न ध्यानेनैव सा ध्येया किन्तु ध्याता विलीयते ॥ २६॥

चित्तं निर्विषयं कृत्वा बुद्धिं मौनसमाश्रिताम् ।
स्वसंवित्तौ स्थितः साधुः परां तां भावयेद्धृदि ॥ २७॥

न मूर्तिं न च मन्त्रं वा न वर्णं न च चिन्तयेत् ।
चिन्तायाः क्षयमासाद्य तस्यां शान्तौ निवेशयेत् ॥ २८॥

यत्र स्वप्नो न जागर्ति यत्र निद्रा न विद्यते ।
यत्र प्रकाशमात्रं स्यात्तां परां भावयेद्बुधः ॥ २९॥

न तत्र ज्योतिरित्युक्तिर्न तत्र तमसो मतिः ।
उभयोरपि यद्धानं तदेवास्याः परं पदम् ॥ ३०॥

न तत्र देवता काचिन्न साधक इति स्मृतिः ।
न पूजा नोपचारश्च स्वसंवित्परमार्चनम् ॥ ३१॥

न पुष्पं न जलं तत्र न धूपो न च दीपकः ।

यत्स्वात्मनि प्रसन्नत्वं तत्पुष्पं तस्यै स्मृतम् ॥ ३२॥

न मौनं वाचिकं तत्र न जपो न च कीर्तनम् ।
यद्वाचामप्यवाच्यं तद् वार्बेलायाः परं पदम् ॥ ३३॥

य एवं भावयेद्देवीं परां परमदुर्लभाम् ।
स भेददृष्टिमुत्सृज्य स्वसंवित्तौ प्रतिष्ठितः ॥ ३४॥

तस्य नास्ति भयस्थानं न मोहः परिशिष्यते ।
न जन्ममरणे तस्य द्वन्द्वमात्रं न बाधते ॥ ३५॥

न सिद्धिमभिकाङ्क्षेत न च लोकान्तरं व्रजेत् ।
परां तां लभते यस्मादिच्छामात्रं विलीयते ॥ ३६॥

परा वार्बेला विज्ञेया अनुत्तरमनामया ।
सर्वकल्पनया हीना सर्वकल्पनया मयी ॥ ३७॥

अथापरां प्रवक्ष्यामि विश्वरूपां मनोहराम् ।
या नानारूपसम्भिन्ना नानाभावप्रकाशिनी ॥ ३८॥

यां केचिदम्बिकां प्राहुर्यां केचिद्विश्वमातरम् ।
यां केचिच्छक्तिमित्याहुर्यां विद्यामपरे विदुः ॥ ३९॥

सुविज्ञामिति के प्राहुर्महामायामथापरे ।
सहस्रकररूपां तां केचिदाहुर्महात्मनः ॥ ४०॥

केचिद्देवीं नराकारां केचिन्नारीस्वरूपिणीम् ।
केचिदर्धनराकारां केचिद्विश्वरूपिणीम् ॥ ४१॥

केचिदेकमुखीं प्राहुः केचिदनेकवक्त्रिकाम् ।
केचिद्भुजसहस्राढ्यां केचिद्भुजविवर्जिताम् ॥ ४२॥

नानासन्तो यथाभावं नानानामभिरर्चिताम् ।
सा तु सर्वस्वरूपेण एकैव परिकीर्तिता ॥ ४३॥

न रूपभेदतो भेदो न नामभेदतः स्मृतः ।
यथा तोयं घटे भिन्नं स्वादे नैव विभिद्यते ॥ ४४॥

अपरां ध्यायते यस्य चित्तं रूपे प्रसादितम् ।
तस्य भावानुसारं सा स्वयं रूपं प्रकाशते ॥ ४५॥

कदाचिद्भासते देवी ज्योतिरर्चिःसमप्रभा ।
कदाचिद्घननीलाभा कदाचिदरुणद्युतिः ॥ ४६ ॥

कदाचित्सौम्यवदना कदाचिद्भीमनादिनी ।
कदाचित्करुणापूर्णा कदाचिद्वज्रनिर्घृणा ॥ ४७ ॥

कदाचिद्बालरूपा सा कदाचिद्वृद्धरूपिणी ।
कदाचिद्यौवनोपेता कदाचिद्रूपवर्जिता ॥ ४८ ॥

यादृशं हृदयं यस्य तादृशी तस्य दर्शनम् ।
न सा रूपेण बध्येत भावग्राह्यैव सा स्मृता ॥ ४९ ॥

तस्याः ध्यानं प्रवक्ष्यामि क्रमशः शृणु सुव्रत ।
हृदम्बुजे समासीनां भावयेदपरां शुभाम् ॥ ५० ॥

सर्वाङ्गीं सर्वभूतस्थां सर्वशक्तिसमन्विताम् ।
सर्वनेत्रां सर्वबाहुं सर्वतोमुखमण्डिताम् ॥ ५१ ॥

नास्या निश्चितसङ्ख्या स्याद्भुजानां लोचनस्य वा ।
अनन्तशक्तिसम्पन्ना अनन्ताङ्गी निरामया ॥ ५२ ॥

यस्यां यद्रूपमासाद्य भक्तश्चित्तं प्रसाद्यते ।
तद्रूपेणैव सा देवी तस्य चित्ते प्रकाशते ॥ ५३ ॥

नियमो नात्र सङ्ख्यायां न नियमोऽङ्गकल्पने ।
भक्तिसंस्कारयोगेन रूपं तस्याः प्रजायते ॥ ५४ ॥

नानारूपेषु या शक्तिर्नानाभावेषु या स्थितिः ।
सा वार्बेला परा शक्तिरपरारूपधारिणी ॥ ५५ ॥

य एवं ध्यायते देवीं विश्वमातृस्वरूपिणीम् ।
तस्य बुद्धिर्विशालत्वं लभते नभसो यथा ॥ ५६ ॥

द्वेषः शनैर्विलीयेत रागश्चापि प्रशाम्यति ।
परभेदेषु या दृष्टिः सा शनैः सम्प्रलीयते ॥ ५७ ॥

यतो विश्वं स्वयं देवी ततो निन्दा न विद्यते ।
न कश्चिदत्र हीनः स्यान्न कश्चिदधिकः स्मृतः ॥ ५८ ॥

अथ परापरां वक्ष्ये गुह्याद्गुह्यतरां शुभाम् ।
यत्रैकत्वं च नानात्वं सौन्दर्येण व्यवस्थितम् ॥ ५९ ॥

चतुर्भुजां प्रसन्नास्यां सौम्यां शान्तां मनोहराम् ।
नीलजीमूतसङ्काशां विद्युद्भासितकुण्डलाम् ॥ ६० ॥

सुवर्णाभरणोपेतां मुक्ताहारविभूषिताम् ।
मन्दस्मितमुखीं देवीं करुणारसपूरिताम् ॥ ६१ ॥

पाशं सव्यकरे धृत्वा दक्षिणेऽङ्कुशमुत्तमम् ।
अन्येन पुष्पगुच्छं तु अन्येन कोदण्डमादधत् ॥ ६२ ॥

इक्षुदण्डमयं चापं माधुर्यस्पन्दनोपमम् ।
पुष्पबाणसमायुक्तं मनोवृत्तिप्रबोधकम् ॥ ६३ ॥

पाशेन बध्नतीं रागमङ्कुशेन नियच्छतीम् ।
पुष्पैः चेतः प्रसादन्तीं चापेन सङ्कल्पं जयेत् ॥ ६४ ॥

न तु बाह्यास्त्ररूपेण ज्ञेयं तस्याः करद्वयम् ।
अन्तःस्थितानि तत्त्वानि चिह्नरूपेण दर्शिताः ॥ ६५ ॥

पाशोऽस्याः प्रेमबन्धः स्यादङ्कुशो विवेककः ।
पुष्पगुच्छः प्रसादश्च कोदण्डः सङ्कल्पशासनम् ॥ ६६ ॥

चेतनाख्ये महास्तम्भे पद्ममुत्पद्यते शुभम् ।
इच्छाज्ञानक्रियाभिश्च तिरोभावानुग्रहैः ॥ ६७ ॥

पञ्चधा शक्तिसोपानं चेतनास्तम्भ उच्यते ।
तस्य शीर्षे महापद्मं स्वप्रकाशमिवोदितम् ॥ ६८ ॥

इच्छा तस्याः प्रथमश्च स्पन्दः सृष्टिप्रवर्तकः ।
ज्ञानं तत्त्वप्रकाशस्तु क्रिया विश्वप्रवर्तिनी ॥ ६९ ॥

तिरोधानं निगूढत्वमनुग्राहः प्रकाशनम् ।
पञ्चशक्तिमयं स्तम्भं चैतन्यं विद्धि निर्मलम् ॥ ७० ॥

तत्रानुग्रहशक्तिः सा स्वयं संविदुदाहृता ।
निगूढं यत्प्रकाशं सा स्वयमेव प्रकाशयेत् ॥ ७१ ॥

इच्छा बीजमिव प्रोक्ता ज्ञानं तस्याङ्कुरो मतः ।
क्रिया पुष्पमिव प्रोक्ता फलमुग्रोऽनुग्रहः ॥ ७२ ॥

तिरोधानं तु बीजस्य गर्भत्वेन व्यवस्थितम् ।

अनुग्रहः प्रसादेन फलरूपेण दृश्यते ॥ ७३॥

नान्योन्यं तानि भिद्यन्ते शक्तयः पञ्च सूक्ष्मतः ।
एकस्यैव परा शक्तेः पञ्चधा स्पन्द उच्यते ॥ ७४॥

तस्य स्तम्भस्य मध्ये तु हृदाकाशं विचिन्तयेत् ।
हृदाकाशे परं पद्मं पद्ममध्ये परापराम् ॥ ७५॥

पद्मस्य दलसङ्ख्या तु न सङ्ख्या परिकीर्तिता ।
अनन्तदलसम्पन्नं चेतनासलिलोद्भवम् ॥ ७६॥

न स्थूलमम्बु तत्रास्ति न मृत्तिका न कर्दमः ।
स्वसंवित्त्युदधेर्जातं पद्मं तत्तत्त्वनिर्मलम् ॥ ७७॥

पद्मनाले महास्तम्भं चेतनारसपूरितम् ।
तस्मिन्नासीनरूपां तां भावयेद्भक्तिसंयुतः ॥ ७८॥

तस्याः पादद्वयं ध्यायेत्पद्ममध्यस्थितं शुभम् ।
एकं सत्ये प्रतिष्ठेत द्वितीयं प्रेमणि स्थितम् ॥ ७९॥

तस्याः नेत्रद्वयं ध्यायेद्द्वन्द्वातीतप्रकाशकम् ।
एकं ज्ञानमयं प्रोक्तमन्यत्करुणया प्लुतम् ॥ ८०॥

भ्रूमध्ये शान्तिमाधाय ललाटे सत्यदीपिकाम् ।
हृदये प्रेमसम्पूर्णां वार्बेलां भावयेद्बुधः ॥ ८१॥

नाभौ विश्वप्रवाहं तु कण्ठे शब्दस्य जन्मनि ।
मूर्ध्नि तस्याः परं धाम सर्वसीमाविवर्जितम् ॥ ८२॥

एवं ध्यात्वा परापरां तां त्रिधाशक्तिमयीं शुभाम् ।
परां तस्याः स्मरेत्पश्चादपरां विश्वरूपिणीम् ॥ ८३॥

अपरा सर्वरूपा सा परा रूपविवर्जिता ।
परापरा तयोर्मध्यं सेतुरिव व्यवस्थिताः ॥ ८४॥

यः परां भावयेद्ध्याने स भेदं सङ्क्षयं नयेत् ।
यः परामपरां ध्यायेत्स विश्वं मातृवत्पश्येत् ॥ ८५॥

यः परापररूपेण तामेकां भावयेद्बुधः ।
स एकत्वे बहुत्वं च बहुत्वे चैकतां व्रजेत् ॥ ८६॥

ध्यानत्रयमिदं प्रोक्तं त्रिविधं तत्त्वदर्शनम् ।
न तु त्रीणि स्वरूपाणि एकैव त्रिविधा स्थितिः ॥ ८७॥

परा स्वसंविदित्युक्ता अपरा विश्वविस्तरः ।
परापरा तु संयोगः स्वसंविद्विश्वयोर्मतः ॥ ८८॥

परा बीजस्वरूपा सा अपरा फलरूपिणी ।
परापरा तु वृक्षस्य मध्यशक्तिरिव स्मृता ॥ ८९॥

परा निःस्पन्दशान्तिः सा अपरा स्पन्दमालिनी ।
परापरा तु स्पन्दस्य स्वात्मबोधप्रदीपिका ॥ ९०॥

न परां त्यजेद्ध्यानेन नापरां निन्दयेत्क्वचित् ।
न परापरयोर्भेदं कुर्याद्बुद्धिविपर्ययात् ॥ ९१॥

यः परां केवलां ध्यायेत्स मुक्तोऽपि न बध्यते ।
यः परां विश्वरूपां तु ध्यायेत्सर्वं समं व्रजेत् ॥ ९२॥

यः परापररूपेण ध्यायते तत्त्ववित्तमः ।
स प्रेम्णा ज्ञानयुक्तेन कर्मणापि न लिप्यते ॥ ९३॥

ध्यानस्यास्य फलं सौम्य शृणु गुह्यतमं परम् ।
न केवलं सुखं तस्य न केवलमिह सिद्धयः ॥ ९४॥

चित्तस्य प्रसवो यस्माद्वासनानां क्षयो भवेत् ।
बुद्धेः प्रसादसम्प्राप्तिर्हृदयस्य विशोधनम् ॥ ९५॥

अन्तर्बन्धाः प्रणश्यन्ति मिथ्याभावाश्च दूरतः ।
स्वार्थस्पर्धा क्षयं याति परदुःखेषु संविदा ॥ ९६॥

यः पश्यति परां देवीं स न पश्यति भेदकम् ।
यः पश्यत्यपरां देवीं स सर्वत्र तया युतः ॥ ९७॥

यः पश्यति परापरां स तत्त्वत्रयवर्जितः ।
एकस्यैव महाशक्तेः क्रीडां पश्यति निर्मलः ॥ ९८॥

न तस्य ध्यानभङ्गः स्यान्न जागरे न निद्रिते ।
यत्र यत्र मनो याति तत्र देवी प्रकाशते ॥ ९९॥

न तस्य सिद्धिकामना न च मोक्षस्य वाञ्छनम् ।
स्वभावेन प्रसन्नात्मा स्वयमेव विमुच्यते ॥ १००॥

न मृत्युभयमाप्नोति न जन्मनि प्रमुह्यति ।
यथोदकं समुद्रे तु तथा संवित्समाप्यते ॥ १०१॥

यदा सर्वेषु भूतेषु मातृभावः प्रवर्तते ।
तदा वार्बेलिका शक्तिः स्वहृदन्तः प्रकाशते ॥ १०२॥

न स्त्रीत्वं न पुमत्त्वं वा नपुंसकत्वमेव वा ।
तस्याः रूपस्य पर्यन्तो न शक्यः कल्पितुं नरैः ॥ १०३॥

यथा दर्पणबिम्बानि दर्पणादेव जायते ।
तथा विश्वानि भूतानि तस्याः संवित्तिजृम्भितम् ॥ १०४॥

यथा नभसि मेघौघा उद्भवन्ति विलीयते ।
तथा तस्यां जगत्सर्वमुदेति च विलीयते ॥ १०५॥

परा तस्याः स्वभावोऽस्ति अपरा तु विभूतयः ।
परापरा तु सौन्दर्यं तत्त्वयोः सङ्गतं शुभम् ॥ १०६॥

सुविज्ञां यां विदुः केचित्सोफियासदृशीं बुधाः ।
सा न पृथगिह ज्ञेया वार्बेलायाः स्वरूपिणी ॥ १०७॥

बोधरूपा च या विद्या या गुह्या हृदि संस्थिता ।
सा वार्बेला परा शक्तिः सुविज्ञा च तदैव सा ॥ १०८॥

नामभेदो न तत्त्वस्य रूपभेदो न चात्मनः ।
यथा सिन्धुश्च वारिश्च तोयमेव न संशयः ॥ १०९॥

इच्छाज्ञानक्रियायुक्तं तिरोधानानुग्रहात्मकम् ।
चैतन्यस्तम्भमध्यस्थं पद्मं तस्याः परं स्मृतम् ॥ ११०॥

तत्र ध्यायेत्परापरां चतुर्बाहुं मनोहराम् ।
पाशाङ्कुशपुष्पचापधारिणीं करुणामयीम् ॥ १११॥

पुष्पगुच्छेन या चेतः सौम्यतां नयति क्षणात् ।
इक्षुकोदण्डबाणेन सङ्कल्पं शमयेत्पुनः ॥ ११२॥

अनुग्रहेण या देवी स्वसंवित्तिं प्रसादयेत् ।
सा न दूरा न चान्तस्था सा स्वात्मैव निरन्तरा ॥ ११३॥

पञ्चशक्तिमये स्तम्भे यः पद्मं भावयेद्धृदि ।

तस्य चित्ते प्रसादस्य स्रोतः स्यादक्षयोदधिः ॥ ११४॥

इच्छा शुद्धा भवेद्यस्य ज्ञानं तस्य प्रवर्धते ।
क्रिया धर्ममयी तस्य तिरोधानं विशुद्ध्यति ॥ ११५॥

अनुग्रहेण तु ज्ञात्वा स्वात्मानं निर्मलं बुधः ।
न पुनर्मोहजालेन स्वयमेवाभिभूयते ॥ ११६॥

एतत्ते कथितं सौम्य ध्यानत्रयमनुत्तरम् ।
न देयं दुष्टचित्ताय न लोभाय न गर्विणे ॥ ११७॥

सत्यप्रेमपरायैव करुणाहृदयाय च ।
गोपनीयं प्रयत्नेन न तु भीत्या न च द्विषा ॥ ११८॥

यः पठेच्छृणुयाद्वापि भावयेद्वा विचक्षणः ।
तस्य चित्ते शनैर्देवी स्वसंवित्तिं प्रकाशयेत् ॥ ११९॥

परा तस्याः परं धाम अपरा विश्वमालिका ।
परापरा तु तत्त्वानां रहस्यैकप्रकाशिनी ॥ १२०॥

यत्र रूपं च रूपाभं यत्रारूपं च दृश्यते ।
यत्रैकं च बहुश्चैव सा वार्बेला निरञ्जना ॥ १२१॥

न तस्याः पारमिच्छन्ति देवाः सिद्धाश्च मानवाः ।
स्वयमेव हि या वेद्या सा कथं परिमीयते ॥ १२२॥

ध्याने ध्याता विलीयेत ध्येयं चापि विलीयते ।
यदवशिष्यते शान्तं तद्वार्बेलं परं पदम् ॥ १२३॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य द्वितीयः पटलः ।

तृतीयः पटलः

(वार्बेलतन्त्रे बहिर्यागखण्डः)
शान्तं वनान्तमासाद्य देवदत्तं महामतिम् ।
श्रुतकेतुरिदं प्राह विनयावनतः शनैः ॥ १॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं बहिर्यागस्य लक्षणम् ।
कस्याधारेण कर्तव्यं केन भावेन साधकैः ॥ २॥

गुरोर्महत्त्वमाख्याहि गुरोर्लक्षणमुत्तमम् ।

शिष्यस्य च गुणान् ब्रूहि येन मार्गः प्रसिध्यति ॥ ३॥

दीक्षाभेदांश्च मे ब्रूहि गूढार्थपरिदीपकान् ।
कथं बाह्यक्रियामार्गः शुद्धिं याति निरन्तरम् ॥ ४॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य महामते ।
बहिर्यागस्य तत्त्वं ते प्रवक्ष्यामि यथाक्रमम् ॥ ५॥

नायं मार्गोऽन्तरं ध्यायेद्बाह्यरूपप्रकाशकः ।
रूपैरेव परां शक्तिं सेवते साधको बहिः ॥ ६॥

यत्र मूर्तिः प्रमाणं स्यात्पुष्पं गन्धश्च दृश्यते ।
तत्र बाह्योपचारस्य क्षेत्रं ज्ञेयं विचक्षणैः ॥ ७॥

नात्र चेतःप्रवेशेन तत्त्वमन्तः प्रकल्पयेत् ।
दृश्येन दृश्यते देवी सेवया च प्रसाद्यते ॥ ८॥

अपरा मुख्यरूपा सा परापरा च ततः परा ।
बहिर्यागे विशेषेण तयोर्भावः प्रकीर्तितः ॥ ९॥

परां तु नात्र गृह्णीयाद्रूपकल्पनया साधकः ।
सा यतः कल्पनातीताऽनुत्तरा स्वप्रकाशिनी ॥ १०॥

अपरां विश्वरूपेण पूजयेद्भक्तिसंयुतः ।
परापरां तु सौन्दर्यसम्पन्नां भावयेद्बहिः ॥ ११॥

न बाह्यपूजनं हीनं न चैवान्तरमेव हि ।
अधिकारानुरूपेण मार्गभेदः प्रकीर्तितः ॥ १२॥

गुरुरत्र परं साध्यं न मूर्तिर्नोपचारकः ।
गुरुणा दर्शिते मार्गे देव्या रूपं प्रकाशते ॥ १३॥

गुरुर्न नाम देहस्य केवलं मानुषाकृतिः ।
यः प्रकाशयते तत्त्वं स गुरुः परिकीर्तितः ॥ १४॥

न वयसा न वित्तेन न कुलोत्कर्षतो गुरुः ।
बोधेन करुणायोगादाचारैः स गुरुः स्मृतः ॥ १५॥

यस्य वाणी न हिंस्रेत चेतांसि भयवर्जिता ।
यस्य दृष्टौ समं विश्वं स गुरुः शुभदर्शनः ॥ १६॥

न लोभेन प्रवर्तेत न मानार्थं न च यशः ।
शिष्यचित्तप्रबोधार्थं यः श्रमेत्स गुरूत्तमः ॥ १७॥

नात्मानं परमं ब्रूयात्स्वयमेव न पूजयेत् ।
न शिष्यं स्वार्थसिद्ध्यर्थं बध्नीयात्स गुरुः स्मृतः ॥ १८॥

सत्ये स्थित्वा हितं ब्रूयादप्रियं न कदाचन ।
प्रियं चापि न मिथ्यं स्यात्स गुरोर्लक्षणं शुभम् ॥ १९॥

यस्य क्रोधो विनीतश्च लोभो यस्य विनिर्जितः ।
द्वेषो यस्य प्रशान्तश्च स गुरुर्नात्र संशयः ॥ २०॥

यः स्त्रीपुन्नपुंसकेषु समदृष्टिर्निरामया ।
जीवेषु मातृभावेन पश्येत्स गुरुरुच्यते ॥ २१॥

न जातिभेदमाश्रित्य न रूपेण न च श्रुतेः ।
गुणं परीक्ष्य यः शिष्यं गृह्णाति स गुरुः स्मृतः ॥ २२॥

न सर्वज्ञत्वमिच्छेत न सर्वेशत्वमेव च ।
यथार्थं यद्विजानीयात्तदेव कथयेत्सुधीः ॥ २३॥

अल्पज्ञोऽपि न दम्भेन महाज्ञानी न गर्वितः ।
स्वभावशुद्धिसम्पन्नः स गुरुः परमः स्मृतः ॥ २४॥

गुरोः प्रथममाख्यातं लक्षणं सत्यपालनम् ।
द्वितीयं करुणा प्रोक्ता तृतीयं च विवेकिता ॥ २५॥

चतुर्थं स्वार्थशून्यत्वं पञ्चमं समदर्शनम् ।
षष्ठं धैर्यमसम्मूढं सप्तमं मौनशोभनम् ॥ २६॥

अष्टमं शिष्यसंरक्षं नवमं मार्गदर्शनम् ।
दशमं स्वात्मनिष्ठत्वं गुरोरेते गुणाः स्मृताः ॥ २७॥

न तु दोषैर्विनिर्मुक्तो देहधारी भवेद्गुरुः ।
दोषे सत्यपि यो दोषं ज्ञात्वा शुद्धिं प्रयच्छति ॥ २८॥

स्वदोषं यो न गूहित्वा शिष्येभ्यः सत्यबोधकः ।
स गुरुत्वमवाप्नोति स्वच्छदर्पणवत्सदा ॥ २९॥

अथ शिष्यस्य वक्ष्यामि लक्षणं दुर्लभं शुभम् ।
न केवलं विनीतत्वं न केवलमुपासनम् ॥ ३०॥

जिज्ञासा यस्य तीव्रा स्यात्स शिष्यः परिकीर्तितः ।
जिज्ञासां यो न जहाति विपरीतेऽपि दर्शनम् ॥ ३१॥

न गुरोर्वचनं सर्वं मूढवत्स्वीकरेत्क्वचित् ।
परीक्ष्य युक्तितः सम्यग्गृह्णीयाद्यत्समीहितम् ॥ ३२॥

श्रद्धया च विचारेण यः पन्थानं निरीक्षते ।
स शिष्यः सत्यसम्पन्नो नान्धानुकरणप्रियः ॥ ३३॥

न गुरोः दोषमावेश्य निन्दां कुर्यात्कदाचन ।
दोषं दृष्ट्वा तु धर्मेण विनयाद्वा निवेदयेत् ॥ ३४॥

अहङ्कारविनिर्मुक्तो न च हीनमतिः स्मृतः ।
स्वाभिमानं परित्यज्य स्वमानं च न हारयेत् ॥ ३५॥

न लोभेन गुरुं सेवेत न भयेन न च कामतः ।
ज्ञानहेतोः परां भक्तिं कुर्यात्स शिष्य उच्यते ॥ ३६॥

यः प्रश्नान् विनयेनैव पृच्छत्यर्थविवेचनात् ।
स शीघ्रं तत्त्वमासाद्य मार्गे न परिभ्रम्यते ॥ ३७॥

न सर्वदा मौनमेव न सर्वत्र विवादिता ।
यथास्थानं यथाकालं वाणी यस्य स शिष्यकः ॥ ३८॥

शुश्रूषा यस्य शुद्धा स्याद्दासभावो न विद्यते ।
सेवा प्रेमसमायुक्ता न स्वार्थपरिकल्पिता ॥ ३९॥

यः गुरोः समीपेऽपि स्वबुद्धिं न परित्यजेत् ।
गुरोर्वाक्ये च तत्त्वं तु परीक्षेत्स विनीतधीः ॥ ४०॥

गुरुं यो देववत्पश्येद्भक्त्या तत्त्वविचक्षणः ।
न देहमेव देवत्वं मन्येत्स सुमतिः स्मृतः ॥ ४१॥

न गुरुः शिष्यजीवस्य स्वामी केवलमानुषः ।
मार्गस्य दीपको ज्ञेयः स्वाधीनत्वप्रबोधकः ॥ ४२॥

यत्र गुरुर्न स्वातन्त्र्यं हरते शिष्यचेतसः ।
तत्र शिष्यगुरुसम्बन्धः शुद्धो भवति नान्यथा ॥ ४३॥

अथ दीक्षाप्रभेदांश्च कथयिष्यामि सुव्रत ।

न मन्त्रं तत्र वक्ष्यामि केवलं विधिभेदतः ॥ ४४॥

दीक्षा तु त्रिविधा प्रोक्ता बहिर्योगाधिकारिणाम् ।
दर्शनाख्या स्पर्शनाख्या सङ्कल्पाख्या तृतीयिका ॥ ४५॥

चतुर्थी मन्त्रसंज्ञा तु विशेषेण प्रकीर्तिता ।
सा तु शब्दप्रधानत्वान्मन्त्रदीक्षेति कथ्यते ॥ ४६॥

न मन्त्रस्य स्वरूपं तु न वर्णान्न च विन्यासान् ।
अस्मिन् खण्डे प्रवक्ष्यामि केवलं तस्य भावनाम् ॥ ४७॥

दर्शनदीक्षा नाम्ना या गुरुदृष्टिप्रदीपिता ।
गुरोर्दृष्टिसमासाद्य शिष्यचित्तं प्रसाद्यते ॥ ४८॥

न चक्षुषोः स्पर्शमात्रं दर्शनं तत्र कीर्तितम् ।
गुरोर्बोधस्य दृष्टान्तो यत्र शिष्ये प्रजायते ॥ ४९॥

यथा सूर्योदयेनैव तमसो नाश उच्यते ।
तथा गुरुप्रकाशेन मोहच्छाया विनश्यति ॥ ५०॥

स्पर्शनाख्या द्वितीया तु बाह्यस्पर्शेन कीर्तिता ।
न शरीरस्य संस्पर्शो मुख्योऽत्रार्थः प्रकीर्तितः ॥ ५१॥

करुणायाः प्रसारेण गुरुः शिष्यं स्पृशेद्यदा ।
तदा चित्ते प्रसादस्य सूक्ष्मा धारा प्रवर्तते ॥ ५२॥

स्पर्शो यदि विवेकहीनो देहासक्तिं विवर्धयेत् ।
न सा दीक्षा शुभा ज्ञेया मोहबन्धविवर्धिनी ॥ ५३॥

सङ्कल्पदीक्षा तृतीया गुरुणा हृदि धारिता ।
शिष्यस्य कल्याणमुद्दिश्य शुद्धसङ्कल्पधारणा ॥ ५४॥

न स्वार्थस्य सङ्कल्पोऽत्र न च वश्यत्वकामना ।
शिष्यबोधप्रसिद्ध्यर्थं करुणापूर्णचेतसा ॥ ५५॥

गुरोः शुद्धे मनोदेशे यः सङ्कल्पः प्रवर्तते ।
स एव दीक्षासद्भावो न तु केवलमानसा ॥ ५६॥

मन्त्रदीक्षा चतुर्थी सा शब्दतत्त्वसमाश्रिता ।
अत्र तस्य न विस्तारो न वर्णक्रमनिर्णयः ॥ ५७॥

मन्त्रस्य तत्त्वमात्रं तु शब्दबोधप्रदीपकम् ।
गुरुमुखेन यद्दत्तं तद्भावेन प्रतिष्ठितम् ॥ ५८॥

न मन्त्रः केवलः शब्दो न केवलमुदीरितम् ।
गुरुशिष्यसम्बन्धेन चेतसि प्रतिबोधकः ॥ ५९॥

दीक्षायाः प्रयोजनं तु बन्धच्छेदो न देहता ।
न लोकेश्वरताकामो न च सिद्धिविलासिता ॥ ६०॥

शुद्धभावप्रसादेन दृष्टेः सौम्यत्वमेव च ।
स्वार्थक्षयः परार्थे च चेतसो विस्तरः स्मृतः ॥ ६१॥

दीक्षा न केवलं कर्णे न केवलमपि मस्तके ।
न केवलं करस्पर्शे न केवलमुपासनम् ॥ ६२॥

यदा जीवनवृत्तान्तो मार्गे सत्यं समाश्रयेत् ।
तदा दीक्षा फलत्येव बीजवत्सुप्ररोहति ॥ ६३॥

गुरुणा दीक्षितो भूत्वा यो हिंसां कुरुते नरः ।
तस्य दीक्षा निष्फला स्यात्स्वभावो यदि न शुध्यति ॥ ६४॥

यो दीक्षां केवलं मानं सिद्धिं वा सम्प्रपद्यते ।
स बाह्यरूपमाश्रित्य तत्त्वसारं विनश्यति ॥ ६५॥

न दीक्षा गुरुमाहात्म्यं न शिष्यस्य च केवलम् ।
उभयोः शुद्धसम्बन्धः सा दीक्षेति विनिश्चयः ॥ ६६॥

गुरुः प्रदीप इत्युक्तः शिष्यस्तैलसमन्वितः ।
वर्तिका तु विवेकोऽस्य प्रज्वलत्यनुगृह्यते ॥ ६७॥

न दीपो दीपकं कुर्याद्यदि तैलं न विद्यते ।
न शिष्यः फलमाप्नोति यदि श्रद्धा न विद्यते ॥ ६८॥

श्रद्धा नान्धत्वमित्युक्ता न प्रश्नत्याग उच्यते ।
सत्यपरीक्षणसंयुक्ता हृदयस्य प्रसादिता ॥ ६९॥

बहिर्यागे तु शिष्येण प्रथमं शौचमाचरेत् ।
देशस्य पात्रद्रव्याणां स्वभावस्य च शोधनम् ॥ ७०॥

न केवलं जलैः शौचं न केवलमुपवासतः ।
द्रव्यशुद्धिः प्रसादश्च वृत्तिशुद्धिस्ततः परम् ॥ ७१॥

स्थानं रम्यं समासाद्य नातिशब्दसमाकुलम् ।
अपरा वा परापरा तत्र मूर्त्या प्रतिष्ठिता ॥ ७२॥

मूर्तिर्न देवी सर्वाङ्गा मूर्तिः चिन्तास्वरूपिणी ।
प्रतिष्ठाप्य यथाशास्त्रं भावेनैव प्रपूजयेत् ॥ ७३॥

नात्र ध्यानस्य सूक्ष्मार्थः परतत्त्वस्य कीर्तितः ।
दृश्यरूपानुसारं तु सेवां कुर्याद्बहिःस्थितः ॥ ७४॥

पुष्पं गन्धं फलादीनि दीपं चापि यथोचितम् ।
न द्रव्यबहुलत्वेन पूजासिद्धिः प्रकीर्तिता ॥ ७५॥

यदल्पमपि शुद्धेन हृदयेन समर्पितम् ।
तद्भावगौरवेणैव महत्फलमुदाहृतम् ॥ ७६॥

न द्रव्ये गर्वमास्थाय निर्धनं तु तिरस्करेत् ।
वार्बेला सर्वभूतस्था द्रव्यभेदं न पश्यति ॥ ७७॥

अपरा विश्वरूपा सा सर्वद्रव्येषु वर्तते ।
परापरा प्रसन्नास्या भावशुद्धौ प्रकाशते ॥ ७८॥

गुरुं सम्पूज्य पूर्वं तु न देहस्याभिमानतः ।
ज्ञानदीपप्रदाता स इत्येवं भावयेत्सुधीः ॥ ७९॥

गुरोः पूजाविधौ नित्यं शिष्यः सत्यं समाश्रयेत् ।
नातिप्रशंसा कर्तव्या न कृत्रिमनमस्कृतिः ॥ ८०॥

यत्किञ्चिद्गुरवे देयं तच्छुद्ध्या प्रेमपूर्वकम् ।
द्रव्यस्य मानतो हीनं भावस्य महतो न हि ॥ ८१॥

गुरोः कृपां न क्रेतव्यां न मूल्येन न दानतः ।
कृपा स्वभावसमुत्था न व्यवहारस्य वस्तु सा ॥ ८२॥

दीक्षायां पात्रता ज्ञेया शिष्यस्य च विशेषतः ।
सत्यप्रियत्वमादाय दयां चित्ते निवेशयेत् ॥ ८३॥

न हिंसकाय दातव्या न चित्तद्वेषिणे तथा ।
न लोभयुक्तचित्ताय न गुरुद्रोहिणे क्वचित् ॥ ८४॥

न तु जन्मविचारेण पात्रापात्रविनिश्चयः ।

वृत्त्या चित्तेन भावेन शिष्यं परीक्षयेद्गुरुः ॥ ८५॥

स्त्री वा पुमान्नपुंसको वा यो वा कश्चिदिह स्थितः ।
शुद्धभावसमायुक्तः स दीक्षायाः सदर्हकः ॥ ८६॥

न जातिर्न कुलं तस्य न वर्णो न च सम्पदः ।
अन्तःकरणसम्पत्तिः पात्रत्वस्य परं फलम् ॥ ८७॥

गुरोरपि परीक्षा स्यात्शिष्येण विनयान्वितैः ।
यः स्वयं परीक्ष्य गृह्णाति न स मोहं समाश्रयेत् ॥ ८८॥

न नाममात्रतो दीक्षा न च वस्त्रविभूषणैः ।
न च चिह्नैर्न बाह्येन दीक्षा तत्त्वं प्रकीर्तितम् ॥ ८९॥

दीक्षिता यदि शुद्धोऽपि नित्यं सत्यं न पालयेत् ।
तस्य दीक्षाफलं क्षीणं शुष्कबीजमिव ध्रुवम् ॥ ९०॥

यस्तु सत्यरतः शान्तः करुणामैत्र्यसंयुतः ।
स दीक्षायाः फलं पूर्णं शनैः समधिगच्छति ॥ ९१॥

बहिर्यागे क्रमः प्रोक्तो गुरुशिष्यविचारतः ।
दीक्षाभेदाश्च कथिताः फलभावसमन्विताः ॥ ९२॥

अपरा तु बहिर्भावा परापरा तु मध्यमा ।
तयोः समाश्रयेनैव बाह्यपूजा प्रसिध्यति ॥ ९३॥

परां तु हृदये ध्यायेदित्यत्र न विधीयते ।
सा पश्चादेव विज्ञेया यदा रूपस्य सङ्क्षयः ॥ ९४॥

बाह्यरूपेण सेवित्वा रूपस्यैव परं क्षयम् ।
रूपातीतां परां शक्तिं पश्चाद्द्रक्ष्यति साधकः ॥ ९५॥

न रूपं तिरस्कर्तव्यं न रूपे बद्धता भवेत् ।
रूपं सोपानमित्युक्तं रूपातीतं तु लक्ष्यकम् ॥ ९६॥

यथा बालः शनैर्गच्छेत्पादाभ्यां स्थिरतां व्रजेत् ।
तथा बाह्योपचारैस्तु चेतः सूक्ष्मत्वमाप्नुयात् ॥ ९७॥

निन्दया बाह्यपूजां तु सूक्ष्ममार्गो न सिद्ध्यति ।
अधिकारस्य भेदेन मार्गाणां भिन्नता स्मृता ॥ ९८॥

अपरां यो विजानीयाद्विश्वमातृस्वरूपिणीम् ।
स द्रव्येष्वपि तां पश्येद्भेददृष्टिं जहाति च ॥ ९९॥

परापरां तु यो ध्यायेद्बाह्यरूपसमन्विताम् ।
स रूपे प्रेम सम्पश्येद्रूपे तत्त्वं च विन्दति ॥ १००॥

गुरुं यो न परीक्ष्यैव श्रद्धया सम्प्रपद्यते ।
स मोहं लभते शीघ्रं यथा बालोऽन्धकूपके ॥ १०१॥

गुरुं यो निन्दति द्वेषाद्यस्तु तत्त्वं परीक्षते ।
तयोर्भेदं विजानीयाद्विवेकः शिष्यलक्षणम् ॥ १०२॥

गुरुं यो मानुषं ज्ञात्वा तत्त्वदीपं तु पश्यति ।
स भक्तिं विवेकयुक्तां धारयत्यविकम्पिताम् ॥ १०३॥

न गुरुं देवतां कृत्वा स्वबुद्धिं परिहापयेत् ।
न च मानुषमात्रं तं मन्येत्सारविवर्जितम् ॥ १०४॥

दीक्षा गुरुणा दत्ता तु शिष्ये सत्यं प्रवर्तयेत् ।
सत्ये स्थिता तु सा वृद्धिं प्रेम्णा पुष्यति सर्वदा ॥ १०५॥

करुणा यदि न जायेत्क्रिया बाह्या निरर्थिका ।
न्यायो यदि न वर्तेत पूजा केवलदृश्यता ॥ १०६॥

यत्र सेवा च सत्यं च दया मैत्री च वर्तते ।
तत्र वार्बेला साक्षात्सन्निधत्ते न संशयः ॥ १०७॥

बहिर्यागः समाख्यातो न त्वन्तरविचारणम् ।
अपरापरयोर्भावो मुख्यत्वेनात्र कीर्तितः ॥ १०८॥

गुरोर्महिमसंयुक्तं शिष्यलक्षणमुत्तमम् ।
दीक्षाभेदसमायुक्तं बाह्ययागस्य लक्षणम् ॥ १०९॥

एतदध्यायमासाद्य यो नरः श्रद्धयान्वितः ।
बाह्यसेवां समारभ्य न रूपेऽसक्तिमाप्नुयात् ॥ ११०॥

क्रमेण तस्य चित्तं तु रूपे प्रेम्णि विवर्धते ।
प्रेम्णः प्रसादमासाद्य सूक्ष्ममार्गं प्रपद्यते ॥ १११॥

न बाह्यं त्यजते पूर्वं न सूक्ष्मं त्वरितं व्रजेत् ।
अधिकारक्रमं ज्ञात्वा शनैः पन्थानमाचरेत् ॥ ११२॥

यः क्रमं परित्यज्यैव शिखरं रोढुमिच्छति ।
स पादभ्रंशमाप्नोति न च तत्त्वं प्रपद्यते ॥ ११३॥

गुरुर्दिशति यं मार्गं तं परीक्ष्य समाचरेत् ।
स्वभावे सत्यसम्पन्नः क्रममेव समाश्रयेत् ॥ ११४॥

दर्शनस्पर्शनसङ्कल्पमन्त्रदीक्षाचतुष्टयम् ।
प्रोक्तं तत्त्वार्थसङ्क्षेपाद्बहिर्यागस्य साधके ॥ ११५॥

न मन्त्रार्थोऽत्र विस्तीर्णो न मन्त्रस्योपपादनम् ।
मन्त्रदीक्षास्वरूपस्य सङ्केतः केवलं कृतः ॥ ११६॥

परा यदा प्रकाशेत तदा रूपं विलीयते ।
इत्येतद्भावनां पश्चात्साधकः समुपाश्रयेत् ॥ ११७॥

अपरा च परापरा च बहिर्यागे व्यवस्थिते ।
तयोः सेवां समारभ्य परां प्राप्नोति निर्मलः ॥ ११८॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य बहिर्यागखण्डे तृतीयः पटलः ।

चतुर्थः पटलः

(वार्बेलतन्त्रे बहिर्यागखण्डः)
गुरुपूजनगुरुवरणगुरुदक्षिणागुरुदीक्षाविधिः
देवदत्त उवाचेदं श्रुतकेतुं महामतिम् ।
गुरुपूजाविधिं वक्ष्ये गुरुवरणमेव च ॥ १॥

दक्षिणाविधिमाख्यास्ये दीक्षाविधिमनन्तरम् ।
बहिर्यागे तु यत्कर्म तद्विधिं शृणु सुव्रत ॥ २॥

न ध्यानं सूक्ष्मतत्त्वस्य न चान्तरविचारणम् ।
बाह्योपचारमार्गेण गुरुमार्गः प्रवर्तते ॥ ३॥

प्रातः शुचिः समुत्थाय देशं सम्मार्जयेत्सुधीः ।
मृदुना वारिणा प्रोक्ष्य भूमिं शुद्धां प्रकल्पयेत् ॥ ४॥

उत्तराभिमुखो भूत्वा गुरोरासन्दिकां शुभाम् ।
दर्भैः पुष्पैश्च वस्त्रेण यथाशक्ति विभूषयेत् ॥ ५॥

नातिभूषां प्रकुर्वीत न च हीनां समाचरेत् ।
माधुर्यं शौचसंयुक्तं गुरुपूजास्य लक्षणम् ॥ ६॥

दीपमेकं प्रज्वाल्याथ धूपमेकं निवेदयेत् ।
तोयं पात्रे समासाद्य पुष्पाणि विनिवेशयेत् ॥ ७॥

फलानि निर्मलानि स्युर्गन्धद्रव्याणि चोचिताः ।
न द्रव्यबहुलत्वेन पूजासिद्धिः प्रकीर्तिता ॥ ८॥

आसनं प्रथमं दद्यादर्घ्यमाचमनं ततः ।
पाद्यं च मधुपर्कं च वस्त्रं पुष्पं च सर्वशः ॥ ९॥

यथाशक्ति समानीय क्रमशस्तानि दापयेत् ।
न वित्तेनातिगर्वेण न दैन्येन निवेदयेत् ॥ १०॥

गुरुमासाद्य पूर्वं तु साक्षात्पादाभिवन्दनम् ।
कराभ्यां चरणौ स्पृष्ट्वा शिरसा प्रणमेत्सुधीः ॥ ११॥

न दीर्घं प्रणमेत्कायं न च शीघ्रं विनिर्गमेत् ।
विनयस्य प्रमाणं हि स्थिरभावः प्रकीर्तितः ॥ १२॥

गुरोरासनमासाद्य शिष्यस्तिष्ठेदुपान्तिके ।
अनुज्ञां प्रार्थयेत्पूर्वं पूजां कर्तुं समाहितः ॥ १३॥

अनुज्ञातस्ततो भूत्वा पूजां बाह्यां समारभेत् ।
गन्धपुष्पादिभिः सम्यग्गुरुमर्चयते क्रमात् ॥ १४॥

गन्धेन शुद्धतां दद्यात्पुष्पैः सौम्यत्वमर्पयेत् ।
धूपेन सौरभं दद्यात्दीपेन च प्रकाशताम् ॥ १५॥

फलैः कर्मफलत्यागं तोयेन हृदयार्द्रताम् ।
वस्त्रेण मानरक्षां च भोजनैः प्रीतिमर्पयेत् ॥ १६॥

नैवेद्यं विनिवेद्याथ गुरोराज्ञां प्रतीक्षयेत् ।
स्वेच्छया नोपभुञ्जीत गुरोर्भावं निरीक्षयेत् ॥ १७॥

गुरुः प्रसादयेद्यत्तु तच्छिष्यः श्रद्धयान्वितः ।
अन्नं फलमथाम्बु वा प्रसादत्वेन गृह्णीयात् ॥ १८॥

गुरोर्नाम्ना न कुर्वीत दम्भमात्मप्रकाशनम् ।
पूजा न ख्यातिकामेन सेव्या सा फलदायिनी ॥ १९॥

पूजां समाप्य विनयाद्गुरुमध्ये स्थितः शुचिः ।
अनुज्ञां पुनरासाद्य पश्चाद्भोजनमाचरेत् ॥ २० ॥

अथ गुरुवरं वक्ष्ये वरणस्य विधिं शुभम् ।
गुरुं परीक्ष्य पूर्वं तु वरणं कारयेत्सुधीः ॥ २१ ॥

न रूपेण न वयसा न वित्तेन न जन्मना ।
गुणैरेव परीक्षेत गुरुं शिष्यः प्रयत्नतः ॥ २२ ॥

दीर्घकालं निरीक्षेत व्यवहारं गुरोः सदा ।
क्रोधे लोभे च सम्प्राप्ते सत्यं तस्य परीक्षयेत् ॥ २३ ॥

यः परीक्षां न सोढुं शक्नोति तं न समाश्रयेत् ।
गुरुत्वं नाम न वस्त्रं न च चिह्नं न चार्चनम् ॥ २४ ॥

परीक्ष्य तु गुरुं शुद्धं वरणं कारयेत्क्रमात् ।
पुष्पहस्तः समासीनो विनयेन समन्वितः ॥ २५ ॥

शिष्य उवाचेदं गुरुमग्रतः स्थितः ।
मार्गदर्शकमिच्छामि भवतः शरणं शुभम् ॥ २६ ॥

न स्वार्थाय न मानाय न लोकप्रभवाय च ।
तत्त्वबोधप्रसिद्ध्यर्थं वरणं मे प्रसीदतु ॥ २७ ॥

गुरुर्यदि प्रसन्नः स्यात्सङ्केतं तत्र दर्शयेत् ।
अस्वीकृतौ तु शिष्यस्य बलात्कारो न विद्यते ॥ २८ ॥

स्वीकृतस्तु गुरुस्तेन शिष्यं मार्गे नियोजयेत् ।
आचारं च नियमं चैव यथायोग्यं प्रदर्शयेत् ॥ २९ ॥

न सर्वं कर्म सर्वस्मै दीयते गुरुणा क्वचित् ।
अधिकारानुरूपेण क्रमशः शिक्षणं भवेत् ॥ ३० ॥

वरणस्य परं चिह्नं परस्परसमाश्रयः ।
गुरुः शिक्षां समादत्ते शिष्यः सत्यं समाश्रयेत् ॥ ३१ ॥

अथ दक्षिणया शुद्ध्या गुरोः प्रीतिं समाचरेत् ।
दक्षिणाविधिमाख्यास्ये न वित्तस्यैव मानतः ॥ ३२ ॥

यत्स्वकीयमुपार्जितं तच्छुद्धं विनिवेदयेत् ।

न ऋणं कृत्वा प्रदद्याद्वित्तं लोभसमुद्भवम् ॥ ३३॥

न बालस्य धनं ग्राह्यं न भार्याया अनिच्छया ।
न परद्रव्यसम्पत्तिर्न चापहृतमिष्यते ॥ ३४॥

स्वशक्त्या यत्समायातं तद्दद्याद्भक्तिपूर्वकम् ।
द्रव्यं स्वल्पमपि प्रोक्तं भावशुद्ध्या महत्तरम् ॥ ३५॥

वस्त्रं फलानि पात्राणि ग्रन्थान् वा यत्समीहितम् ।
सेवां वा समयं वापि दक्षिणात्वेन कल्पयेत् ॥ ३६॥

न गुरोर्दक्षिणा मूल्यं न गुरोः कृपया वणिक् ।
कृपा न विक्रयार्हा स्यान्न च ज्ञानं पणीकृतम् ॥ ३७॥

गुरोरावश्यकं यत्तु तदर्थं द्रव्यमर्पयेत् ।
गुरोः भारं न कुर्यात्तु दक्षिणानामतः सदा ॥ ३८॥

गुरुरपि न गृह्णीयाद्द्रव्यं यत्पापसम्भवम् ।
शिष्यस्य जीविकां छित्त्वा लोभेन न समाचरेत् ॥ ३९॥

यत्र दक्षिणया शिष्यः दैन्यं याति विनिर्धनः ।
तत्र गुरुर्न गृह्णीयात्स्वार्थसिद्ध्यर्थमेव तत् ॥ ४०॥

दक्षिणा तु त्रिधा प्रोक्ता द्रव्यसेवा च कालिका ।
वचनपालनं चैव गुरोः प्रीतिकरं शुभम् ॥ ४१॥

द्रव्यं यच्छति यः शुद्धं सेवा यश्च समर्पयेत् ।
कालं ज्ञानार्थमर्पित्वा स दक्षिणां प्रयच्छति ॥ ४२॥

गुरुणा यत्प्रदिष्टं तु धर्म्यं कर्म समाचरेत् ।
तद्वचनपरिपालनं दक्षिणा परमा स्मृता ॥ ४३॥

न मूढवत्प्रवर्तेत न विवेकं परित्यजेत् ।
धर्मविरुद्धमाज्ञप्तं न कर्तव्यं कथञ्चन ॥ ४४॥

गुरोराज्ञापि धर्मेण परीक्ष्या शिष्यधीमता ।
सत्यविरुद्धमित्युक्तं गुरुणापि न साधयेत् ॥ ४५॥

अथ दीक्षाविधिं वक्ष्ये विस्तरेण महामते ।
बहिर्यागप्रधानं तु कर्मकाण्डसमन्वितम् ॥ ४६॥

दीक्षायाः पूर्वरात्रौ तु देशं शुद्धं प्रकल्पयेत् ।
मण्डपं कारयेद्रम्यं तोरणैः पुष्पशोभितम् ॥ ४७॥

मध्ये वेदिं समासाद्य चतुरश्रां सुशोभनाम् ।
कुशैः पुष्पैश्च वस्त्रैश्च तां सम्यक्परिमार्जयेत् ॥ ४८॥

पूर्वभागे गुरोरासनं दक्षिणे पात्रसंस्थितिम् ।
पश्चिमे शिष्यपीठं तु उत्तरे द्रव्यसंस्थितिम् ॥ ४९॥

दीपौ द्वौ स्थापयेदत्र धूपौ द्वौ च यथाक्रमम् ।
कलशौ द्वौ विनिक्षिप्य पुष्पमालाभिरर्चयेत् ॥ ५०॥

एकं गुरुं समर्प्याथ द्वितीयं दीक्ष्यदेवताम् ।
नात्र मन्त्रविन्यासस्तु क्रियामात्रं प्रकीर्तितम् ॥ ५१॥

प्रभाते शिष्य आगत्य स्नातः शुद्धाम्बरावृतः ।
मौनं धृत्वा समासीनो गुरुमेव प्रतीक्षयेत् ॥ ५२॥

गुरुः स्नात्वा शुचिर्भूत्वा शुद्धवस्त्रपरिच्छदः ।
आसीनः पूर्वदिग्भागे शिष्यं दृष्ट्वा समाह्वयेत् ॥ ५३॥

शिष्यः पुष्पाञ्जलिं कृत्वा गुरुपादौ प्रणम्य च ।
त्रिः प्रदक्षिणमावर्त्य दक्षिणे पार्श्वमाश्रयेत् ॥ ५४॥

गुरुः शिष्यस्य हस्ते तु शुद्धतोयं विनिक्षिपेत् ।
पुनस्तदुदकं भूमौ साक्षित्वेन विनिःक्षिपेत् ॥ ५५॥

ततः शिष्यं निरीक्ष्याथ गुरुः प्रश्नं समाचरेत् ।
सत्यं वक्तुं समर्थोऽसि किं मार्गे स्थिरमानसः ॥ ५६॥

शिष्यः सत्यं प्रतिज्ञाय न मिथ्यां वाचमीरयेत् ।
गुरुं तत्त्वेन संसेव्य सत्यव्रतमुपाश्रयेत् ॥ ५७॥

गुरुः पुनः परीक्षेत शिष्यस्य दृढतां शनैः ।
लोभे क्रोधे च सम्मोहे किं करिष्यसि मानद ॥ ५८॥

शिष्य उवाच विनीतात्मा सत्यं मार्गं समाश्रये ।
दोषे जातं विवेकेन शमयिष्यामि मानसम् ॥ ५९॥

न सिद्धिं प्रार्थयिष्यामि न च लोकवशं व्रजे ।
ज्ञानप्रेमसमायुक्तं जीवनं धारयिष्यति ॥ ६०॥

ततः शिष्यं समासीनं पुष्पैः प्रोक्ष्य जलैः शनैः ।
गुरुः शुद्धिमुपादाय दीक्षाकर्म समारभेत् ॥ ६१॥

मृदुना वारिणा पूर्वं शिष्यदेहं विशोधयेत् ।
शीर्षतः पादपर्यन्तं प्रोक्षणं कारयेत्क्रमात् ॥ ६२॥

गन्धेनाङ्गानि संस्पृश्य पुष्पैः शिरसि चार्पयेत् ।
वस्त्रेणाच्छादयेद्देहं लज्जां मानं च रक्षयेत् ॥ ६३॥

दीपं दर्शयते तस्य धूपं चापि प्रदर्शयेत् ।
न बाह्यतेजसा देवी केवलं परिकीर्तिता ॥ ६४॥

दीक्षायां साक्षिणो दीपाः शुद्धकर्मप्रदीपकाः ।
अग्निर्वा यदि विद्येत तत्र शान्तिं समाचरेत् ॥ ६५॥

न हिंसां कारयेदत्र न जीवस्य विनाशनम् ।
न मद्यं न च मांसं वा दीक्षाकर्मणि कल्पयेत् ॥ ६६॥

शुद्धद्रव्यैः समारभ्य सौम्यैरेवोपचारकैः ।
गुरुः शिष्यस्य हस्तौ तु स्वहस्ताभ्यां समाश्रयेत् ॥ ६७॥

हस्तसंयोगमात्रेण गुरुः शिष्यं न दीक्षयेत् ।
तत्त्वप्रतिज्ञया युक्तं कर्म तत्सम्पदिष्यते ॥ ६८॥

गुरुः शिष्यस्य हृदये पुष्पमेकं विनिक्षिपेत् ।
द्वितीयं मस्तके दद्यात्तृतीयं करयोः शुभम् ॥ ६९॥

चतुर्थं चरणयोर्दद्याद्गुरुः शिष्यस्य भावतः ।
पञ्चमं वेद्यां विन्यस्य सर्वसाक्षित्वमाचरेत् ॥ ७०॥

गुरुः शिष्यं समादिश्य बाह्यसेवां समाचर ।
द्रव्यं शुद्धं समानीय श्रद्धया विनिवेदय ॥ ७१॥

दीक्षां प्राप्तोऽसि सौम्येति गुरुः पश्चादुदीरयेत् ।
तत्त्वमार्गे स्थिरो भूत्वा सत्ये तिष्ठेति च ब्रुवन् ॥ ७२॥

शिष्यः पुष्पं समादाय गुरोः पादे निवेशयेत् ।
कृतज्ञतां समावेद्य शिरसा प्रणिपत्य च ॥ ७३॥

ततः गुरुः समादाय शिष्यस्य दक्षिणां शुभाम् ।

स्वीकुर्यात्सौम्यभावेन न लोभेन कदाचन ॥ ७४॥

यदि वित्तं न शिष्यस्य सेवां दद्याद्यथाशक्ति ।
कालदानं श्रमदानं सत्यपालनमेव वा ॥ ७५॥

दक्षिणां विनियोज्याथ गुरुः शिष्यं समाश्रयेत् ।
प्रसादं पुष्परूपेण शिरस्यस्य विनिक्षिपेत् ॥ ७६ ॥

गुरुः शिष्यस्य हस्ते तु शुद्धं तोयं प्रयच्छति ।
शिष्यस्तत्प्राशनं कृत्वा मौनं पश्चादुपाश्रयेत् ॥ ७७॥

ततो गुरुः समुत्थाय शिष्यं बाह्यव्रते न्यसेत् ।
शौचं सत्यं दयां मैत्रीं परसेवां च शिक्षयेत् ॥ ७८॥

न हिंसां न च द्रोहं न मिथ्यावचनं वदेत् ।
न परद्रव्यहर्तृत्वं न चित्तदूषणं चरेत् ॥ ७९॥

दीक्षितस्य परं कर्म सत्यस्य परिपालनम् ।
द्वितीयं करुणा प्रोक्ता तृतीयं न्यायपालनम् ॥ ८०॥

चतुर्थं स्वपरित्यागः पञ्चमं प्रेमवर्धनम् ।
षष्ठं विवेकसंयुक्तं जीवनं तस्य शस्यते ॥ ८१॥

दीक्षा न वस्त्रचिह्नेन न पुष्पैर्न च दक्षिणा ।
आचारपरिवर्तेन दीक्षा फलवती स्मृता ॥ ८२॥

गुरुः शिष्यस्य मार्गे तु कालक्रमेण शिक्षयेत् ।
शीघ्रं सर्वं न दद्याच्च न च ज्ञानं निरोधयेत् ॥ ८३॥

यथायोग्यं यथाकालं यथाशक्ति यथाक्रमम् ।
एवं दीक्षाफलं वृद्धिं शनैः प्राप्नोति साधकः ॥ ८४॥

गुरुपूजा समाख्याता गुरुवरणमेव च ।
दक्षिणा दीक्षया सार्धं बहिर्यागे निरूपिता ॥ ८५॥

न मन्त्रः कथितोऽत्रैव न मन्त्रस्य विनिर्णयः ।
केवलं कर्मपन्थानं बाह्यरूपेण दर्शितम् ॥ ८६॥

अपरा विश्वरूपा सा पूजायां सम्प्रपूजिता ।
परापरा प्रसन्नास्या गुरुमार्गे प्रकाशिता ॥ ८७॥

यः शुद्धया समारभ्य गुरुमर्चयते नरः ।
स बाह्यसेवया नित्यं चित्तशुद्धिमवाप्नुयात् ॥ ८८॥

यः गुरुं परीक्ष्य भक्त्या वरणं कुरुते दृढम् ।
स मोहबन्धनैर्मुक्तो मार्गे तिष्ठति निश्चलः ॥ ८९॥

यः शुद्धां दक्षिणां दत्त्वा न दर्पं समुपाश्रयेत् ।
तस्य त्यागः प्रसादाय हृदये परिवर्धते ॥ ९०॥

यः दीक्षां सम्यगासाद्य सत्यव्रतमुपाश्रयेत् ।
तस्य बाह्यक्रिया नित्यं भावशुद्धिं विवर्धयेत् ॥ ९१॥

गुरुः प्रदाता मार्गस्य शिष्यः पन्थानमाश्रितः ।
वार्बेला साक्षिणी तत्र सत्यप्रेमविवर्धिनी ॥ ९२॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य बहिर्यागखण्डे चतुर्थः पटलः ॥।

पञ्चमः पटलः

(वार्बेलतन्त्रे बहिर्यागखण्डः)
गुरुप्रदत्तमन्त्रस्थापनसन्ध्यात्रयविधिः
देवदत्त उवाचेदं श्रुतकेतुं महामतिम् ।
अद्य मन्त्रस्य संस्थानं सन्ध्यात्रयमथोच्यते ॥ १॥

गुरुणा यः प्रदत्तोऽस्ति मन्त्रः शिष्यस्य पावनः ।
कथं तं स्थापयेद्भक्त्या कथं नित्यं समाचरेत् ॥ २॥

कथं प्रातः समारभ्य मध्याह्ने चास्तमेव च ।
सन्ध्यात्रयं प्रवर्तेत तस्य कालस्य लक्षणम् ॥ ३॥

किं सन्ध्या नाम तत्त्वेन किं तस्याः कारणं परम् ।
किं फलञ्च भवेत् तस्याः कथं सा शुद्धिदायिनी ॥ ४॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य महामते ।
गुरुप्रदत्तमन्त्रस्य स्थापनं कथयामि ते ॥ ५॥

गुरोर्मुखात्समासाद्य मन्त्रं शिष्यः समाहितः ।
न तं लोके प्रकाशेत न गर्वेण प्रदर्शयेत् ॥ ६॥

मन्त्रः शब्दमयो नास्ति केवलं वर्णसंहतिः ।

गुरुचेतःप्रसादेन चेतसि प्रतिष्ठितः ॥ ७॥

गुरुः प्रथमसंस्थाता शिष्यस्तस्य प्रतिष्ठितिः ।
विश्वासः पात्ररूपं स्यादाचारः पावनं जलम् ॥ ८॥

शुचौ देशे समासीनः शिष्यः पूर्वमुखः स्थितः ।
गुरोः स्मृत्वा प्रसादं तु मन्त्रं हृदि निवेशयेत् ॥ ९॥

न मन्त्रं भूमिलेखेन न पत्रे न च भित्तिषु ।
हृदये श्रद्धया स्थाप्यं बाह्यं पात्रं तु रक्षयेत् ॥ १०॥

दीपं प्रज्वाल्य शुद्धं तु पात्रं तत्र निवेशयेत् ।
पुष्पैर्गन्धैश्च तोयेन तन्मण्डलमलङ्कृतम् ॥ ११॥

गुरोः प्रदत्तमन्त्रस्य प्रतीकं तत्र संस्थितम् ।
न तन्मन्त्रस्वरूपं तु द्रव्येष्वेव विचिन्तयेत् ॥ १२॥

शिष्यः पुष्पं समादाय हृदि धृत्वा शनैः शनैः ।
गुरोः प्रसादमित्युक्त्वा तन्मन्त्रं विनिवेशयेत् ॥ १३॥

ततो दीपस्य सान्निध्ये पुष्पमेकं समर्पयेत् ।
गन्धं तोयं च नैवेद्यं भक्त्या बाह्यं निवेदयेत् ॥ १४॥

न मन्त्रः क्रोधकामाभ्यां न लोभेन प्रकाश्यते ।
शुद्धाचारसमायुक्तः स्वभावेनैव वर्धते ॥ १५॥

गुरुणा यत्प्रदिष्टं तु नित्यकर्मणि योजयेत् ।
नित्यं स्मृत्वा समारभ्य नित्यं तस्य विसर्जनम् ॥ १६॥

अथ सन्ध्यात्रयं वक्ष्ये कालत्रयविभूषितम् ।
प्रभाते मध्यगे सूर्ये सायाह्ने च व्यवस्थितम् ॥ १७॥

सन्धिर्नाम द्वयोः कालयोः सूक्ष्मः संयोग उच्यते ।
रात्रेर्दिवससन्धिश्च मध्याह्नस्यापि सन्धिता ॥ १८॥

सायं दिवससन्धिश्च ज्ञेया कालस्य सूक्ष्मता ।
यत्र दृश्यं विलीयेत यत्र नूतनमुद्गतम् ॥ १९॥

प्रातः सन्ध्या प्रभाजन्म मध्यसन्ध्या समत्वदा ।
सायं सन्ध्या निवृत्तिश्च त्रिधा कालस्य पावनी ॥ २०॥

प्रभाते तमसो भेदः प्रकाशस्य प्रसारणम् ।
मध्याह्ने समता ज्ञेया सायं शान्तिर्निवर्तनम् ॥ २१॥

प्रातःकालं समासाद्य शिष्यः शौचसमन्वितः ।
नदीतीरे गृहे वापि शुद्धदेशे समाश्रयेत् ॥ २२॥

पूर्वाभिमुख आसीनः प्रातःसन्ध्यामुपाचरेत् ।
मध्याह्ने तु यथादेशं दिशं शुद्धां समाश्रयेत् ॥ २३॥

सायङ्काले पश्चिमास्यो दिनान्तस्योपसंहृतौ ।
कालस्य भावमालोक्य सन्ध्यां नित्यं समाचरेत् ॥ २४॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं सन्ध्यायां प्रथमं किमु ।
आचामः कथमाख्यातः किं तस्याः शोधनं फलम् ॥ २५॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य महामते ।
आचमनं बहिःशौचं चेतसः स्थैर्यकारणम् ॥ २६॥

न केवलं जलपानं न केवलमुदीरितम् ।
स्वीकृतस्य विधानस्य प्रथमः सम्प्रवेशः सः ॥ २७॥

प्रातः सन्ध्यां समारभ्य शिष्यः पात्रं समाश्रयेत् ।
दक्षिणेन करेणैव तोयं शुद्धं समाहरेत् ॥ २८॥

देवदत्त उवाच ।
ॐ पावित्र्यं मे हृदि स्यात् इति तोयं पिबेत्सुधीः ।
ॐ शान्तिर्मे तनौ स्यात् इति द्वितीयमुपास्पृशेत् ॥ २९॥

ॐ संवित्तिर्मे मनस्यस्त्विति तृतीयमुपास्पृशेत् ।
एवं त्रिराचमेद्विद्वान् शुद्धभावसमन्वितः ॥ ३०॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं प्रत्येकं किं प्रयोजनम् ।
किमर्थं त्रिविधं प्रोक्तमेकतो न समुच्यते ॥ ३१॥

देवदत्त उवाचेदं पावित्र्यं कर्मशोधनम् ।
शान्तिः क्लेशप्रशमनं संवित्तिर्बोधवर्धिनी ॥ ३२॥

प्रथमेन तु सङ्कल्पः द्वितीयेन प्रशाम्यति ।
तृतीयेन प्रकाशेत स्वभावस्य विमर्शनम् ॥ ३३॥

ततः करौ विशोध्याथ मुखं शुद्धं प्रकल्पयेत् ।

तोयेन त्रिः प्रोक्षयित्वा बाह्यशौचं समाचरेत् ॥ ३४॥

ॐ शुद्धोऽस्मि बहिः शुद्धो मनसा शुद्ध एव च ।
इति प्रोक्ष्य करौ पश्चादासने सन्निवेशयेत् ॥ ३५॥

प्रातःसन्ध्यायां पूर्वं तु उदयन्तं दिवाकरम् ।
न केवलं भास्करं पश्येच्चैतन्यस्य विभां स्मरेत् ॥ ३६॥

सूर्यस्योदयनं बाह्यं संवित्तेरुदयोऽन्तरे ।
उभयं यत्र संयाति सा प्रातःसन्धिरुच्यते ॥ ३७॥

गुरुप्रदत्तमन्त्रं तु तत्र श्रद्धासमन्वितः ।
एकाग्रचित्तो जपेत् शुद्धं यथागुरुप्रदर्शितम् ॥ ३८॥

न मन्त्रसङ्ख्यां स्वेच्छेन परिवर्तयेत्कदाचन ।
गुरुणा यत्प्रदिष्टं तु तदेव विधिवद्भवेत् ॥ ३९॥

मन्त्रस्य स्थापनं पूर्वं गुरौ भावे प्रतिष्ठितम् ।
ततः शिष्यस्य चित्ते तु तस्य नित्यं प्रवर्तनम् ॥ ४०॥

मध्याह्ने तु समासाद्य सन्धिं तेजोमयीं शुभाम् ।
न प्रातर्भावमाश्रित्य मध्यकालं समाचरेत् ॥ ४१॥

न उदयस्य प्रतीक्षा स्यान्नास्तस्यापि कल्पना ।
समता यस्य कालस्य सा मध्याह्नस्य सन्धिता ॥ ४२॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं कथं सन्ध्या समत्वदा ।
उदयास्तमयाभावात्किं तस्याः परमं फलम् ॥ ४३॥

देवदत्त उवाचेदं मध्यकालः समत्वभाक् ।
नूतनं नापि नष्टं च तत्र कालो न दृश्यते ॥ ४४॥

अतः समत्वमाश्रित्य हृदि भावं निवेशयेत् ।
न हर्षं न विषादं च न पक्षं न विपर्ययम् ॥ ४५॥

ततो जलमुपस्पृश्य पुनराचमनं चरेत् ।
प्रातःविधिवदेवात्र शुद्धिं बाह्यां समाचरेत् ॥ ४६॥

ॐ समता मे हृदि स्यात् ॐ शान्तिर्मे तनौ सदा ।
ॐ संवित्तिर्मे प्रकाशेत् इत्याचामं समाचरेत् ॥ ४७॥

मध्याह्ने गुरुमन्त्रं तु यथाविधि समाचरेत् ।
निद्रां तन्द्रां प्रमादं च परित्यज्य समाहितः ॥ ४८॥

न मध्याह्ने विशेषोऽस्ति द्रव्याणां बाह्यपूजने ।
समयस्य समत्वं तु प्रधानं तत्र कीर्तितम् ॥ ४९॥

अथ सायंसमयं प्राप्य दिनान्तस्य निवेशने ।
पश्चिमाभिमुखो भूत्वा सन्ध्यां तत्र समाचरेत् ॥ ५०॥

दिवसस्य निवृत्तिः सा नाश इत्येव न स्मृता ।
प्रकाशस्य विश्रान्तिः सा नवप्रभवबीजिका ॥ ५१॥

यथा सूर्यः स्वकिरणान् संहरत्यन्तरिक्षतः ।
तथा शिष्यः स्वचेष्टाश्च शनैः संहरते बुधः ॥ ५२॥

सायंसन्ध्यां समारभ्य प्रथमं शौचमाचरेत् ।
आचमनं ततः कुर्याद्बाह्यशुद्धिसमन्वितः ॥ ५३॥

ॐ शमं मे हृदि तिष्ठत्विति तोयं समर्पयेत् ।
ॐ विश्रान्तिर्मम प्राणेष्विति द्वितीयमाचरेत् ॥ ५४॥

ॐ संवित्तिर्न म्रियेताद्येत्यन्तिमं जलमाचरेत् ।
त्रिराचम्य ततः शिष्यः सन्ध्यां तत्र समारभेत् ॥ ५५॥

सायं गुरुप्रदत्तं तु मन्त्रं श्रद्धासमन्वितः ।
निवृत्तचित्तवृत्तिः सन् यथागुरु समाचरेत् ॥ ५६॥

त्रिसन्ध्यां समुपासीत यो नित्यं शुचिमानसः ।
तस्य कालत्रयं याति एकभावप्रकाशितम् ॥ ५७॥

प्रातः सृष्टिसमुद्भावो मध्याह्ने स्थितिरुच्यते ।
सायं तु लय इत्युक्तं त्रिधा विश्वस्य चेष्टितम् ॥ ५८॥

न केवलमिदं बाह्यं त्रिकालस्य निरीक्षणम् ।
जीवनस्यापि सङ्क्षेपस्त्रिसन्ध्या परिकीर्तिता ॥ ५९॥

उदयः बालभावस्य मध्यं कर्मप्रवर्तनम् ।
सायं वृद्धिपरिक्षीणं नूतनस्य च सम्भवः ॥ ६०॥

अतः सन्ध्या न कालस्य केवलं परिवर्तनम् ।
जीवनस्य त्रिधा वृत्तिर्दृश्यते तत्र सूक्ष्मतः ॥ ६१॥

प्रातः आशा समुत्पन्ना मध्याह्ने कर्म जायते ।
सायं फलसमालोको निद्रा विश्रान्तिकारिणी ॥ ६२॥

एवं त्रिसन्ध्यया नित्यं साधकः कालवेदिता ।
स्वचेष्टां परिमार्ज्यैव बाह्यसेवां समाचरेत् ॥ ६३॥

अथ वार्बेलगायत्रीं प्रवक्ष्यामि महामते ।
गुरुणा सम्प्रदत्तायाः परम्परायाः प्रकाशिनीम् ॥ ६४॥

भूर्भुवः स्वः परं ब्रह्म विद्महे ।
परं ज्योतिः धीमहि ।
तन्नो ब्रह्म प्रचोदयात् ॥ ६५॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं गायत्र्याः पदविभागकम् ।
एकैकं पादमाख्याहि भावार्थेन महामते ॥ ६६॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य यथाक्रमम् ।
भूर्भुवः स्वः परं ब्रह्म विद्महे ॥ ६७॥

भूः स्थूलस्य प्रतीकोऽत्र भुवः प्राणप्रकाशकः ।
स्वः सूक्ष्मस्य लोकस्य परं ब्रह्म ततोऽधिकम् ॥ ६८॥

विद्महे न तु केवलं शाब्दं ज्ञानमिहोच्यते ।
स्वसंवित्त्या विजानीयादिति तस्यार्थ उच्यते ॥ ६९॥

द्वितीयं पदमाख्यास्ये परं ज्योतिः स्मरेद्बुधः ।
यद्भासयति सर्वं तु स्वयं येन प्रकाश्यते ॥ ७०॥

न दीपो न च सूर्यश्च न वह्निर्न च विद्युतः ।
यस्य भासा प्रकाशन्ते तज्ज्योतिः परमुच्यते ॥ ७१॥

धीमहीत्यत्र धारणं न केवलं ध्यानमुच्यते ।
हृदये स्थिरतां नीत्वा तज्ज्योतिः सन्धारयेत् ॥ ७२॥

तृतीयं पदमाख्यास्ये तन्नो ब्रह्म प्रचोदयात् ।
अस्माकं बुद्धिवृत्तीनां सत्ये मार्गे प्रवर्तनम् ॥ ७३॥

प्रचोदयादिति प्रोक्तं न बाह्यस्यैव चेष्टितम् ।
अन्तःकरणवृत्तीनां धर्मे प्रेरणमिष्यते ॥ ७४॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं गायत्री किं त्रिसन्धिषु ।
एकैव वा त्रिधा ज्ञेया किं तस्याः कालभेदतः ॥ ७५॥

देवदत्त उवाचेदं एकैव परिकीर्तिता ।
प्रभाते प्रकाशरूपा मध्याह्ने समतामयी ॥ ७६॥

सायं सा विश्रमारूपा तथापि न विभिद्यते ।
कालभेदेन भेदोऽयं न तत्त्वस्य कदाचन ॥ ७७॥

प्रातः प्रथमपादं तु मध्याह्ने द्वितीयं स्मरेत् ।
सायं तृतीयमित्युक्तं त्रिधा भावप्रकाशनम् ॥ ७८॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं किं पूर्णां संहितां जपेत् ।
पादभेदेन वा कुर्यात्सन्ध्यायां विधिमुत्तमम् ॥ ७९॥

देवदत्त उवाचेदं गुरोराज्ञां समाश्रयेत् ।
यथा गुरुर्विनिर्दिश्यात्तथा कार्यं विचक्षणैः ॥ ८०॥

स्वेच्छया न विभज्येत न स्वेच्छया विवर्तयेत् ।
गुरुप्रदत्तमार्गस्य संरक्षणं परं व्रतम् ॥ ८१॥

गायत्री तु न केवलं जप्यशब्दसमुच्चयः ।
बुद्धेः शुद्धिप्रवाहस्य बाह्यं द्वारमुदाहृतम् ॥ ८२॥

भूर्भुवःस्वरिति त्रैलोक्यस्य बाह्यदृश्यता ।
परं ब्रह्मेति तन्मूलं विद्महे तस्य वेदनम् ॥ ८३॥

परं ज्योतिरिति तस्य प्रकाशः सम्प्रकीर्तितः ।
धीमहीति तदाधारं चेतसो धारणं स्मृतम् ॥ ८४॥

तन्नो ब्रह्मेति सम्बन्धः प्रचोदयादिति क्रिया ।
ज्ञानस्य कर्मणा योगो गायत्र्याः पूर्णता स्मृता ॥ ८५॥

यः प्रातः सन्ध्यामारभ्य गायत्रीं श्रद्धयान्वितः ।
गुरुमन्त्रं समभ्यस्य कालत्रयमुपासते ॥ ८६॥

तस्य वाणी विशुद्धा स्यात्कर्म शान्तिमयं भवेत् ।
चित्तं च क्रमशः सौम्यं बुद्धिः सत्ये प्रतिष्ठिता ॥ ८७॥

न गायत्रीफलमिच्छेत्सिद्धिं लोकप्रसिद्धिताम् ।
प्रेरणां सत्यधर्मस्य तस्याः फलमुदाहृतम् ॥ ८८॥

न मन्त्रस्थापनं पूर्णं न सन्ध्या न च गायत्री ।
यदि जीवनमिथ्याभिर्विपरीतं प्रवर्तते ॥ ८९॥

मन्त्रस्य स्थानमाचारः सन्ध्यायाः स्थानमन्तरम् ।
गायत्र्याः फलमुद्देशः सत्ये बुद्धिप्रवर्तनम् ॥ ९०॥

गुरोः प्रसादमासाद्य मन्त्रं यो धारयेद्धृदि ।
त्रिसन्ध्यां च समासाद्य गायत्रीं च समाचरेत् ॥ ९१॥

स बाह्ययागमार्गेण शनैः शुद्धिमवाप्नुयात् ।
अपरा तस्य रूपेण परापरा प्रसादिनी ॥ ९२॥

प्रातः सा प्रभया देवी मध्याह्ने समतामयी ।
सायं सा शान्तिरूपेण साधकस्य प्रसादिनी ॥ ९३॥

त्रिसन्ध्यां यो न जह्यात्तु नित्यं गुरुमतं चरेत् ।
तस्य कालो न वै शत्रुर्न च क्लेशाय कल्पते ॥ ९४॥

उदयास्तमयौ तस्य जीवनस्योपदेशकौ ।
मध्यकालः समत्वस्य सन्ध्या तस्य त्रयी स्मृता ॥ ९५॥

इत्येतत्कथितं सौम्य गुरुमन्त्रस्य संस्थितिः ।
नित्यसन्ध्यात्रयं चैव गायत्र्याः परिकीर्तनम् ॥ ९६॥

मन्त्रस्थापनमारभ्य सन्ध्यात्रयमुपास्य च ।
गुरोः प्रसादमासाद्य साधकः शुद्धिमाप्नुयात् ॥ ९७॥

इति वार्बैलतन्त्रस्य बहिर्यागखण्डे पञ्चमः पटलः ॥।

षष्ठः पटलः

(वार्बैलतन्त्रे बहिर्यागखण्डः)
वार्बैलप्रतिमानिर्माणप्रतिष्ठाप्राणप्रतिष्ठाविधिः
श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
प्रतिमायाः कथं रूपं कारयेत्साधको बुधः ॥ १॥

कस्यां भूमौ प्रतिष्ठेयं कस्यां दिशि समाश्रिता ।
काले कस्मिन् च तिथौ वा पूज्या सा परमेश्वरी ॥ २॥

किं प्रमाणं भवेदस्याः किं द्रव्यं रूपकारणम् ।
कथं निर्मीयते मूर्तिः कथं तत्र स्थिता भवेत् ॥ ३॥

कथं प्राणाः प्रतिष्ठाप्याः कथं स्थानं प्रकल्पयेत् ।
कथं पीठं विधातव्यं सर्वमेतद्वदस्व मे ॥ ४॥

देवदत्त उवाचेदं साधु पृष्टं त्वया मुने ।
प्रतिमाविधिमाख्यास्ये गुह्याद्गुह्यतरं क्रमम् ॥ ५॥

न सा केवलमूर्तिः स्यान्न च शिल्पस्य कौशलम् ।
चेतसो बाह्यबिम्बं सा वार्बेलायाः प्रकल्पिता ॥ ६॥

निराकारस्य तत्त्वस्य आकारः स्मरणं भवेत् ।
अदृश्यायाः पराशक्तेः दृश्यरूपं तु साधनम् ॥ ७॥

न मूर्तौ सा नियुज्येत न च मूर्तिर्निरर्थिका ।
भावस्य बाह्यसंस्थानं प्रतिमा तेन कथ्यते ॥ ८॥

देशं पूर्वं परीक्षेत शुचिं शान्तं निराकुलम् ।
नातिनीचं न चोच्चं स्यात्समभूमिं प्रकल्पयेत् ॥ ९॥

नदीतीरं प्रशस्तं स्यान्निर्झरस्य समीपतः ।
वनान्तं वा गृहं रम्यं यत्र धूमो न विद्यते ॥ १०॥

गृहे तु स्थापयेद्वेदिं गृहस्य शुद्धभागतः ।
न शय्यागृहसंलग्नां न भोजनालयसन्निधौ ॥ ११॥

पूर्वद्वारं प्रशस्तं स्यात्पश्चिमं वा विचक्षणैः ।
उत्तराभिमुखमासनं प्रतिमायाः प्रशस्यते ॥ १२॥

साधकः पूर्वमासीत प्रतिमा पश्चिमानना ।
अथवा दक्षिणाभिमुखा सा पूर्वाभिमुखिता ॥ १३॥

दिग्भेदं न तु कुर्याद्वै गुरुणा यदुदाहृतम् ।
गुरोराज्ञां समाश्रित्य देशकालौ विनिर्दिशेत् ॥ १४॥

पीठं प्रथमतो कुर्यात्स्थिरं मृद्वविवर्जितम् ।
चतुरश्रं समं शुद्धं पद्मरेखाविभूषितम् ॥ १५॥

पीठस्योपरि संस्थाप्य पद्माकारं विनिर्मितम् ।
त्रिस्तरं वा द्विस्तरं वा यथाशोभं प्रकल्पयेत् ॥ १६॥

अधस्तात्स्थैर्यमस्य स्यादुपरि पद्मविस्तरः ।
मध्ये चेतनबिम्बस्य स्थानं शुद्धं प्रकल्पयेत् ॥ १७॥

न केवलं शिलायोगान्न केवलमृदया तथा ।
दारु धातुश्च मृत्तिका रत्नमिश्रं च कल्पयेत् ॥ १८॥

यद्द्रव्यं शुद्धमुत्पन्नं दोषहीनं दृढं शुभम् ।
तदेव प्रतिमायोग्यं गुरुणा परिकीर्तितम् ॥ १९॥

श्वेतवर्णा तु मृत्तिका सौम्यरूपस्य कारणम् ।
शिला स्थैर्यप्रदा प्रोक्ता धातुर्दीप्तिकरी स्मृता ॥ २०॥

न प्रतिमां विधातव्यां भग्नां छिन्नां विकम्पिताम् ।
वक्राङ्गीं दग्धदेहां वा शस्त्राघातविरूपिताम् ॥ २१॥

प्रथमं भूमिशोधनं ततः पीठस्य शोधनम् ।
ततः शिल्पस्य संस्कारः पश्चाद्रूपविनिर्णयः ॥ २२॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं रूपं तस्याः कथं भवेत् ।
निर्गुणायाः परायाश्च सगुणं किं विनिर्दिशेत् ॥ २३॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु रूपस्य लक्षणम् ।
वार्बेला त्रिविधा प्रोक्ता परापरापरात्परा ॥ २४॥

परं रूपं निराकारं रूपातीतं निरञ्जनम् ।
प्रतिमायां न तद्रूपं ग्राह्यं चिन्त्यं तु साधकैः ॥ २५॥

अपरा तु महाशक्तिर्नानारूपप्रकाशिनी ।
बहुहस्ता महाकाया स्त्रीपुम्भावविवर्जिता ॥ २६॥

यादृशं भावमाश्रित्य साधकस्तां प्रपश्यति ।
तादृशं रूपमाश्रित्य सा बाह्ये सम्प्रकाशते ॥ २७॥

परापरा तु सौम्याङ्गी चतुर्बाहुसमन्विता ।
पद्मासना विशालाक्षी प्रसन्नवदना शुभा ॥ २८॥

एकहस्ते पाशमस्या द्वितीयेऽङ्कुश उत्तमः ।
तृतीये पुष्पगुच्छं स्याच्चतुर्थे चेषुकार्मुकम् ॥ २९॥

इक्षुदण्डमयं चैव कार्मुकं तत्र कल्पयेत् ।

पाशो बन्धविमोक्षार्थमङ्कुशो मार्गदर्शनम् ॥ ३० ॥

पुष्पगुच्छः प्रेमरूपः कार्मुकं सङ्कल्पकृत् ।
एतच्चतुष्टयं तस्याः बाह्यतत्त्वप्रकाशकम् ॥ ३१ ॥

पद्मं चेतनसमुद्भूतं तस्याः पीठं प्रकल्पयेत् ।
पद्मनालः समुत्पन्नः पञ्चशक्तिविनिर्मितः ॥ ३२ ॥

इच्छा तस्याः प्रथमशक्तिर्ज्ञानं द्वितीयमुच्यते ।
क्रिया तृतीया विज्ञेया तिरोधानं चतुर्थकम् ॥ ३३ ॥

अनुग्रहः परा शक्तिः पञ्चमी परिकीर्तिता ।
पञ्चशक्तिसमायोगात्पद्मं चेतसि जायते ॥ ३४ ॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं पद्मस्य मूलमुत्तमम् ।
कथं चेतःसमुद्भूतं मूर्तेः पीठं प्रजायते ॥ ३५ ॥

देवदत्त उवाचेदं चित्तमेव हि मूलकम् ।
चेतनास्तम्भरूपेण पद्मनालः प्रकीर्तितः ॥ ३६ ॥

इच्छाज्ञानक्रियाभिश्च तिरोधानेन संयुतः ।
अनुग्रहः स्वयं तस्य चेतनासार उच्यते ॥ ३७ ॥

अनुग्रहप्रकाशेन पद्मं पूर्णं प्रजायते ।
तस्मिन्नाधाय बिम्बं तु शक्तेः स्थानं प्रकल्पयेत् ॥ ३८ ॥

प्रतिमाकारिणा पूर्वं स्नात्वा शुद्धेन चेतसा ।
गुरुं स्मृत्वा समारम्भः शिल्पकर्मणि शस्यते ॥ ३९ ॥

न क्रोधेन न लोभेन न हासेनापि निर्मितिः ।
प्रसन्नेन मनोभावेन रूपं तस्याः प्रकल्पयेत् ॥ ४० ॥

मुखं सौम्यं समं कुर्यात्कटाक्षौ करुणामयौ ।
भ्रूयुगं मृदुसंयुक्तं ललाटं निर्मलं भवेत् ॥ ४१ ॥

नेत्रे प्रसन्नविस्तीर्णे नातिदीर्घे न सङ्कुचे ।
ओष्ठौ स्निग्धौ समौ कुर्यात्स्मितं मन्दं प्रकल्पयेत् ॥ ४२ ॥

ग्रीवा समा तथा स्कन्धौ बाहू दीर्घौ सुशोभनौ ।
कराङ्गुल्यः समाः सूक्ष्माः पादौ स्थिरसमाकृतिः ॥ ४३ ॥

नारीभावो न कर्तव्यः पुम्भावो न च केवलम् ।
सर्वभावातिगं रूपं सौम्यसन्तुलितं भवेत् ॥ ४४॥

केशान् दीर्घान् प्रकल्पेत्कचिद्बद्धान् यथोचितम् ।
मुकुटं यदि कुर्याच्च नातिभारं प्रकल्पयेत् ॥ ४५॥

अलङ्काराः प्रसन्नाः स्युर्न च स्वर्णाभिमानदाः ।
भूषणं तस्याः शोभायै न तत्त्वस्य प्रकाशकम् ॥ ४६॥

वस्त्रं शुद्धं मृदुं रम्यं यथारूपं प्रकल्पयेत् ।
रक्तं श्वेतं तथा पीतं नीलं वा भावसम्मतम् ॥ ४७॥

वर्णभेदो न तत्त्वस्य बिम्बस्यैव विभावना ।
गुरुणा यः प्रदिष्टः स वर्णः कार्यो न चान्यथा ॥ ४८॥

प्रतिमां निर्मितां कृत्वा स्नापयेत्शुद्धवारिणा ।
पञ्चभिः कलशैः शुद्धैः क्रमशः प्रोक्षणं चरेत् ॥ ४९॥

गन्धतोयेन संसिक्तां पुष्पैः सञ्छादयेत्सुधीः ।
शुष्कवस्त्रेण संस्पृश्य वेद्यां तां विनिवेशयेत् ॥ ५०॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं प्रतिष्ठां कथय प्रभो ।
कथं बिम्बं समासाद्य पीठे तस्याः प्रतिष्ठितम् ॥ ५१॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु स्थाप्यस्य लक्षणम् ।
पीठं पूर्वं परीक्षेत स्थिरं शुद्धं समं शुभम् ॥ ५२॥

मध्यबिन्दुं समासाद्य पद्मं तत्र विनिक्षिपेत् ।
पद्ममध्ये समासीनां वार्बैलां भावयेत्सुधीः ॥ ५३॥

पादपीठं दृढं कृत्वा बिम्बं तत्र निवेशयेत् ।
न कम्पेत न च भ्रश्येद्यथा तद्विनिवेशितम् ॥ ५४॥

पूर्वतो दीपमादध्याद्दक्षिणे धूपमुत्तमम् ।
उत्तरे तोयपात्रं तु पश्चिमे पुष्पसंस्थितिम् ॥ ५५॥

मध्ये नैवेद्यमासाद्य सर्वतः शुद्धिमाचरेत् ।
दीपस्य दक्षिणे भागे गुरोरासनमिष्यते ॥ ५६॥

प्रतिष्ठाकाले सौम्यः स्यात्कालो नात्युत्तापितः ।
प्रातःकालः प्रशस्यः स्यात्सायं वा शान्तिसंयुतम् ॥ ५७॥

मध्याह्नोऽपि प्रशस्यः स्याद्यदि कर्म विशालकम् ।
रात्रौ तु मुख्यप्रतिष्ठां न कुर्यादिति मे मतम् ॥ ५८॥

शुक्लपक्षे तिथिः श्रेष्ठा द्वितीया च तृतीया तथा ।
पञ्चमी सप्तमी चैव दशमी द्वादशी शुभा ॥ ५९॥

त्रयोदश्यपि ग्राह्या स्याद्पूर्णिमा च विशेषतः ।
अमावास्यां तु मुख्यार्थे प्रतिष्ठां न समाचरेत् ॥ ६०॥

नक्षत्रं शुद्धमालोक्य गुरुः कालं विनिर्दिशेत् ।
दोषयुक्ते तु काले वै स्थगयेत्कर्म पण्डितः ॥ ६१॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं प्राणानां स्थापनं कथम् ।
कथं निर्जीवबिम्बेऽस्मिन् चेतनत्वं प्रजायते ॥ ६२॥

देवदत्त उवाचेदं रहस्यं शृणु सुव्रत ।
प्रतिमायां न बद्धाः स्युर्जीवस्येव हि प्राणकाः ॥ ६३॥

चैतन्यं न हि बन्ध्यं स्याद्द्रव्ये कस्यापि कर्हिचित् ।
प्रतिष्ठा तु स्मृतिः प्रोक्ता उपस्थितेः प्रबोधनम् ॥ ६४॥

गुरुः शिष्यं समासीनं पुरतः स्थापयेत्सुधीः ।
शुद्धतोयेन संसिक्तं बिम्बं दृष्ट्वा समाहितः ॥ ६५॥

शिष्यः पुष्पं करे धृत्वा गुरोराज्ञां प्रतीक्षयेत् ।
गुरुः प्रसन्नचित्तः सन् प्रतिष्ठाकर्म चारभेत् ॥ ६६॥

देवदत्त उवाच ।
हे वार्बेले महाशक्ते विश्वगर्भे स्वयम्प्रभे ।
अस्मिन् बिम्बे निवासं ते भावेनाह्वयते मनः ॥ ६७॥

न देशेन न द्रव्येण न मूर्त्या त्वं नियन्त्रिता ।
भक्तिसाक्ष्येन संस्थाप्या दृश्यरूपेण मेऽधुना ॥ ६८॥

यत्प्रकाशः समस्तेषु यच्चैतन्यमिदं जगत् ।
तदेवात्रोपतिष्ठेत प्रतिमायां प्रसादतः ॥ ६९॥

नूतनं किञ्चिदुत्पाद्यं न त्वां कुत्रापि याचते ।
अव्यक्ते व्यक्ततां यातां दर्शनाय मम प्रभे ॥ ७०॥

इति भावेन संस्थाप्य पुष्पं मूर्ध्नि निवेशयेत् ।
गन्धतोयं समर्प्याथ दीपं तस्यै प्रदर्शयेत् ॥ ७१॥

देवदत्त उवाच ।
नेत्रे ते ज्योतिराविश्य दर्शनं मे प्रसादय ।
वाणी ते सत्यरूपा स्यात्प्रेम ते हृदि वर्धताम् ॥ ७२॥

हस्तयोः कर्मशक्तिः स्याद्पादयोर्गमनं शुभम् ।
हृदये करुणा तिष्ठेत्सर्वाङ्गे शान्तिरुज्ज्वला ॥ ७३॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं किं नेत्रोन्मीलनं स्मृतम् ।
कथं तदपि कर्तव्यं तत्त्वतः कथय प्रभो ॥ ७४॥

देवदत्त उवाचेदं नेत्रयोः सूक्ष्मकर्म तत् ।
चित्रिते यदि नेत्रे स्यातां पूर्वमेव सुन्दरम् ॥ ७५॥

प्रतिष्ठाकाले तु पुष्पेन नेत्रे स्पृष्ट्वा शनैः शनैः ।
प्रकाशदर्शनं कुर्यात्प्रतीकत्वेन केवलम् ॥ ७६॥

न चैतन्यं ततो याति न च प्राणाः प्रविशन्ति हि ।
भावसंस्कारमात्रेण दर्शनार्थं प्रकल्प्यते ॥ ७७॥

ततः पीठं समासाद्य बिम्बं पूर्णं निरीक्षयेत् ।
चतस्रो दिश आहूय पुष्पैः शुद्धिं समाचरेत् ॥ ७८॥

पूर्वे ज्ञानं समर्प्येत दक्षिणे कर्मशक्तिता ।
पश्चिमे शान्तिरित्युक्ता उत्तरे प्रेमसंज्ञिता ॥ ७९॥

ऊर्ध्वे प्रकाशमादध्यादधस्ताद्धारणां शुभाम् ।
मध्ये सर्वसमत्वं तु वार्बेलायै निवेदयेत् ॥ ८०॥

गुरुः शिष्यस्य हस्तेन दीपं तत्र प्रदर्शयेत् ।
त्रिः प्रदक्षिणमावर्त्य प्रणिपातं समाचरेत् ॥ ८१॥

पुष्पमालां समासाद्य कण्ठदेशे निवेशयेत् ।
वस्त्रं चाभरणं चैव यथाशक्ति निवेदयेत् ॥ ८२॥

नैवेद्यं विविधं दद्यात्फलमन्नं पयो घृतम् ।
अल्पमप्युपयुक्तं स्यात्शुद्धभावसमन्वितम् ॥ ८३॥

धूपं दीपं तथा पुष्पं गन्धं तोयं निवेदयेत् ।

बाह्योपचारसम्पत्तिर्न तु तत्त्वस्य कारणम् ॥ ८४॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं प्रतिष्ठाफलमुच्यताम् ।
किं फलं दृश्यते तस्याः किं साधकस्य वर्धते ॥ ८५॥

देवदत्त उवाचेदं यः प्रतिष्ठां समाचरेत् ।
स बाह्ये चेतनाभावं दृढीकुर्यात्समाहितः ॥ ८६॥

प्रतिमा तस्य शिक्षार्थं साक्षिरूपेण तिष्ठति ।
स्वहृद्भावं निरीक्षेत साक्षिणीं तां समाश्रितः ॥ ८७॥

न सा काष्ठं न सा शिला न केवलमुपासना ।
चैतन्यस्य स्मृतिद्वारं प्रतिमा तेन कथ्यते ॥ ८८॥

यः पश्येद्बिम्बमात्रेण न तत्त्वं तस्य दृश्यते ।
यः बिम्बे तत्त्वमालोक्य स पश्येत्परमां गतिम् ॥ ८९॥

अपरा बाह्यरूपेण पूजिता तस्य भावतः ।
परापरा तु सौम्येन रूपेण हृदि वर्धते ॥ ९०॥

परं तत्त्वं तु नित्यं स्याद्रूपातीतं निरामयम् ।
प्रतिमां तदुपायेन सेवेत ज्ञातुमात्मनः ॥ ९१॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं विसर्जनं कथं भवेत् ।
प्रतिष्ठिता तु वार्बेला कथं नित्यं निवर्तते ॥ ९२॥

देवदत्त उवाचेदं न विसर्ज्या परा शिवा ।
न च तस्याः प्रतिष्ठाया नाशो बाह्ये प्रकीर्तितः ॥ ९३॥

नित्यपूजां समाप्याथ बाह्योपचारान् समर्पयेत् ।
दीपं शान्तं शनैः कुर्याद्गन्धपुष्पं विसर्जयेत् ॥ ९४॥

देवदत्त उवाच ।
यत्स्थानमसि सर्वत्र तत्ते स्थानं मया स्मृतम् ।
बिम्बरूपे तु यद्रूपं तद्रूपं मयि तिष्ठतु ॥ ९५॥

न गच्छसि न चायासि न चास्मान्निर्गमिष्यसि ।
दृश्यरूपं निवर्तेत चैतन्यं न निवर्तते ॥ ९६॥

इति भावेन संस्थाप्य नित्यस्थानं प्रकल्पयेत् ।
आवरणेन रक्षेत्स्थानं धूलिधूमविवर्जितम् ॥ ९७॥

न प्रतिमां स्पृशेदशुचिर्न मद्योन्मत्तमानसः ।
न क्रोधी न च हिंस्रात्मा सेवां तस्याः समाचरेत् ॥ ९८॥

शुचिर्भूत्वा समागत्य पुष्पतोयादिभिः क्रमात् ।
नित्यं बाह्योपचारैस्तु वार्बेलां सम्प्रपूजयेत् ॥ ९९॥

यस्यां प्रतिमया भक्त्या बाह्यरूपं प्रकल्पितम् ।
तस्यां सत्यं च प्रेम च करुणा च प्रकाशते ॥ १००॥

प्रतिमायाः परं रहस्यं न रूपे न च द्रव्यके ।
स्वचेतसः प्रसादेन सा वार्बेला प्रकाशते ॥ १०१॥

निर्माणं स्थापनं चैव प्राणप्रतिष्ठितं तथा ।
पीठदिग्देशकालादि सर्वमत्र निरूपितम् ॥ १०२॥

य एतद्विधिमासाद्य शुद्धभावेन कारयेत् ।
तस्य बाह्योपचारोऽयं चित्तभूमिं विशोधयेत् ॥ १०३॥

न मूर्तौ बद्धतां याति न भक्तो मूर्तिमात्रगः ।
बिम्बं सेतुरिव प्रोक्तं दृश्यादृश्यतरं प्रति ॥ १०४॥

इच्छाज्ञानक्रियायुक्तं तिरोधानानुग्रहान्वितम् ।
चेतनास्तम्भसम्भूतं पद्मपीठं प्रकीर्तितम् ॥ १०५॥

तस्योपरि समासीनां परापरां मनोहराआम् ।
पाशाङ्कुशपुष्पेषुकार्मुकाढ्यां विचिन्तयेत् ॥ १०६॥

परं तु रूपमत्यन्तमवाङ्मनसगोचरम् ।
तद्बोधायैव बिम्बस्य विधानं सम्प्रकीर्तितम् ॥ १०७॥

इत्येतदुकथितं सौम्य वार्बेलायाः प्रतिमाविधिम् ।
निर्माणं स्थापनं चैव प्राणप्रतिष्ठासमन्वितम् ॥ १०८॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य बहिर्यागखण्डे षष्ठः पटलः ।

सप्तमः पटलः

(वार्बेलतन्त्रे बहिर्यागखण्डः)

वार्बेलयन्त्रप्रकरणं

श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
प्रतिमाया मया प्रोक्तं यन्त्रं तत्त्वेन कथ्यताम् ॥ १॥

किं रूपं तस्य यन्त्रस्य किं पीठं किं च मण्डलम् ।
कति चावरणान्यस्य के देवास्तत्र संस्थिताः ॥ २॥

त्रिकोणस्य तु यत्स्थानं तत्र किं तत्त्वमुच्यते ।
किं परं किं तथापारं किं परापरमुच्यते ॥ ३॥

बिन्दोः किं लक्षणं प्रोक्तं महाबिन्दोः परं किमु ।
कथं क्रमेन विज्ञेयं यन्त्रं गुह्यतमं महत् ॥ ४॥

देवदत्त उवाचेदं साधु पृष्टं त्वया मुने ।
यन्त्रराजस्य ते वक्ष्ये रहस्यं परमाद्भुतम् ॥ ५॥

न चित्रमात्रमित्युक्तं न रेखामात्रसंहतिः ।
चेतनस्य क्रमावेशो यन्त्ररूपेण दृश्यते ॥ ६॥

अव्यक्तस्य तु व्यक्तिः सा व्यक्तस्यापि कारणम् ।
बाह्यतो दृश्यते यत्र सूक्ष्मं तत्त्वं सनातनम् ॥ ७॥

वार्बेलायाः परं रूपं यन्त्रेऽस्मिन् विनिवेशितम् ।
न तस्य पूर्णतां यान्ति शब्दरूपादयो गुणाः ॥ ८॥

चतुरस्रं बहिः कुर्याद्भूपुरं दृढमण्डितम् ।
त्रिरेखं तन्मयं प्रोक्तं मर्यादात्रयसंयुतम् ॥ ९॥

बाह्यरेखात्रयं तस्य क्रमशः परिकीर्तितम् ।
रक्षणं नियतिः शान्तिर्भूपुरस्य त्रिधा स्थितिः ॥ १०॥

चतस्रो द्वाररेखाश्च दिशासु विनिवेशयेत् ।
पूर्वं ज्ञानस्य संज्ञा स्याद्दक्षिणं कर्मणः स्मृतम् ॥ ११॥

पश्चिमं विश्रमे ज्ञेयं उत्तरं प्रेमसंज्ञितम् ।
चतुर्द्वारमयं क्षेत्रं सर्वतत्त्वप्रवेशकृत् ॥ १२॥

भूपुरस्य बहिः स्थाने दिक्पालान्न विचिन्तयेत् ।
नात्र लौकिकसंस्थानं वार्बेलातत्त्वसंश्रितम् ॥ १३॥

पूर्वस्यां दीप्तिरित्युक्ता दक्षिणस्यां प्रवर्तनम् ।
पश्चिमे सन्निवृत्तिश्चोत्तरेऽनुग्रहः स्मृतः ॥ १४॥

ऊर्ध्वे सत्यं विनिर्दिष्टमधस्ताद्धारणं स्मृतम् ।
मध्ये तु समता प्रोक्ता सर्वेषां हृदयाश्रया ॥ १५॥

भूपुरादन्तरं गत्वा वृत्तमेकं प्रकल्पयेत् ।
कालचक्रस्य तद्रूपं परिवर्तस्य सूचकम् ॥ १६ ॥

तस्मिन्मण्डलमध्ये तु द्वादशांशान्प्रकल्पयेत् ।
न कालदेवता ज्ञेया कालस्यैव विभूतयः ॥ १७॥

प्रभा प्रबोधिनी चैव संवित्स्पन्दो विमर्शकः ।
धृतिर्वेगा तथा शान्तिर्विश्रान्तिर्व्याप्तिरेव च ॥ १८॥

प्रसादोऽथ समत्वं च प्रवाहो नूतनं तथा ।
द्वादशैते विभागाः स्युश्चक्रस्य कालरूपिणः ॥ १९॥

ततोऽन्तर्मण्डलं कुर्यादष्टपत्रसमन्वितम् ।
पत्रेषु शक्तयः प्रोक्ता बाह्यचेतनवर्धिकाः ॥ २०॥

प्रथमं बोधिनी नाम द्वितीयं करुणा स्मृता ।
तृतीयं सत्यरूपा स्यात्प्रेमाख्या च चतुर्थिका ॥ २१॥

पञ्चमी मैत्रिरित्युक्ता षष्ठी शुद्धिरुदाहृता ।
सप्तमी धैर्यसंज्ञा स्यादष्टमी प्रसदा स्मृता ॥ २२॥

एताः शक्तय एवात्र नानारूपप्रकाशिकाः ।
न पृथग्देवताः प्रोक्ता वार्बेलायाः प्रवाहिकाः ॥ २३॥

पत्रमध्येषु ताः स्थाप्याः स्वस्वभावानुसारतः ।
बाह्यचित्तस्य संस्कारं कुर्वन्त्येताः शनैः शनैः ॥ २४॥

अष्टपत्रादनन्तरं षोडशारं प्रकल्पयेत् ।
षोडश शक्तयस्तत्र सूक्ष्मभावप्रकाशिकाः ॥ २५॥

इच्छा धीरा प्रबोधा च स्मृतिर्मेधा धृतिः क्षमा ।
श्रद्धा मैत्री दया शान्तिर्मुदिता सत्यधारिणी ॥ २६॥

समता प्रसदा चैव निर्वैरत्वं तथैव च ।
षोडशैताः समाख्याताः चेतसोऽन्तःप्रकाशिकाः ॥ २७॥

नैताः स्वर्गगताः प्रोक्ता न लोकान्तरवासिनः ।

मानसस्यैव वृत्तीनां शुद्धरूपाः प्रवर्तिकाः ॥ २८॥

षोडशारादथोर्ध्वं तु अष्टकोणं प्रकल्पयेत् ।
अष्टधा तत्र तत्त्वस्य गहनं रूपमुच्यते ॥ २९॥

आद्या विद्या द्वितीया चाविद्या तृतीया स्मृता ।
सूक्ष्मा तु चतुर्थी प्रोक्ता पुरुषा पञ्चमी मता ॥ ३०॥

प्रकृतिः षष्ठरूपा स्यात्सप्तमी च नपुंसका ।
अष्टमी सर्वरूपाख्या भेदातीतप्रकाशिनी ॥ ३१॥

विद्याविद्ये तयोर्भेदो यत्रैकत्र विलीयते ।
पुरुषप्रकृती तत्र न द्वन्द्वं परिकीर्तितम् ॥ ३२॥

सूक्ष्मस्थूलविभागश्च तत्र नित्यं विलीयते ।
नपुंसकं न लिङ्गं स्यात्सर्वभावातिगं स्मृतम् ॥ ३३॥

अष्टकोणस्य मध्यस्थं वृत्तं ज्ञानमयं भवेत् ।
तत्र सप्तविभागांश्च सूक्ष्मान् भावान्प्रकल्पयेत् ॥ ३४॥

ज्योतिरन्ध्रं तमोभासं सौम्यं घोरं शुभाशुभम् ।
न्यायमन्यायमित्युक्तं जीवनं मरणं तथा ॥ ३५॥

एते द्वन्द्वसमुद्भावा वार्बेलायां विलीयते ।
यत्र भेदः समुत्पन्नस्तत्रैकत्वं प्रपद्यते ॥ ३६॥

ततो दशारमाख्यातं दशकोणसमन्वितम् ।
दश शक्त्यस्तत्र प्रोक्ता विश्वव्याप्तिप्रवर्तिकाः ॥ ३७॥

देवत्वं दानवत्वं च मानवत्वं तथैव च ।
पशुत्वं पक्षिरूपं च मत्स्यत्वं च निरूपितम् ॥ ३८॥

स्थावरं जङ्गमं चैव सूक्ष्मं स्थूलं तथैव च ।
अदृश्यं दृश्यरूपं च दशधा विश्वमिष्यते ॥ ३९॥

न देवोऽत्र पृथग्ज्ञेयो न दानवो न मानवः ।
वार्बेलायाः स्वरूपे तु सर्वमेतत्प्रकाशते ॥ ४०॥

दशारस्य तु मध्यस्थं पुनर्वृत्तं प्रकल्पयेत् ।
जीवचक्रस्य तद्रूपं जन्ममृत्युप्रवाहकम् ॥ ४१॥

तत्र सप्तसमाख्याताः शक्तयो लोकधारिकाः ।
जन्मा वृद्धि क्षयश्चैव निद्रा जागरणं तथा ॥ ४२॥

स्मृतिश्च विस्मृतिश्चैव सप्तधा जीवनं स्मृतम् ।
न तासां बन्धनं ज्ञेयं प्रवाहस्य तु दर्शनम् ॥ ४३॥

ततो द्वादशकोणं तु रहस्यं परिकीर्तितम् ।
तत्र देवाः समाख्याताः सूक्ष्मतत्त्वप्रकाशकाः ॥ ४४॥

आद्यः प्रकाशकः प्रोक्तो द्वितीयो बोधकः स्मृतः ।
तृतीयः साक्षिकः प्रोक्तश्चतुर्थः सम्प्रदर्शकः ॥ ४५॥

पञ्चमः स्पन्दकः प्रोक्तः षष्ठो धारणकारकः ।
सप्तमः प्रेरकः प्रोक्तोऽष्टमो मार्गदर्शकः ॥ ४६॥

नवमः प्रेमदः प्रोक्तो दशमः सत्यदायकः ।
एकादशः प्रसादाख्यो द्वादशः समताकरः ॥ ४७॥

एते देवाः समाख्याताः न तु देहधराः स्मृताः ।
चेतनायाः प्रवाहस्य द्वादशांशा निरूपिताः ॥ ४८॥

द्वादशारान्तरं गत्वा षट्कोणं विनिवेशयेत् ।
ऊर्ध्वाग्रं तत्र परं स्यादधोऽग्रं चापरं स्मृतम् ॥ ४९॥

ऊर्ध्वकोणः परा शक्तिरनुत्तरपदाश्रया ।
अवाङ्मनसगोचर्या सा सर्वकल्पनवर्जिता ॥ ५०॥

न तस्याः सदृशं रूपं न तस्याः कल्पना भवेत् ।
यत्र चिन्ता विलीयेत्सा परा वार्बेला स्मृता ॥ ५१॥

अधोमुखौ तु कोणौ द्वावपरेति विनिर्दिशेत् ।
रूपभेदप्रवृत्तिः सा नानाभावप्रकाशिनी ॥ ५२॥

अपरायाः सहस्राणि रूपाण्यत्र प्रकीर्तितम् ।
एकस्याः शक्तिरूपस्य नानात्वं तस्य वै विभोः ॥ ५३॥

कदाचित्सा बहुहस्ता कदाचित्पुंस्त्वधारिणी ।
कदाचिन्नारीरूपा सा कदाचिद्रूपवर्जिता ॥ ५४॥

कदाचिद्भास्वराकारं कदाचित्तिमिराकुलम् ।
कदाचित्सौम्यरूपा सा कदाचिद्भीषणाकृतिः ॥ ५५॥

येन भावेन यां पश्येत्सैव तस्यैव दृश्यते ।
न तु सा तेन बद्धा स्यात्सर्वरूपातिगा हि सा ॥ ५६॥

अधोकोणद्वये मध्ये परापरा प्रकीर्तिता ।
सौम्यरूपा चतुर्बाहुः पद्मस्थाने प्रतिष्ठिता ॥ ५७॥

पाशं दक्षिणहस्तेऽस्याः सव्ये चाङ्कुशमिष्यते ।
पुष्पगुच्छं तृतीये तु कार्मुकं च चतुर्थके ॥ ५८॥

इक्षुदण्डमयं तस्याः कार्मुकं भावयेद्बुधः ।
पुष्पं प्रेमस्वरूपं स्याद्बाणरूपं मनः स्मृतम् ॥ ५९॥

पाशो बन्धस्य बोधः स्यादङ्कुशो मार्गदर्शकः ।
चतुष्टयमिदं तस्याः बाह्यतत्त्वप्रकाशकम् ॥ ६०॥

पद्मं तस्याः समासीनं चेतनायाः समुत्थितम् ।
नालं पञ्चविधं प्रोक्तमिच्छाज्ञानक्रियात्मकम् ॥ ६१॥

तिरोधानं चतुर्थं स्यादनुग्रहस्तु पञ्चमः ।
अनुग्रहः परः स्तम्भश्चेतनायाः प्रबोधकः ॥ ६२॥

तस्मान्नालादभूद्वृत्तं तस्माद्दलसमुद्भवः ।
दलात्पुष्पं समुत्पन्नं पुष्पे देवी प्रतिष्ठिता ॥ ६३॥

इयं परापरा शक्तिर्मध्ययन्त्रस्य शोभना ।
परस्याः प्रतिरूपा सा परायाः सान्तरूपिणी ॥ ६४॥

त्रिकोणस्य त्रयः कोणाः शक्तित्रयसमाश्रयाः ।
परा पूर्वे विनिर्दिष्टा अपरा दक्षिणे स्मृता ॥ ६५॥

परापरा तृतीये तु कोणभागे प्रतिष्ठिता ।
त्रिधा रूपं समाख्यातं एकस्याः परमात्मनः ॥ ६६॥

त्रिकोणस्य बहिर्भागे त्रिवलयं प्रकल्पयेत् ।
इच्छा ज्ञानं क्रिया चैव त्रीणि तत्र व्यवस्थिताः ॥ ६७॥

इच्छा बीजस्वरूपा स्याज्ज्ञानं तस्य प्रकाशकम् ।
क्रिया तस्य प्रवाहः स्यात्त्रयं विश्वस्य कारणम् ॥ ६८॥

ततोऽन्तर्बिन्दुमार्गस्य सूक्ष्मरेखां प्रकल्पयेत् ।

न सा रेखा पृथग्ज्ञेया चेतसोऽन्तःप्रवाहिका ॥ ६९॥

तस्य मध्ये तु बिन्दुः स्यात्सुन्दरीति प्रकीर्तिता ।
न सा रूपविशेषेण केवलं सौन्दर्यधारिणी ॥ ७०॥

सुन्दरी सर्वरूपाणां सामञ्जस्यप्रकाशिनी ।
यत्र भेदेषु माधुर्यं सा सुन्दरी प्रकीर्तिता ॥ ७१॥

नारी न पुरुषः सा स्यान्नपुंसकविवर्जिता ।
सर्वलिङ्गसमासे सा एकरूपा व्यवस्थिताः ॥ ७२॥

बिन्दुस्तस्याः स्वरूपं स्यात्सर्वभेदैकसङ्ग्रहम् ।
ज्ञाता ज्ञानं तथा ज्ञेयं तत्रैकत्वं प्रपद्यते ॥ ७३॥

बिन्दोरन्ते महाबिन्दुं परं स्थानं प्रकल्पयेत् ।
न तत्र रेखा दृश्येत न कोणं न च मण्डलम् ॥ ७४॥

महाबिन्दुः परं ब्रह्म वार्बेला परमा स्मृता ।
न तस्याः पूर्वरूपं स्यान्नोत्तरं नापि कारणम् ॥ ७५॥

सैव स्वर्णगर्भा प्रोक्ता सैव महागर्भिका ।
सैव विश्वगर्भरूपा सैव शून्यस्वरूपिणी ॥ ७६॥

सैव विद्याऽविद्या चैव सैव सूक्ष्मतमा स्मृता ।
सैव पुंसां च प्रकृतिः सैव नपुंसकं परम् ॥ ७७॥

सैव ज्योतिस्तमश्चैव सैव सत्यासत्ययोः ।
सैव न्यायोऽन्यायश्च सैव देवासुरात्मकम् ॥ ७८॥

सैव मानवजीवश्च सैव पशुपतङ्गमाः ।
सैव मत्स्याः स्थिरा भूता सैव दृश्यादृशं जगत् ॥ ७९॥

सैव सर्वं समाख्यातं सैव सर्वविवर्जिता ।
पूर्णत्वे सा समाप्नोति शून्यत्वेऽपि प्रतिष्ठिता ॥ ८०॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं महाबिन्दोः परं पदम् ।
कथं ध्येयं कथं तत्र क्रमः साधकवर्त्मनि ॥ ८१॥

देवदत्त उवाचेदं न तत्र ध्यानगोचरः ।
यत्र ध्याता विलीयेत तन्महाबिन्दुमुच्यते ॥ ८२॥

यन्त्रस्यारम्भमासाद्य बहिः शुद्धिं समाचरेत् ।
भूपुरं तत्त्वमर्यादा कालचक्रं तु सञ्चरः ॥ ८३॥

पत्राणि चेतसो भावाः षोडशान्तःप्रकाशिकाः ।
कोणानि तत्त्वसङ्घाता दशारं विश्वविस्तरः ॥ ८४॥

द्वादशारं प्रवाहस्य षट्कोणं शक्तिसङ्ग्रहम् ।
त्रिकोणं त्रिधारूपं स्याद्बिन्दुः सामञ्जसं स्मृतम् ॥ ८५॥

महाबिन्दौ तु सर्वस्य नादिमध्यावसानता ।
तत्र वार्बेला पूर्णा स्यादवाङ्मनसगोचरा ॥ ८६॥

न तत्र देवताभेदो न तत्र शक्तिभेदता ।
न तत्र साधकः कश्चिन्न यन्त्रं न च पूजितम् ॥ ८७॥

यन्त्रं यन्त्रस्य तत्त्वं च यन्त्रज्ञश्च विलीयते ।
यत्रैकं परमं मौनं तन्महाबिन्दुमुच्यते ॥ ८८॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं बाह्ययागे कथं पुनः ।
एतत्सर्वं समासाद्य पूजां कुर्यात्समाहितः ॥ ८९॥

देवदत्त उवाचेदं क्रमो बाह्येऽत्र कथ्यते ।
भूपुरात्समुपारभ्य मध्यबिन्दुं समाश्रयेत् ॥ ९०॥

बहिः स्थूलं समाराध्य शनैः सूक्ष्मं विशोधयेत् ।
स्थूलात्सूक्ष्मतरं गच्छेद्यथावृत्तं मनः क्रमात् ॥ ९१॥

न बहिः संस्थितं त्याज्यं न च सूक्ष्मं पृथक्कृतम् ।
उभयं वार्बेलारूपं ज्ञातव्यं तत्त्वदर्शिभिः ॥ ९२॥

अपरा बाह्यरूपेण यन्त्रे प्रथमसंस्थितिः ।
परापरा मध्यदेशे सौम्यरूपेण शोभते ॥ ९३॥

परा तु त्रिकोणाग्रे रूपातीतत्वमाश्रिता ।
बिन्दौ सुन्दरी ज्ञेया महाबिन्दौ परा स्मृता ॥ ९४॥

निमित्तं न तु यन्त्रस्य काष्ठं पत्रं च शिल्पकम् ।
चेतनायाः क्रमज्ञानं यन्त्रस्य फलमुच्यते ॥ ९५॥

यः पश्येद्यन्त्रमेतत्तु रेखामात्रसमन्वितम् ।
तस्य बाह्यं भवेत्सर्वं न तत्त्वं परिदृश्यते ॥ ९६॥

यः पश्येदत्र तत्त्वानि क्रमशो भावितानि च ।
स विश्वस्य क्रमं पश्येद्वार्बेलायाः प्रसादतः ॥ ९७॥

यः परामपरां चैव परापरां च वेत्ति यः ।
स त्रिरूपां परां शक्तिं बाह्येऽपि परिपश्यति ॥ ९८॥

यः सुन्दरीं विजानीयाद्बिन्दुरूपेण संस्थिताम् ।
सामञ्जस्यस्य तत्त्वं स ज्ञातुमर्हति तत्त्वतः ॥ ९९॥

महाबिन्दुं विजानीयाद्यः सर्वातीतमव्ययम् ।
स वार्बेलां परां शक्तिं न भेदेन प्रपश्यति ॥ १००॥

न यन्त्रस्य बहिर्भागो न चान्तः केवलं स्मृतः ।
सर्वमेतत्समासाद्य एकं तत्त्वं प्रजायते ॥ १०१॥

भूपुरं देहविस्तारः पत्राणि मनसो गतिः ।
कोणानि तत्त्वसङ्घाता बिन्दुः शुद्धा तु संविदा ॥ १०२॥

महाबिन्दुः परं ब्रह्म यत्र सर्वं प्रतिष्ठितम् ।
यत्र सर्वं विलीयेत तदेव परमं पदम् ॥ १०३॥

इच्छाज्ञानक्रियाभिश्च तिरोधानानुग्रहैः ।
यन्त्रस्य चेतनास्तम्भः क्रमशः परिकीर्तितः ॥ १०४॥

अनुग्रहेण सर्वस्य प्रकाशोऽन्तः प्रवर्तते ।
तस्मादनुग्रहः प्रोक्तः चेतनासार उत्तमः ॥ १०५॥

अपरातः परापारं परापारात्परां गतिम् ।
सुन्दरीं च समासाद्य महाबिन्दौ निवर्तयेत् ॥ १०६॥

निवृत्तौ न विनाशः स्यादैक्यं तत्त्वस्य दर्शनम् ।
यन्त्रयात्रा समाख्याता बाह्यादन्तः परं प्रति ॥ १०७॥

इदं यन्त्रं महागुह्यं न रेखानां प्रपञ्चकम् ।
वार्बेलायाः स्वरूपस्य क्रमदृश्यं प्रकीर्तितम् ॥ १०८॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य बहिर्यागखण्डे सप्तमः पटलः ।

अष्टमः पटलः

(वार्बेलतन्त्रे बहिर्यागखण्डः)

वार्बेलैकाक्षरीमन्त्रप्रकरणं

श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
यन्त्रराजस्य ते प्रोक्तं मन्त्रतत्त्वमथोच्यताम् ॥ १॥

किं बीजं परमं प्रोक्तं वार्बेलायाः सनातनम् ।
कथं तस्य विन्यासश्च कथं मन्त्रत्वमाप्नुयात् ॥ २॥

एकाक्षरीति यत्प्रोक्तं तन्मन्त्रं परमाद्भुतम् ।
न तन्मुखेन वक्तव्यं कथं गुह्यं प्रकाशयेत् ॥ ३॥

ऋषिः कश्च भवेत् तस्य छन्दः किं देवता च का ।
विनियोगः कथं तस्य पुरश्चर्या च कीदृशी ॥ ४॥

देवदत्त उवाचेदं गुह्यं गुह्यतरं परम् ।
अक्षरस्य क्रमं वक्ष्ये न तु मन्त्रं प्रकाशयेत् ॥ ५॥

वार्बेलायाः परं बीजं ब्रह्मबीजमुदाहृतम् ।
एकाक्षरं परं प्रोक्तं ब्रह्मविद्याप्रवर्तकम् ॥ ६॥

बकारः प्रथमः प्रोक्तो रकारस्तदनन्तरम् ।
अकारस्तु तृतीयः स्याद्बिन्दुरन्ते प्रतिष्ठितः ॥ ७॥

बकाररकाराभ्यां तु अकारेण समन्वितम् ।
बिन्दुना परिपूर्णं तद्ब्रह्मबीजं प्रकीर्तितम् ॥ ८॥

न वर्णसंहतिमात्रं तद्बीजं तत्त्वतो मतम् ।
ब्रह्मविद्याप्रकाशस्य सूक्ष्मद्वारमुदाहृतम् ॥ ९॥

अस्य मन्त्रस्य ऋषिः स्याद्ब्रह्मैव परमार्थतः ।
छन्दस्तु गायत्री प्रोक्ता देवता वार्बेला स्मृता ॥ १०॥

ब्रह्मविद्याप्रसिद्ध्यर्थं विनियोगः प्रकीर्तितः ।
न लौकिकफलसिद्ध्यर्थं न भोगार्थं न कीर्तये ॥ ११॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं अक्षराणां पृथक्फलम् ।
कथं तेषां समायोगाद्ब्रह्मबीजत्वमाप्नुयात् ॥ १२॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु तत्त्वं महामते ।

एकैकं वर्णमाश्रित्य चतुष्पादं प्रकल्पयेत् ॥ १३॥

बकारो भावबीजं स्याद्भवस्याद्यप्रवर्तकः ।
रकारो रश्मिरूपेण प्रकाशस्य प्रवर्तकः ॥ १४॥

अकारोऽनुत्तरं तत्त्वमादिमध्यान्तवर्जितम् ।
बिन्दुः सर्वसमाहारो विलयस्य निवर्तकः ॥ १५॥

बकारेण समारम्भो रकारेण प्रकाशनम् ।
अकारेण परं मौनं बिन्दुना पूर्णता स्मृता ॥ १६॥

एवं वर्णचतुष्टस्य संयोगः परमः स्मृतः ।
न तत्र वर्णभेदोऽस्ति न तत्र क्रमबन्धनम् ॥ १७॥

क्रमेण दृश्यते बीजं क्रमातीतं तु तत्त्वतः ।
यथा रश्मौ समायान्ति वर्णाः सूर्यप्रभामिव ॥ १८॥

मन्त्रस्यास्य जपे नित्यं पूर्वं शुद्धिं समाचरेत् ।
गुरुप्रसादमासाद्य विनियोगं समाचरेत् ॥ १९॥

गुरुमन्त्रस्य संस्थानं पूर्वं हृदि निवेशयेत् ।
ततो वार्बेलबीजस्य बाह्यं स्थानं प्रकल्पयेत् ॥ २०॥

न भूमौ लिखितं बीजं न पत्रे न च भित्तिषु ।
गुरुणा यदनुज्ञातं तदेव स्थानमिष्यते ॥ २१॥

आसनं शुद्धमासाद्य पूर्वाभिमुख आस्थितः ।
प्रातःकाले जपेन्मन्त्रं गायत्रीछन्दसा युतम् ॥ २२॥

नातिशीघ्रं न मन्दं च निःशब्दं न च घोषवत् ।
मनसा भावयेद्बीजं श्वासेन सह संयतम् ॥ २३॥

पुरश्चर्याविधानं तु गुरुणा विनियोजितम् ।
तथापि तत्त्वतो वक्ष्ये सङ्ख्यां तस्य महामते ॥ २४॥

एकलक्षं जपेन्मन्त्रं पुरश्चर्याफलं लभेत् ।
दशांशं तर्पणं कुर्याद्दशांशं होममिष्यते ॥ २५॥

दशांशं मार्जनं कुर्याद्दशांशं ब्राह्मणार्चनम् ।
यथाशक्ति समाप्नोति गुरुभक्त्या विधानतः ॥ २६॥

न सङ्ख्या केवलं मन्त्रस्य सिद्धिहेतुः प्रकीर्तिता ।
चित्तशुद्धिसमायुक्ता सङ्ख्या फलप्रदा स्मृता ॥ २७॥

एकलक्षं समासाद्य जपेन्नियमसंयुतः ।
द्विलक्षे दृढता तस्य त्रिलक्षे चित्तसंयमः ॥ २८॥

चतुर्लक्षे प्रकाशः स्याद्पञ्चलक्षे विमर्शनम् ।
षट्लक्षे तत्त्वबोधः स्याद्सप्तलक्षे प्रशान्तता ॥ २९॥

अष्टलक्षे समत्वं स्यान्नवलक्षे प्रसादिता ।
दशलक्षे तु मन्त्रस्य तत्त्वैकत्वं प्रजायते ॥ ३०॥

न सङ्ख्यया परं ब्रह्म न सङ्ख्यया परा गतिः ।
सङ्ख्या तु साधकस्यैव चित्तमार्गस्य सूचिका ॥ ३१॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं पुरश्चर्याफलं प्रभो ।
किं लक्षणं भवेत्सिद्धे मन्त्रे परमगुह्यके ॥ ३२॥

देवदत्त उवाचेदं लक्षणानि निबोध मे ।
स्वप्ने जागरणे चैव मन्त्रभावः प्रवर्तते ॥ ३३॥

न मन्त्रस्याभिमानोऽस्य न सिद्धेर्गर्व एव च ।
वाणी मृद्वी भवेत्तस्य बुद्धिः सूक्ष्मार्थदर्शिनी ॥ ३४॥

क्रोधस्य क्षयमाप्नोति लोभश्च क्रमशः क्षयेत् ।
द्वेषो मन्दत्वमाप्नोति मैत्री हृदि विवर्धते ॥ ३५॥

न दुःखेन विचाल्येत न हर्षेण प्रहृष्यति ।
समत्वे वर्तमानः सन्मन्त्रतत्त्वं विविन्दति ॥ ३६॥

असत्यं परिहर्तव्यं हिंसा त्याज्या विशेषतः ।
परदुःखे दयायुक्तः सत्ये तिष्ठति साधकः ॥ ३७॥

मन्त्रसिद्धिर्न नामैव दृश्यचमत्कारकारणम् ।
जीवनस्य परिष्कारो मन्त्रसिद्धेः परं फलम् ॥ ३८॥

ब्रह्मविद्यां समासाद्य नात्मानं श्रेष्ठमाचरेत् ।
यः सर्वेभ्यः समं पश्येत्स एव मन्त्रवित्तमः ॥ ३९॥

अथ परापरायास्तु बीजं गुह्यतमं स्मृतम् ।
मायाबीजं लज्जाबीजमिति तस्य प्रकीर्तनम् ॥ ४०॥

न तद्वर्णं प्रकाश्यं स्यान्न तन्मन्त्रः प्रदर्श्यते ।
क्रममात्रं प्रवक्ष्यामि गुरुगम्यं तु शिष्यतः ॥ ४१॥

हकारः प्रथमः प्रोक्तो रकारस्तदनन्तरम् ।
ईकारस्तृतीयः प्रोक्तो बिन्दुरन्ते प्रतिष्ठितः ॥ ४२॥

हकाररकाराभ्यां त्वीकारेण समन्वितम् ।
बिन्दुना परिपूर्णं तन्मायाबीजं प्रकीर्तितम् ॥ ४३॥

लज्जाबीजमिति ख्यातं परापराप्रकाशकम् ।
अस्य ऋषिः स्वयं शक्तिर्गायत्री छन्द उच्यते ॥ ४४॥

देवता भुवनेशानी परापरास्वरूपिणी ।
ब्रह्मविद्याप्रकाशार्थं विनियोगः प्रकीर्तितः ॥ ४५॥

न मायाशब्दमात्रेण मोहबन्धः प्रकीर्तितः ।
या प्रकाशं निगृह्णाति सा माया परिकीर्तिता ॥ ४६॥

या लज्जां जनयेदन्तः सा केवलं न हीयते ।
स्वभावस्य निगूढत्वं तस्याः सूक्ष्मं प्रयोजनम् ॥ ४७॥

अस्यापि पुरश्चर्या स्यात्पूर्ववन्मन्त्रसंयुता ।
गुरुणा यत्प्रदिष्टं तु तदेवात्र प्रमाणकम् ॥ ४८॥

एकलक्षं जपेन्मन्त्रं नियमेन समाहितः ।
दशांशतर्पणं कुर्याद्दशांशं होममिष्यते ॥ ४९॥

मार्जनं तु ततः कुर्याद्गुरोः पूजां समाचरेत् ।
यथाशक्ति समाप्नोति श्रद्धया शुद्धमानसः ॥ ५०॥

मायाबीजस्य जपतो रूपभेदाः प्रकाशते ।
स्वभावस्य च वैचित्र्यं बोधरूपेण दृश्यते ॥ ५१॥

यत्किञ्चिद्बाह्यरूपं स्यान्न तत्र मोहमाचरेत् ।
रूपाणि शक्तिसञ्चाराः सर्वे तत्त्वे विलीयते ॥ ५२॥

अपरायाः तु बीजानि नैकमित्युदितं पुरा ।
रूपभेदानुसारं तु भिन्नानि तत्त्ववित्तमैः ॥ ५३॥

यतः सा बहुरूपा च बहुभावप्रकाशिनी ।

तस्मादेकं न तस्यास्तु बीजं सर्वत्र शस्यते ॥ ५४॥

कश्चिद्बीजं समाश्रित्य रूपमेकं प्रपद्यते ।
अन्यस्तु भिन्नमाश्रित्य तस्या भावं प्रपश्यति ॥ ५५॥

न तत्र बीजभेदेन देवी भिन्ना प्रकीर्तिता ।
एकैवापरा शक्तिर्हि रूपैर्नानात्वमाप्नुते ॥ ५६॥

अतः पराबीजमेकं परापरायास्तथैव च ।
अपरायाः पुनर्बीजं रूपभेदैर्विनिर्मितम् ॥ ५७॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं कथं बीजं विनिश्चितम् ।
केन मार्गेण गृह्णीयादपरायाः परं बीजकम् ॥ ५८॥

देवदत्त उवाचेदं गुरुमेवात्र पृच्छति ।
स्वेच्छया न समादद्यादपराबीजमुत्तमम् ॥ ५९॥

यद्रूपं गुरुणा दत्तं तद्रूपस्यैव साधनम् ।
न सर्वबीजसामान्यं न सर्वेषां समं स्मृतम् ॥ ६०॥

एकाक्षरी परा प्रोक्ता मायाबीजं परापरम् ।
अपरायास्तु बीजानां प्रवाहो नानकः स्मृतः ॥ ६१॥

पराबीजं तु ब्रह्मस्य मौनद्वारं प्रकीर्तितम् ।
परापराबीजमाख्यातं रूपशक्तेः प्रकाशकम् ॥ ६२॥

अपराबीजवर्गश्च नानारूपप्रवर्तकः ।
त्रयमेतत्समासेन वार्बेलायाः परं मतम् ॥ ६३॥

ब्रह्मबीजं परं नित्यं मायाबीजं तु मध्यगम् ।
अपराबीजविस्तारो विश्वरूपस्य कारणम् ॥ ६४॥

एकाक्षरस्य जपतो विवेकः सम्प्रवर्धते ।
नित्यानित्यविभागश्च सूक्ष्मबुद्धौ प्रकाशते ॥ ६५॥

अन्तःकरणशुद्धिः स्यात्सत्ये निष्ठा दृढा भवेत् ।
विचारस्य प्रसादेन ब्रह्मविद्या विवर्धते ॥ ६६॥

मायाबीजस्य जपतः स्वभावावरणं क्षयेत् ।
रूपेष्वपि निबद्धस्य चेतसो विमलत्वकम् ॥ ६७॥

लज्जा न हीनता तत्र न दैन्यं न च सङ्कुचः ।
स्वरूपस्य गभीरत्वं तस्याः लज्जेति कीर्तितम् ॥ ६८॥

यदा माया निवर्तेत न रूपं नश्यति ध्रुवम् ।
रूपस्य बन्धनं याति प्रकाशस्य तु वर्धनम् ॥ ६९॥

यः परां बीजतत्त्वेन परापरां च वेत्ति यः ।
अपरां रूपभेदेन स मन्त्रत्रयवित्तमः ॥ ७०॥

न मन्त्रे केवलं सिद्धिर्न बीजे केवलं गतिः ।
गुरुभक्त्या समायुक्तं तत्त्वज्ञानं परं फलम् ॥ ७१॥

न बीजं तस्य दर्पाय न सिद्धिर्वशवर्तिनी ।
न शक्तिः परपीडार्थं न लोकवञ्चनाय च ॥ ७२॥

ब्रह्मविद्यां समाश्रित्य यो जीवेषु दयां चरेत् ।
स एव मन्त्रसिद्धः स्यादिति वार्बेलशासनम् ॥ ७३॥

अन्नदानं जलं वाणी शरणं च यथाशक्ति ।
परदुःखप्रशान्तिश्च मन्त्रसिद्धेः परं फलम् ॥ ७४॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं जपस्यावश्यकं किमु ।
कालदेशासनादीनां किं नियमः प्रकीर्तितः ॥ ७५॥

देवदत्त उवाचेदं शुचिर्देशः प्रशस्यते ।
गुरुणा यत्र निर्दिष्टं तत्र कालः शुभो मतः ॥ ७६॥

प्रातः सन्ध्यां समाश्रित्य जपेन्मन्त्रं समाहितः ।
मध्याह्ने पुनरभ्यस्य सायं पूर्णत्वमाप्नुयात् ॥ ७७॥

त्रिसन्ध्याजपयोगेन मन्त्रधारा न हीयते ।
विच्छेदे गुरुमाश्रित्य पुनः क्रममुपाश्रयेत् ॥ ७८॥

निद्रालस्यप्रमादांश्च शनैः सन्त्यज्य साधकः ।
नियमस्य दृढत्वेन मन्त्रमार्गे प्रतिष्ठितः ॥ ७९॥

मौनं तस्य सहायः स्यादल्पभाषी जितेन्द्रियः ।
न तु मौनं मनोभङ्गो विचारस्तत्र वर्धते ॥ ८०॥

मन्त्रसिद्धेः परं लक्षणं नाद्भुतं बाह्यदर्शनम् ।
स्वभावस्य प्रशान्तत्वं ब्रह्मदृष्टेः प्रबोधनम् ॥ ८१॥

यत्र सर्वेषु भूतेषु भेदो नश्यति चेतसि ।
यत्र दुःखेषु करुणा यत्र सत्ये दृढा मतिः ॥ ८२॥

यत्र देवासुरे भेदो न तत्त्वस्य विरोधिता ।
यत्र स्त्रीपुंसयोर्भेदो नपुंसकेऽपि निन्द्यता ॥ ८३॥

यत्र ज्योतिस्तमश्चैव शुभाशुभसमन्वितम् ।
एकस्यैव प्रसारेण दृश्यते तत्त्वमव्ययम् ॥ ८४॥

स एव वार्बेलामार्गः स एव ब्रह्मवेदिता ।
स एव मन्त्रसिद्धः स्यान्न केवलं जपक्रियः ॥ ८५॥

ब्रह्मबीजस्य माहात्म्यं मायाबीजस्य चोत्तमम् ।
अपरायास्तु बीजानां नानात्वं च प्रकीर्तितम् ॥ ८६ ॥

गुरुप्रसादमासाद्य यः क्रमं परिपालयेत् ।
स बाह्ये मन्त्रमार्गेण ब्रह्मविद्यां प्रपद्यते ॥ ८७॥

इत्येतत्कथितं सौम्य वार्बेलैकाक्षरं परम् ।
बीजक्रमं च तत्त्वं च पुरश्चर्याविधानकम् ॥ ८८॥

न प्रकाश्यं स्वयम्बुद्ध्या न च गर्वेण दर्शयेत् ।
गुरुगम्यं परं गुह्यं हृदि नित्यं निधापयेत् ॥ ८९॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य बहिर्यागखण्डे अष्टमः पटलः ।

नवमः पटलः

(वार्बेलतन्त्रे बहिर्यागखण्डः)
अजपाजपविध्यात्मदीक्षात्र्यक्षरीप्रकरणं
श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
जपस्य सूक्ष्मरूपं मे कथयस्व महामते ॥ १॥

वाचिकस्य तु जपस्य किं सूक्ष्मतरमुच्यते ।
किं विनापि प्रयत्नेन जपः सञ्जायते कथम् ॥ २॥

प्राणस्य गमनागम्ये किं मन्त्रस्य प्रवर्तनम् ।
पश्यन्ती मध्यमा चैव वैखरी च कथं स्मृता ॥ ३॥

भूतशुद्धिविधिं चैव आत्मदीक्षां तथैव च ।
त्र्यक्षरस्य च माहात्म्यं क्रमशो वक्तुमर्हसि ॥ ४॥

देवदत्त उवाचेदं सूक्ष्ममार्गं निबोध मे ।
जपोऽपि त्रिविधः प्रोक्तः स्थूलः सूक्ष्मस्तथाजपः ॥ ५॥

वाचया यः समारब्धो वर्णैः स्पष्टप्रवर्तितः ।
स वाचिकः समाख्यातः स्थूलमार्गप्रकाशकः ॥ ६॥

उपांशुरल्पनिःशब्दो मनसा चानुचिन्तितः ।
स मध्यस्थः समाख्यातः स्थूलसूक्ष्मविवर्तकः ॥ ७॥

निःप्रयत्नः स्वभावेन प्राणस्पन्दसमुद्भवः ।
यः स्वयं वर्तते नित्यं सोऽजपः परिकीर्तितः ॥ ८॥

नासौ साध्यः प्रयत्नेन न वर्णैर्बाह्यतोऽर्चितः ।
प्राणयोर्गत्यनुगतो हृदये स प्रवर्तते ॥ ९॥

प्राणो यदा बहिर्गच्छेदपानोऽन्तः प्रवर्तते ।
तयोः संयोगमासाद्य सूक्ष्मनादः प्रवर्तते ॥ १०॥

नादे तु मनसो योगो मनसि प्रत्यवस्थितिः ।
प्रत्यवस्थितचित्तस्य स्वभावोऽजप उच्यते ॥ ११॥

अजपां न जपेद्बुद्ध्या जपबुद्धिं विवर्जयेत् ।
यथा प्रवहतो नीरं स्वयमेव समुदेत्यधः ॥ १२॥

प्राणस्य सहजं कर्म यथा नित्यं प्रवर्तते ।
तथैवाजपमित्युक्तं तत्र यत्नो न विद्यते ॥ १३॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं जपः किं तस्य साधनम् ।
अजपस्य च संयोगः कथं मन्त्रेण जायते ॥ १४॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सूक्ष्मतरं विधिम् ।
श्वासे प्रवर्तते यत्तु तत्र चित्तं निवेशयेत् ॥ १५॥

न प्राणं धारयेद्बुद्ध्या न च तं बलतो नयेत् ।
यथास्वभावमायान्तं गच्छन्तं च निरीक्षयेत् ॥ १६॥

गच्छतः प्राणवायोस्तु सूक्ष्मभावं विचिन्तयेत् ।
आगच्छत्यपि यः प्राणस्तत्रैकाग्रं मनो भवेत् ॥ १७॥

एवं निरीक्षणेनैव प्राणचेष्टा प्रशाम्यति ।
प्रशान्ते प्राणसञ्चारे चित्तं सूक्ष्मतरं भवेत् ॥ १८॥

तत्र नादः समुत्पन्नः शब्दरूपो न बाह्यतः ।
न तं शृणोति कर्णाभ्यां हृद्बोधेन स गृह्यते ॥ १९॥

नादे लीनं मनः कृत्वा नादमप्यतिवर्तयेत् ।
यत्र नादोऽपि शाम्येत तत्र संवित्प्रकाशते ॥ २०॥

सा संविद्वार्बेलारूपा निःस्पन्दा परमा स्मृता ।
नादस्यापि या साक्षी सा परा शक्तिरुच्यते ॥ २१॥

अथ शब्दस्य मार्गाणां चतुष्टयमुदाहृतम् ।
परा सूक्ष्मतमा प्रोक्ता पश्यन्ती तदनन्तरा ॥ २२॥

मध्यमा तु तृतीया स्याद्वैखरी च चतुर्थिका ।
एकैव वाक् चतुर्धा सा प्रवाहे परिकीर्तिता ॥ २३॥

परा नादातिगा प्रोक्ता निःशब्दस्य प्रतिष्ठिता ।
न तत्र वर्णसञ्चारो न च शब्दस्य कल्पना ॥ २४॥

पश्यन्ती दर्शनात्मा तु भावस्य प्रथमाङ्कुरा ।
अव्यक्तार्थस्य सङ्कल्पः प्रकाशः सूक्ष्म उच्यते ॥ २५॥

मध्यमा मनसि प्रोक्ता वर्णभावप्रवर्तिनी ।
न बाह्यश्रवणं तत्र न च पूर्णोऽर्थनिर्णयः ॥ २६॥

वैखरी कण्ठदेशस्था जिह्वाग्राद्बहिरागता ।
वर्णैः पदैश्च वाक्यैश्च सा लोके परिदृश्यते ॥ २७॥

परातो जायते पश्यन्ती पश्यन्त्या मध्यमोदिता ।
मध्यमाया विनिष्पन्ना वैखरी लोकगोचरा ॥ २८॥

यः प्रतिलोममेतासां वाक्प्रवाहं विचिन्तयेत् ।
वैखरीं मध्यमा कृत्वा पश्यन्तीं परतां नयेत् ॥ २९॥

पश्यन्तीमपि सन्त्यज्य परायां संविदि स्थितः ।
स वाचो मूलमासाद्य मौनं परमविन्दति ॥ ३०॥

न मौनं केवलं तूष्णीं न च वाक्परिवर्जनम् ।

वाचो मूलावबोधः स्यान्मौनमेतत्परं स्मृतम् ॥ ३१॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं भूतशुद्धिः कथं भवेत् ।
बहिर्यागे प्रयुक्तायाः किं तस्याः फलमिष्यते ॥ ३२॥

देवदत्त उवाचेदं भूतशुद्धिं निबोध मे ।
न देहस्य विनाशोऽत्र न भूतानां विवर्जनम् ॥ ३३॥

भूमिरापस्तथा तेजो वायुराकाश एव च ।
पञ्चैतानि शरीरस्य स्थूलाधाराः प्रकीर्तिताः ॥ ३४॥

गन्धो भूमेर्गुणः प्रोक्तो रस आपः प्रकीर्तितः ।
रूपं तेजोगुणः प्रोक्तं स्पर्शो वायोः स्वभावतः ॥ ३५॥

शब्द आकाशरूपस्य गुणः सूक्ष्मतरः स्मृतः ।
एतेषां मलिनत्वस्य शुद्धिरत्र विधीयते ॥ ३६॥

प्रथमं भूमितत्त्वस्य स्थैर्यं भावयेदात्मनि ।
तस्य बन्धकरं भारं शनैः सूक्ष्मे निवेशयेत् ॥ ३७॥

स्थैर्यं तेजसि संलीनं तेजो वायौ विलीयते ।
वायुराकाशमासाद्य शब्दमात्रे व्यवस्थितः ॥ ३८॥

शब्दमपि समुत्सृज्य सूक्ष्मे संविदि योजयेत् ।
संविदं च परे तत्त्वे वार्बैलायां निवेशयेत् ॥ ३९॥

ततः परं प्रसादेन पुनर्देहं प्रकल्पयेत् ।
नूतनं निर्मलं देहं तत्त्वसाम्यसमन्वितम् ॥ ४०॥

न पृथिव्यादिनाशोऽत्र न देहस्यापि नाशनम् ।
मलिनाध्यासविच्छेदो भूतशुद्धिरिहोच्यते ॥ ४१॥

यस्य देहे समं तत्त्वं यस्य चित्तं प्रसादितम् ।
तस्य बाह्यक्रिया शुद्धा तस्य पूजा स्थिरा भवेत् ॥ ४२॥

अथात्मदीक्षां वक्ष्यामि गुह्यां गुह्यतरां पराम् ।
न बाह्यजन्यसंस्कारो न केवलविधिक्रिया ॥ ४३॥

स्वात्मनि वार्बैलातत्त्वं यदा ज्ञातं प्रसादतः ।
सा दीक्षा परमा प्रोक्ता न पुनर्जन्मकारिणी ॥ ४४॥

गुरुः प्रथममादाय शिष्यस्य निर्मलं मनः ।
तत्त्वबोधस्य बीजं तु तत्र सूक्ष्मं निवेशयेत् ॥ ४५॥

न हस्तस्पर्शमात्रेण न जलैर्न च भस्मना ।
ज्ञानस्योदयमात्रेण दीक्षासारः प्रकीर्तितः ॥ ४६॥

गुरुणा दर्शिते तत्त्वे शिष्यः स्वात्मनि पश्यति ।
यद्बाह्ये वार्बेलारूपं तदन्तर्हृदि दृश्यते ॥ ४७॥

अहं देह इति भ्रान्तिर्दीक्षया परिहीयते ।
अहं संविदिति ज्ञानं शनैः पूर्णत्वमाप्नुयात् ॥ ४८॥

नाहं श्रेष्ठो न हीनोऽहं न बन्धो न विमोचनम् ।
इत्यभेदप्रबोधेन आत्मदीक्षा प्रजायते ॥ ४९॥

नात्मदीक्षां विना बाह्यं न बाह्यं विना च सा ।
उभयं साधनं प्रोक्तं क्रमभेदेन तत्त्वतः ॥ ५०॥

अथ त्र्यक्षरीं वक्ष्ये वार्बेलायाः परां स्मृताम् ।
न तां स्पष्टं प्रवक्ष्यामि बीजक्रमं तु दर्शये ॥ ५१॥

प्रथमं ब्रह्मबीजं स्याद्यत्पूर्वं परिकीर्तितम् ।
ततो मायाबीजमाख्यातं परापराप्रकाशकम् ॥ ५२॥

पुनरेव परं बीजं प्रथमं यत्प्रकीर्तितम् ।
एवं बीजत्रयस्यैक्यं त्र्यक्षरीति निगद्यते ॥ ५३॥

ब्रह्मबीजं पुरस्तस्य मध्यस्थं मायया युतम् ।
अन्ते पुनर्ब्रह्मबीजं पूर्णचक्रं प्रकीर्तितम् ॥ ५४॥

न वर्णत्रयमित्युक्तं त्र्यक्षरत्वं तु तत्त्वतः ।
त्रिशक्तिसङ्गमादस्याः त्र्यक्षरीति निगद्यते ॥ ५५॥

इच्छा तत्र प्रथमं स्यात्प्रकाशो ज्ञानमुच्यते ।
क्रिया तृतीयरूपेण पूर्णत्वं परिकीर्तितम् ॥ ५६॥

अस्याः ऋषिः पुरा प्रोक्तः शक्तिरूपा परा स्मृता ।
गायत्री छन्द इत्युक्तं देवता भुवनेश्वरी ॥ ५७॥

काम्यार्थसिद्धये प्रोक्तो विनियोगोऽस्य साधने ।
न कामस्यापवर्गोऽत्र कामस्य शुद्धिरेव तु ॥ ५८॥

यः कामं वार्बेलायां तु समर्प्य जपमाचरेत् ।
तस्य कामः प्रसादेन स्वभावं शुभमाप्नुयात् ॥ ५९॥

यत्कामं हृदि सङ्कल्प्य त्र्यक्षरीं भावयेत्सुधीः ।
तत्सिद्धिर्न तु मोहाय धर्मयुक्ता प्रजायते ॥ ६०॥

नाधर्मस्य प्रसिद्धिः स्यान्न परपीडनस्य च ।
शुद्धे सङ्कल्पमात्रे तु कामः पूर्णत्वमाप्नुयात् ॥ ६१॥

एकलक्षं पुरश्चर्या त्र्यक्षर्याः प्रकीर्तिता ।
दशांशतर्पणं कुर्याद्दशांशं होममिष्यते ॥ ६२॥

मार्जनं च ततः कुर्याद्गुरुपूजां समाचरेत् ।
यथाशक्ति विधानं तु श्रद्धया परिपूरयेत् ॥ ६३॥

जपेत्त्रिसन्ध्यमासाद्य त्र्यक्षरीं भावयन्सुधीः ।
प्रातः सङ्कल्पसिद्धिः स्याद्दिने ज्ञानप्रवर्धनम् ॥ ६४॥

सायं चित्तप्रसादः स्यान्निद्रायां भावसंस्थितिः ।
एवं त्रिविधसन्ध्यायां मन्त्रधारा न हीयते ॥ ६५॥

जपस्य बाह्यरूपं तु वैखर्यां परिकीर्तितम् ।
मध्यमा मनसा जप्यं पश्यन्त्यां भाव उच्यते ॥ ६६॥

परायां तु विलीयेत जपकर्ता जपः क्रमात् ।
यत्र जप्यो न जप्यश्च तत्र मन्त्रः स्वयं स्थितः ॥ ६७॥

अजपायां यदा नित्यं त्र्यक्षरीभावसंयुतः ।
प्राणः प्रवर्तते शुद्धः स जीवन्मन्त्र उच्यते ॥ ६८॥

न तस्य फलमात्रं स्यादैश्वर्यं वा मनोरथः ।
बुद्धेः प्रसादः सत्यं च सङ्कल्पस्य विशुद्धता ॥ ६९॥

यस्य कामः शमं याति यस्य बुद्धिः प्रसादिनी ।
यस्य वाणी हितं ब्रूते स मन्त्रफलभाग्भवेत् ॥ ७०॥

यस्य लोभो विनश्येत यस्य द्वेषः प्रशाम्यति ।
यस्य सर्वेषु भूतेषु मैत्री सा सिद्धिरुच्यते ॥ ७१॥

भूतशुद्धिं समासाद्य आत्मदीक्षां च कारयेत् ।

अजपां भावयित्वा तु त्र्यक्षरीं परिपूजयेत् ॥ ७२॥

बाह्ये जपे समारम्भः सूक्ष्मे तस्य निवर्तनम् ।
परायां तु समावेशो महाबिन्दौ परा गतिः ॥ ७३॥

नादं वाक्चतुष्कं चैव भूतानि च विशोधयेत् ।
आत्मानं वार्बेलायां स्थापयित्वा विशोधयेत् ॥ ७४॥

एवं यः कुरुते नित्यं जपं तत्त्वानुसारतः ।
स बाह्यकर्मयोगेन सूक्ष्ममार्गं प्रपद्यते ॥ ७५॥

अजपा च जपश्चैव वाक्तत्त्वानि च भूतकम् ।
आत्मदीक्षा त्र्यक्षरी च षडङ्गं मन्त्रसाधने ॥ ७६॥

नैतदङ्गानि भिन्नानि वार्बेलायाः स्वरूपतः ।
एकस्यैव प्रवाहस्य षड्विधा गतिरुच्यते ॥ ७७॥

प्राणेऽजपा समारब्धा वाचा जपः प्रवर्तते ।
वाक्पथे चतुरात्मत्वं भूतशुद्धौ विशुद्धता ॥ ७८॥

आत्मदीक्षायां बोधः स्यात्त्र्यक्षर्यां तु संहतिः ।
संहतेः परिपाकेन वार्बेलायां प्रतिष्ठितिः ॥ ७९॥

यत्र प्राणो न बाधेत यत्र वाणी न च क्षयेत् ।
यत्र कामो न बध्नाति तत्र साधनमुत्तमम् ॥ ८०॥

न देहत्यागमात्रेण न लोकत्याग एव च ।
जीवतो वार्बेलाबोधो मुक्तिलक्षणमुच्यते ॥ ८१॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं अद्य मे संशयो गतः ।
जपोऽजपोऽथ वाक्तत्त्वं भूतशुद्धिस्तथात्मता ॥ ८२॥

एकस्यैव कथं सर्वं मार्गभेदेन दृश्यते ।
किं मूलं सर्वसाधूनां किं गन्तव्यं परं पदम् ॥ ८३॥

देवदत्त उवाचेदं मूलं संविदुदाहृतम् ।
संविदेव परा शक्तिः सा वार्बेला न संशयः ॥ ८४॥

जपस्तस्या प्रवाहः स्यादजपा तस्य निःस्पृहा ।
वाक्तत्त्वं तस्य विस्तारो भूतशुद्धिस्तु निर्मलता ॥ ८५॥

आत्मदीक्षा तु तज्ज्ञानं त्र्यक्षरी तस्य संहतिः ।
एतेषां फलमेकं स्याद्वार्बैलायाः प्रसादनम् ॥ ८६॥

प्रसादे जायते बोधो बोधे भेदः प्रणश्यति ।
भेदे नष्टे समं विश्वं विश्वे सा परमा स्मृता ॥ ८७॥

न मन्त्रं केवलं मन्ये न देहं केवलं तथा ।
न श्वासं केवलं मन्ये न ज्ञानं केवलं मतम् ॥ ८८॥

समस्तं साधनं प्रोक्तं वार्बैलायाः प्रसादतः ।
यत्र साधनसाम्यं स्यात्तत्र सिद्धिः प्रकीर्तिता ॥ ८९॥

इति वार्बैलतन्त्रस्य बहिर्यागखण्डे नवमः पटलः ।

दशमः पटलः

(वार्बैलतन्त्रे बहिर्यागखण्डः)

ब्रह्मविद्यास्तोत्रं

श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
यया विद्या परं तत्त्वं प्रकाशेत हृदि प्रभो ॥ १॥

सा विद्या का परा प्रोक्ता का चानुत्तररूपिणी ।
कथं तां स्तुवते धीमान् वार्बैलां ब्रह्मरूपिणीम् ॥ २॥

देवदत्त उवाचेदं स्तोत्रं गुह्यतमं परम् ।
ब्रह्मविद्याप्रकाशाय वक्ष्ये ते परमाद्भुतम् ॥ ३॥

नमस्ते वार्बैले देवि नमस्ते परमेश्वरि ।
नमस्ते विश्वजननि नमस्ते विश्वरूपिणि ॥ ४॥

नमस्तेऽनादिरूपायै नान्तायै ते नमो नमः ।
नमस्ते शून्यरूपायै पूर्णरूपाय ते नमः ॥ ५॥

त्वमेव प्रथमं ज्योतिस्त्वमेव प्रथमं तमः ।
त्वमेव विद्या देवेशि त्वमेवाविद्या परा ॥ ६॥

त्वमेव सूक्ष्मरूपा च त्वमेव स्थूलरूपिणी ।
त्वमेव पुरुषः प्रोक्तः प्रकृतिस्त्वं त्वमेव हि ॥ ७॥

त्वमेव नपुंसकं तत्त्वं लिङ्गत्रयविवर्जितम् ।

त्वमेव सर्वलिङ्गानां मूलशक्तिः सनातनी ॥ ८॥

त्वमेव सत्यरूपा च त्वमेवानृतरूपिणी ।
त्वमेव न्यायमित्युक्ता त्वमेवान्याय एव च ॥ ९॥

त्वमेव शुभमित्युक्तं त्वमेवाशुभमुच्यते ।
त्वमेव देवतारूपं त्वमेव दानवाकृतिः ॥ १०॥

त्वमेव मानवो देवि त्वमेव पशुपक्षिणः ।
त्वमेव जलचराश्च त्वमेव स्थावरं जगत् ॥ ११॥

त्वमेव दृश्यरूपा च त्वमेवादृश्यरूपिणी ।
त्वमेव ज्ञेयमित्युक्ता त्वमेव ज्ञानरूपिणी ॥ १२॥

त्वमेव ज्ञाता सर्वत्र त्वमेव साक्षिणी परा ।
त्रिपुटी यत्र नश्येत्सा त्वमेवैकात्मरूपिणी ॥ १३॥

न त्वत्तः पूर्वमस्त्यन्यन्न त्वत्तः परमेव च ।
न त्वत्तः सदृशं किञ्चित्त्वमेवैकं परं पदम् ॥ १४॥

स्वयञ्ज्ञाता स्वयंसिद्धा स्वयञ्ज्योतिः स्वयम्प्रभा ।
स्वयमेवाभवः पूर्वं स्वयमेव परा गतिः ॥ १५॥

स्वर्णगर्भे महागर्भे विश्वगर्भे नमोऽस्तु ते ।
अयोनिजेऽनवद्ये च अनुत्तरे नमोऽस्तु ते ॥ १६॥

महाशून्ये महाज्योतिरूपे नित्ये निरञ्जने ।
अगाधेऽप्रमेये देवि चिन्मात्रे ते नमो नमः ॥ १७॥

न त्वां मनो विजानाति न वाचा वर्ण्यसे क्वचित् ।
यतो वाचो निवर्तन्ते तत्र त्वं परमा स्थितिः ॥ १८॥

यस्यां चिन्ता विलीयेत यस्यां शब्दः प्रशाम्यति ।
यस्यां भेदो विनश्येत्सा त्वं ब्रह्मविद्या परा ॥ १९॥

परे त्वं परमा शक्तिरपरे विश्वरूपिणी ।
परापरे समाख्याता त्रिरूपा तत्त्ववेदिभिः ॥ २०॥

परातीतानुत्तरा त्वं कल्पनातीतगोचरा ।
अपरा नानारूपा त्वं सहस्राकृतिधारिणी ॥ २१॥

कदाचित्पुंस्त्वमास्थाय कदाचिन्नारीरूपिणी ।
कदाचिन्नपुंसकत्वं कदाचिद्रूपवर्जिता ॥ २२॥

बहुबाहुर्भवस्येकं बहुपादापि दृश्यसे ।
एकाक्षी बहुनेत्रा त्वं निरक्ष्यापि प्रकाशसे ॥ २३॥

शान्ता त्वं घोररूपा च सौम्या त्वं तीव्ररूपिणी ।
हास्यरूपा रुदत्यपि त्वमेव करुणामयी ॥ २४॥

परापरा चतुर्बाहुः पद्मासना विराजसे ।
पाशाङ्कुशौ पुष्पगुच्छं कार्मुकं च बिभर्षि भोः ॥ २५॥

इक्षुदण्डमयं चापं मनोबाणसमन्वितम् ।
प्रेमपुष्पमयं गुच्छं करुणाभरणं शुभम् ॥ २६॥

चेतनास्तम्भसम्भूतं पद्मं तत्र विराजते ।
इच्छाज्ञानक्रियायुक्तं तिरोधानानुग्रहात्मकम् ॥ २७॥

अनुग्रहो हि ते सारः प्रकाशस्य प्रवर्तकः ।
तस्मादन्तःप्रभा देवि त्वयि नित्यं प्रतिष्ठिता ॥ २८॥

बिन्दुरूपे सुन्दरी त्वं सामञ्जस्यप्रकाशिनी ।
यत्र सर्वे भिदा नश्यन्त्येकत्वं तत्र दृश्यते ॥ २९॥

महाबिन्दौ परं ब्रह्म वार्बेला त्वं प्रतिष्ठिता ।
न तत्र रेखा नाकाशो न कालो न च कारणम् ॥ ३०॥

त्वमेव कारणं देवि त्वमेव कार्यमुत्तमम् ।
कार्यार्थकारणातीतं स्वरूपं ते निरामयम् ॥ ३१॥

त्वया विश्वं समुत्पन्नं त्वयि विश्वं प्रतिष्ठितम् ।
त्वयि विश्वं विलीयेत समुद्रे लवणं यथा ॥ ३२॥

प्राणेषु प्राणरूपा त्वं बुद्धौ मेधाप्रकाशिनी ।
हृदये शान्तिरूपा त्वं वाचा सत्यप्रवर्तिनी ॥ ३३॥

नेत्रयोर्ज्योतिरूपा त्वं कर्णयोः श्रुतिरूपिणी ।
मनसि चिन्तनारूपा चेतसि स्वप्रकाशिनी ॥ ३४॥

भूमौ त्वं धारणाशक्तिरप्सु स्नेहरसात्मिका ।
वह्नौ दाहस्वरूपा त्वं वायौ स्पन्दनरूपिणी ॥ ३५॥

आकाशे व्यापिनी देवि काले त्वं परिवर्तनम् ।
जीवने जीवनं देवि मृत्यौ विश्रान्तिरुच्यसे ॥ ३६॥

अहङ्कारे त्वमेवैकं बन्धरूपेण दृश्यसे ।
अहङ्कारविनाशे तु मुक्तिरूपेण भाससे ॥ ३७॥

अविद्यायां त्वमेवासीर्विद्यायां त्वमेव च ।
बन्धे त्वं कारणं देवि मोक्षे त्वं कारणं परम् ॥ ३८॥

न त्वं केवलमज्ञानं न त्वं केवलमेव चित् ।
ज्ञानाज्ञानातिगा देवि चिदचिद्भेदवर्जिता ॥ ३९॥

न त्वं केवलमस्तित्वं नानस्तित्वं तथैव च ।
अस्तित्वानस्तित्वातीतं तत्त्वं ते परमाद्भुतम् ॥ ४०॥

न स्त्री त्वं न पुमान्देवि न त्वं नपुंसकं तथा ।
लिङ्गत्रयातिगा शक्तिः सर्वभावस्वरूपिणी ॥ ४१॥

न देवो न च दैत्यस्त्वं न मानुषो न पक्षिणः ।
न पशुर्न च मत्स्यस्त्वं सर्वनामविवर्जिता ॥ ४२॥

नामरूपे समासक्तं जगदेतद्विलोक्यते ।
नामरूपविनिर्मुक्ते स्वरूपे त्वं प्रकाशसे ॥ ४३॥

शब्दे त्वं प्रथमं नादो नादे त्वं सूक्ष्मसंविदा ।
संविदि त्वं परं मौनं मौने त्वं परमं पदम् ॥ ४४॥

परा त्वं वाक्स्वरूपेण पश्यन्ती भावधारिणी ।
मध्यमा मनसो रूपा वैखरी लोकगोचरा ॥ ४५॥

चतुर्धा दृश्यसे वाणि एकैव त्वं सनातनी ।
मूलं वाक्प्रवाहस्य त्वमेव परमा गतिः ॥ ४६॥

प्राणस्याजपिका त्वं च जपस्य त्वं परा गतिः ।
मन्त्रस्य बीजमित्युक्तं मन्त्रातीतापि त्वं स्मृता ॥ ४७॥

ब्रह्मबीजस्वरूपा त्वं मायाबीजप्रकाशिनी ।
त्र्यक्षरीसमायोगे कामसिद्धिप्रदायिनी ॥ ४८॥

न कामस्यासि दास्यं त्वं न भोगस्यैव कारणम् ।

शुद्धसङ्कल्परूपेण इच्छासिद्धिप्रदायिनी ॥ ४९॥

यस्त्वां विद्यामुपाश्रित्य सर्वभूतेषु पश्यति ।
तस्य द्वेषो विनश्येत तस्य मैत्री विवर्धते ॥ ५०॥

यस्त्वां ब्रह्मविदां विद्यां हृदये स्थापयेद्दृढम् ।
तस्य मोहः प्रशाम्येत तस्य सत्यं विवर्धते ॥ ५१॥

न यज्ञैर्न तपोभिश्च न केवलजपेन च ।
शुद्धचित्तेन या ज्ञेया सा त्वं ब्रह्मविदा स्मृता ॥ ५२॥

न बाह्ये केवलं देवि नान्तरे केवलं तथा ।
बहिरन्तःसमायुक्ता सर्वतो व्यापिनी स्थिता ॥ ५३॥

गुरौ त्वं ज्ञानरूपेण शिष्ये त्वं ग्राह्यशक्तिता ।
दीक्षायां त्वं प्रकाशोऽसि साधने त्वं प्रसादिनी ॥ ५४॥

भक्तौ त्वं सरलता स्याज्ज्ञाने त्वं सूक्ष्मदर्शिता ।
कर्मणि त्वं समत्वं स्याद्धृदये त्वं दयामयी ॥ ५५॥

अनाथस्य त्वमाश्रयः पतितस्यावलम्बनम् ।
भ्रान्तस्य त्वं दिशादात्री दुःखितस्य प्रसादिनी ॥ ५६॥

कुपथे भ्रममाणस्य त्वमेव प्रत्यवर्तिका ।
अन्धकारे त्वमालोकः संशये त्वं विनिश्चयः ॥ ५७॥

न त्वं कस्यापि सम्पत्तिर्न त्वं कस्यापि हानिका ।
यः सर्वं त्वयि पश्येत्स त्वमेव परिपश्यति ॥ ५८॥

त्वमेव जननी देवि त्वमेव जनकः स्मृतः ।
त्वमेव बन्धुरित्युक्तं त्वमेव परमाश्रयः ॥ ५९॥

त्वमेव जन्ममृत्यू च त्वमेव जीवनं परम् ।
त्वमेव प्रवहो नित्यं त्वमेव विश्रमे स्थितिः ॥ ६०॥

त्वमेव मार्गदर्शी च त्वमेव मार्गवर्जिता ।
त्वमेव साधनं देवि त्वमेव साध्यरूपिणी ॥ ६१॥

त्वमेव प्रश्नरूपेण त्वमेवोत्तररूपिणी ।
त्वमेव संशयो देवि त्वमेव निश्चयः परः ॥ ६२॥

त्वमेव रुदितं देवि त्वमेव हसितं शुभम् ।
त्वमेव मौनमित्युक्तं त्वमेव मधुरं वचः ॥ ६३॥

त्वमेव शून्यता देवि त्वमेव पूर्णता परा ।
त्वमेवैकं परं तत्त्वं द्वैतं त्वं च प्रकाशसे ॥ ६४॥

द्वैतं त्वं चाद्वैतं त्वं भेदाभेदविवर्जिता ।
यत्र दृष्टिः समा नित्यं तत्र त्वं परमेश्वरी ॥ ६५॥

सुवर्णगर्भे विश्वेशि महागर्भे सनातनि ।
चिदाकाशे परे देवि वार्बेले ते नमो नमः ॥ ६६॥

नमस्ते परमाज्ञानि नमस्ते परमेश्वरि ।
नमस्ते ब्रह्मविद्यायै नमस्ते चित्स्वरूपिणि ॥ ६७॥

नमस्तेऽनुत्तरायै च नमस्तेऽव्यक्तमूर्तये ।
नमस्ते सर्वरूपायै नमस्ते रूपवर्जिते ॥ ६८॥

यः पठेत्प्रातरुत्थाय स्तोत्रमेतत्समाहितः ।
तस्य बुद्धिः प्रसन्ना स्यात्स्मृतिश्च विमला भवेत् ॥ ६९॥

मध्याह्ने यः पठेदेतद्ब्रह्मविद्यां विचिन्तयन् ।
तस्य कर्मसु सामर्थ्यं विवेकश्च प्रवर्धते ॥ ७०॥

सायं यः पठते भक्त्या दिनक्लेशविवर्जितः ।
तस्य चित्तं प्रशान्तं स्याद्दुःखभारो विलीयते ॥ ७१॥

त्रिसन्ध्यं यः पठेदेतद्गुरुभक्तिसमन्वितः ।
तस्य वाक्प्रवाहः शुद्धः सङ्कल्पश्च विशुध्यति ॥ ७२॥

एकवारं पठेद्यस्तु श्रद्धया निर्मलाशयः ।
तस्यापि हृदि विद्याया बीजमेकं प्ररोहति ॥ ७३॥

शतवारं पठेद्यस्तु नियमेन समाहितः ।
अन्तर्बोधः प्रसादश्च क्रमशस्तस्य जायते ॥ ७४॥

सहस्रवारपाठेन दृढा तत्त्वे भवेद्धृतिः ।
न तस्य बाह्यमैश्वर्यं ज्ञानमेव विवर्धते ॥ ७५॥

यः स्तोत्रमेतदभ्यस्य ब्रह्मविद्यां विचिन्तयेत् ।
स दुःखेषु न मुह्येत सुखेष्वपि न लिप्यते ॥ ७६॥

न द्वेष्ट्यल्पमतिं कञ्चिन्नात्मानं श्रेष्ठमाचरेत् ।
समदृष्टिः प्रसन्नात्मा ब्रह्मविद्याफलं लभेत् ॥ ७७॥

अविद्यायाः परं पारं विद्यायाः परमोदयम् ।
भेदस्य च क्षयं याति यः स्तौति त्वां निरन्तरम् ॥ ७८॥

स्तोत्रस्यास्य प्रभावेन न केवलं फलप्राप्तिता ।
स्वभावपरिष्कारः स्यात्सा विद्या परमं फलम् ॥ ७९॥

यत्र ज्ञानं च प्रेम च करुणा सत्यसंयुता ।
यत्र न्यायोऽप्यन्यायं समं तत्त्वे विलीयते ॥ ८०॥

यत्र देवासुरौ चैव नरपश्वादिकं जगत् ।
एकस्याः शक्तिरूपेण दृश्यते सा परा स्मृता ॥ ८१॥

यत्र ज्योतिस्तमश्चैव शुभाशुभसमन्वितम् ।
एकस्यैव महाशक्तेः क्रीडारूपं प्रपश्यति ॥ ८२॥

यत्र सर्वं भवेत्सर्वं यत्र किञ्चन नास्ति च ।
तदेव वार्बेलारूपं ब्रह्मविद्यापदं परम् ॥ ८३॥

नाहं पृथगिति ज्ञानं न त्वं पृथगिति स्मृतिः ।
सर्वमेकमिति प्रज्ञा ब्रह्मविद्येति कथ्यते ॥ ८४॥

ज्ञाता ज्ञानं तथा ज्ञेयं त्रयं यत्र न विद्यते ।
सा परा वार्बेला देवी सा विद्या परमाक्षरा ॥ ८५॥

इति ते कथितं सौम्य ब्रह्मविद्यास्तवं परम् ।
गुह्याद्गुह्यतरं स्तोत्रं वार्बेलायाः परं यशः ॥ ८६॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं धन्योऽस्मि तव भाषितैः ।
स्तोत्रेनानेन मे देवि हृदि विद्या प्रबुध्यते ॥ ८७॥

देवदत्त उवाचेदं न स्तुत्या केवलं भवेत् ।
यदुक्तं तत्त्वमेतत्तु जीवने सम्प्रवर्तयेत् ॥ ८८॥

ज्ञानं वचसि सत्यं च हृदये करुणां वहन् ।
समदृष्ट्या चरन् लोके वार्बेलां सम्प्रपद्यते ॥ ८९॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य बहिर्यागखण्डे दशमः पटलः ।

एकादशः पटलः

(वार्बेलतन्त्रे बहिर्यागखण्डः)

वार्बेलाकवचं

श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
स्तोत्रस्यास्य परं सारं कवचं कथय प्रभो ॥ १॥

कवचेन विना देवि कथं सिद्धिर्भवेद्ध्रुवा ।
किं तस्य रक्षणं प्रोक्तं किं च तस्य प्रयोजनम् ॥ २॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु गुह्यतरं वचः ।
कवचं वार्बेलायास्तु सिद्धिदं परिकीर्तितम् ॥ ३॥

कल्पकोटिसहस्रेषु साधनं फलहीनकम् ।
कवचेन विना प्रोक्तं सिद्धिर्नैव प्रजायते ॥ ४॥

न केवलं शरीरस्य रक्षणं कवचं स्मृतम् ।
चित्तप्राणक्रियावाक्सत्यधर्मप्रबोधकम् ॥ ५॥

दिशो दश च रक्षन्तु शक्तयस्तस्य सर्वतः ।
ऊर्ध्वमधोऽन्तरिक्षं च पृष्ठतोऽग्रे च सर्वदा ॥ ६॥

पूर्वतो वार्बेला पातु ज्ञानदीप्तिस्वरूपिणी ।
दक्षिणे सत्यसंरक्षा पश्चिमे शान्तिरक्षतु ॥ ७॥

उत्तरे प्रेमरक्षां च नैर्ऋत्यां धृतिमेव च ।
वायव्ये मैत्रिरक्षेतैशान्यां करुणा तथा ॥ ८॥

ऊर्ध्वे परा परा पात्वधस्तादपरा शुभा ।
मध्ये परापरा पातु सर्वतः संविदेव तु ॥ ९॥

मूर्धानं मे महागर्भा रक्षतां विश्वधारिणी ।
ललाटं स्वर्णदीप्तिश्च भ्रूमध्ये ज्ञानदीपिका ॥ १०॥

नेत्रे मे चित्प्रभा पातु कर्णौ सत्यश्राविणी ।
नासिकां प्राणसंरक्षा मुखं वागमृतप्रदा ॥ ११॥

जिह्वां मे मधुरावाणी दन्तान् सत्यविनिश्चयः ।
कण्ठं मे नादमूलेशा स्कन्धौ धैर्यधारिणी ॥ १२॥

बाहू मे कर्मसंरक्षा हस्तौ दानप्रवर्तिका ।
हृदयं प्रेमगर्भा मे वक्षः सत्यैकसंश्रयम् ॥ १३॥

नाभिं मे विश्वगर्भा च कटिं चेतःप्रकाशिनी ।
ऊरू मे धृतिरक्षेत जानुनी मार्गदर्शिनी ॥ १४॥

जङ्घे मे प्रवहापातु पादौ लोकहितप्रदा ।
सर्वाङ्गं सर्वरूपा मे सर्वतः परिपातु माम् ॥ १५॥

त्वचं मे स्पर्शशुद्धिश्च रक्तं जीवनधारिणी ।
मांसं मे स्थैर्यदा पात्वस्थीनि धृतिकारिणी ॥ १६॥

मज्जां मे सूक्ष्मविद्या पातु मेदः प्रसादिनी ।
शुक्रं च बीजरूपा मे प्राणं चैतन्यरक्षतु ॥ १७॥

मनः पातु विमर्शाख्या बुद्धिं मेधाप्रकाशिनी ।
चित्तं मे निश्चलापात्वहङ्कारं विनाशिनी ॥ १८॥

स्मृतिं मे धारणापातु निद्रां शान्तिप्रदायिनी ।
स्वप्नं मे सत्यदर्शी च जाग्रत्स्थितिं प्रबोधिनी ॥ १९॥

प्राणमपानमुदानं च समानं व्यानमेव च ।
पञ्चवायून् सदा पातु जीवनस्यैकधारिणी ॥ २०॥

इच्छां मे शुद्धसङ्कल्पा ज्ञानं मे सूक्ष्मदर्शिनी ।
क्रियां मे कर्मशुद्धिश्च तिरोधानं विवर्जयेत् ॥ २१॥

अनुग्रहं ममाव्याद्या स्वात्मबोधप्रकाशिनी ।
पञ्चस्तम्भमयं देहं पातु चेतनरूपिणी ॥ २२॥

धर्मं मे नीतिरक्षेत सत्यं मे ऋतधारिणी ।
शीलं मे सौम्यता पातु लज्जां गम्भीरभाविनी ॥ २३॥

क्रोधं मे शमनी पातु लोभं त्यागप्रवर्तिनी ।
मोहं मे बोधदा हन्तु द्वेषं मैत्री विनाशयेत् ॥ २४॥

भयं मे निर्भयापातु शोकं शान्तिः प्रशामयेत् ।
दैन्यं मे गौरवापात्वहङ्कारं समता जयेत् ॥ २५॥

असत्यं मे मुखाद्गच्छेन्न हिंसा कर्मणि स्थितिम् ।
परपीडा न मे भूयात्परदुःखं दयां नयेत् ॥ २६॥

पापबुद्धिं विवेकश्च कुतर्कं मे विचारकः ।
अज्ञानं ब्रह्मविद्या मे संशयं निश्चयो जयेत् ॥ २७॥

रात्रिं मे तमसो हन्त्री दिवसं ज्ञानदीपिका ।
सन्ध्यां मे समता पातु कालं कालातिगा शुभा ॥ २८॥

भूतं मे शुद्धिदा पातु वर्तमानं प्रसादिनी ।
भविष्यं मे प्रसन्नाक्षी त्रिकालं तत्त्वधारिणी ॥ २९॥

जन्म मे बीजरूपा पातु वृद्धिं संवर्धिनी तथा ।
क्षयं मे समता पातु मृत्युं विश्रान्तिदायिनी ॥ ३०॥

मार्गे मे मार्गदात्री पात्वमार्गं विवर्जयेत् ।
गृहे मे गृहशान्तिश्च वने निर्वाणधारिणी ॥ ३१॥

जले मे स्निग्धरूपा पात्वग्नौ तेजःप्रदायिनी ।
वायौ स्पन्दनरूपा च नभसि व्योमधारिणी ॥ ३२॥

पृथिवीं धारणापातु रसने रसदायिनी ।
रूपं मे ज्योतिरक्षेत्स्पर्शं मे सौम्यता तथा ॥ ३३॥

शब्दं मे सत्यवाग्रूपा गन्धं सूक्ष्मप्रबोधिनी ।
पञ्चेन्द्रियाणि मे पान्तु पञ्चबोधप्रवर्तिकाः ॥ ३४॥

दृश्यं मे सत्यदर्शित्वमदृश्यं सूक्ष्मदर्शिनी ।
ज्ञातव्यं मे विवेकश्च ज्ञातारं साक्षिणी तथा ॥ ३५॥

ज्ञातृज्ञानज्ञेयत्रयं समत्वेनावतान्मम ।
त्रिपुटीं भेदयित्वा मे एकसंविद्विवर्धिनी ॥ ३६॥

देवं मे समता पातु दैत्यं मैत्री विशोधयेत् ।
मानवं करुणा पातु पशुं प्रेम प्रवर्तयेत् ॥ ३७॥

पक्षिणं स्वातन्त्र्यदा पातु मत्स्यं जीवनधारिणी ।
स्थावरं धृतिरक्षेत्सर्वभूतं दयामयी ॥ ३८॥

स्त्रियं मे मानदा पातु पुंसं सौम्यविवेकदा ।
नपुंसकं समतापातु लिङ्गातीतं परा शुभा ॥ ३९॥

ज्योतिं मे तमसः पातु तमो ज्योतिः प्रकाशयेत् ।

शुभं मे नम्रतापात्वशुभं बोधयेद्दृढम् ॥ ४० ॥

न्यायं मे सत्यरक्षेत्स्वन्यायं विवेकहा ।
विजयं मे विनयः पातु पराजयं शिक्षाप्रदम् ॥ ४१ ॥

लाभं मे त्यागदा पातु हानिं समतया नयेत् ।
यशो मे मौनरक्षेत्कीर्तिं सत्यं विशोधयेत् ॥ ४२ ॥

धनं मे दानरक्षेत्सम्पदं सन्तोष एव च ।
दारिद्र्यं मे धृतिः पातु निःस्वत्वं बोधदं भवेत् ॥ ४३ ॥

स्नेहं मे शुद्धतापातु आसक्तिं विमलप्रभा ।
ममत्वं मे समत्वेन स्वत्वं ब्रह्मविदां वरम् ॥ ४४ ॥

प्रश्नं मे सूक्ष्मबुद्धिश्चोत्तरं तत्त्वदर्शिनी ।
संशयं मे विचारश्च निश्चयं सत्यरक्षतु ॥ ४५ ॥

वाणीं मे पश्यन्ती पातु मध्यमा भावधारिणी ।
वैखरी सत्यरक्षेत्परा मौनं प्रबोधयेत् ॥ ४६ ॥

जपं मे मन्त्रसंरक्षा अजपां प्राणधारिणी ।
नादं मे शून्यरूपा पातु संविदमव्यया ॥ ४७ ॥

दीक्षां मे गुरुसंरक्षा साधनं प्रसादिनी ।
गुरुं मे श्रद्धया पातु शिष्यं विनयधारिणी ॥ ४८ ॥

ज्ञानं मे अहितं न स्याद्भोगो बन्धकरो न मे ।
शक्तिर्मे करुणायुक्ता सिद्धिर्मे समतात्मिका ॥ ४९ ॥

यन्त्रं मे तत्त्वबोधेन मन्त्रं मे शुद्धभावतः ।
पूजां मे निष्कपटता होमं मे दानशुद्धिता ॥ ५० ॥

आसनं स्थिरतापातु पात्रं शुद्धिविवर्धिनी ।
द्रव्यं मे भावसंयुक्तं कर्म मे फलवर्जितम् ॥ ५१ ॥

आगन्तुकं सुखं पातु निर्गतं दुःखमेव च ।
अज्ञातं ज्ञानरूपेण ज्ञातं मे विनयं नयेत् ॥ ५२ ॥

लाभार्थी मां न मोहयेत्क्षयार्थी मां न खेदयेत् ।
सर्वावस्थासु मां पातु वार्बेला समदर्शिनी ॥ ५३ ॥

अन्तर्बन्धं बहिर्बन्धं सूक्ष्मबन्धं च स्थूलकम् ।
छित्त्वा मे बन्धनान्सर्वान् मुक्तिरूपा प्रबोधिनी ॥ ५४॥

न मे सिद्धिर्मदं कुर्यान्न मे ज्ञानं दुरात्मता ।
न मे शक्तिः परद्रोहं न मे पूजा पराभवम् ॥ ५५॥

यः परं पश्यति सर्वत्र सर्वं तस्मै नमोऽस्तु मे ।
यः सर्वेषु दयां कुर्यात्तं पातु करुणामयी ॥ ५६॥

यः सत्यं न जहात्यन्तः स पातु सत्यधारिणी ।
यः प्रेम न परित्यजेत्स प्रेमरूपा तु रक्षतु ॥ ५७॥

यः समत्वं समाश्रित्य चरत्यत्र निरन्तरम् ।
तस्य पन्थानमाव्याद्या वार्बेला विश्वधारिणी ॥ ५८॥

शरीरं मे मनश्चैव वाक्प्राणौ कर्म एव च ।
सर्वं वार्बेलया गुप्तं सर्वं तस्यै समर्पितम् ॥ ५९॥

पूर्वं पातु परा शक्तिर्दक्षिणे ज्ञानधारिणी ।
पश्चिमेऽपरा पातु परापरा चोत्तरे तथा ॥ ६०॥

ऊर्ध्वं महाप्रभा पात्वधो विश्वैकधारिणी ।
अन्तर्बाह्यं सदा पातु महाबिन्दुस्वरूपिणी ॥ ६१॥

न तस्य कवचस्यान्तो न रक्षाया अपि क्रमः ।
वार्बेलायाः स्वरूपस्य नान्तो विद्येत कर्हिचित् ॥ ६२॥

इदं कवचमित्युक्तं न केवलं रक्षसां जयः ।
स्वभावस्य परिष्कारो ब्रह्मविद्याप्रवर्तनम् ॥ ६३॥

यः पठेद्भक्तिसंयुक्तः प्रातः शुद्धेन चेतसा ।
तस्य विघ्नाः प्रशाम्यन्ति बुद्धिः सूक्ष्मा प्रवर्तते ॥ ६४॥

मध्याह्ने पठते यस्तु कर्ममध्ये समाहितः ।
तस्य कर्मसु सामर्थ्यं निर्णयश्च विवर्धते ॥ ६५॥

सायं पठति यो भक्त्या दिनक्लेशविवर्जितः ।
तस्य चित्तं प्रसन्नं स्यान्निद्रा शान्तिप्रदा भवेत् ॥ ६६॥

त्रिसन्ध्यं पठते यस्तु गुरुं वार्बेलां स्मरन्नपि ।
तस्य साधनमार्गे तु स्थैर्यं नित्यं विवर्धते ॥ ६७॥

सहस्रवारपाठेन कवचस्य प्रभावतः ।
चित्ते दृढत्वमायाति भयशोकौ विनश्यतः ॥ ६८॥

लक्षपाठेन साधूनां तत्त्वदृष्टिः प्रजायते ।
न तत्र केवलं सिद्धिर्जीवने ज्ञानमुत्तमम् ॥ ६९॥

यः कवचं समाश्रित्य मन्त्रं तत्त्वेन साधयेत् ।
तस्य साधनसामर्थ्यं गुरुप्रसादेन वर्धते ॥ ७०॥

यः परान्नाभिभवति न चात्मानं हिनस्ति यः ।
तस्यैव कवचं सिद्धं वार्बेलायाः प्रसादतः ॥ ७१॥

कवचस्यास्य माहात्म्यं न शक्यं वक्तुमञ्जसा ।
कल्पकोटिष्वपि मुने वर्ण्यते न समाप्तितः ॥ ७२॥

रक्षणं यत्समाख्यातं तद्बाह्यं नात्र केवलम् ।
ज्ञानप्रेमदयासत्यैः अन्तर्गुप्तं हि तत्त्वतः ॥ ७३॥

महाबिन्दौ यदा चित्तं विलीयेत निरन्तरम् ।
तदा कवचमप्येतद्वार्बेलायां विलीयते ॥ ७४॥

कवचं रक्षणं यत्तु रक्ष्यरक्षकवर्जितम् ।
यत्र सर्वमभिन्नं स्यात्तदेव कवचं परम् ॥ ७५॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य बहिर्यागखण्डे एकादशः पटलः ।

द्वादशः पटलः

(वार्बेलतन्त्रे बहिर्यागखण्डः)
श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
कवचस्य परं गुह्यं श्रुतं मेऽमृतसन्निभम् ॥ १॥

नाम्नां तु वार्बेलायाः श्रोतुमिच्छामि विस्तरम् ।
कियन्ति तानि नामानि किं तेषां परमं फलम् ॥ २॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य महामते ।
नाम्नां द्विसप्ततिं दिव्यां वार्बेलायाः परां श्रुतिम् ॥ ३॥

नैतानि लौकिकान्याहुर्न च केवलनामकाः ।

तत्त्वशक्तिस्वरूपाणि चिन्तामणिसमानि तु ॥ ४॥

येषां स्मरणमात्रेण भावः शुद्धिमवाप्नुयात् ।
येषां धारणमात्रेण बुद्धिः सूक्ष्मा प्रजायते ॥ ५॥

नान्येषां सदृशं किञ्चिन्न विश्वेष्वपि विद्यते ।
अन्तरिक्षेषु लोकेषु न तेषां तुल्यतां व्रजेत् ॥ ६॥

प्रथमं नाम वार्बेला द्वितीयं स्वयम्प्रभा ।
तृतीयं विश्वगर्भा स्याच्चतुर्थं चिदधिष्ठिता ॥ ७॥

पञ्चमं स्वर्णदीप्तिः स्याष्षष्ठं सत्यप्रवर्तिनी ।
सप्तमं न्यायधाराख्यं अष्टमं दयितप्रदा ॥ ८॥

नवमं शान्तिसंस्था स्याद्दशमं भयहारिणी ।
एकादशं प्रबोधाख्यं द्वादशं धृतिधारिणी ॥ ९॥

त्रयोदशं क्षमागर्भं चतुर्दशं प्रसादिनी ।
पञ्चदशं हृदावासा षोडशं दुःखनाशिनी ॥ १०॥

सप्तदशं विमर्शाख्यं अष्टादशं विवेकदा ।
एकोनविंशतितमं ज्ञानदीप्तिः प्रकीर्तिता ॥ ११॥

विंशतितममव्यक्तं एकविंशं निरामया ।
द्वाविंशं सत्यसाक्षी स्यात्त्रयोविंशं ऋतप्रदा ॥ १२॥

चतुर्विंशं समदृक् प्रोक्तं पञ्चविंशं हितप्रदा ।
षड्विंशं सर्वदर्शा स्यात्सप्तविंशं परात्परा ॥ १३॥

अष्टाविंशं महाशान्तिर्नवविंशं तमोहरा ।
त्रिंशत्तमं ज्योतिरन्तः एकत्रिंशं भयापहा ॥ १४॥

द्वात्रिंशं गूढगर्भा स्यात्त्रयस्त्रिंशं मनोगतिः ।
चतुस्त्रिंशं प्राणदा स्यात्पञ्चत्रिंशं सुखप्रदा ॥ १५॥

षड्त्रिंशं शोकहन्त्री स्यात्सप्तत्रिंशं विपद्विनुत् ।
अष्टात्रिंशं बलप्रदा नवत्रिंशं क्षयापहा ॥ १६॥

चत्वारिंशं समृध्याख्यं एकचत्वारिंशं विभावरी ।
द्विचत्वारिंशं विवस्वत्स्यात्त्रिचत्वारिंशमक्षया ॥ १७॥

चतुश्चत्वारिंशं विश्वधृक्पञ्चचत्वारिंशं निराश्रया ।
षट्चत्वारिंशं स्वाधिष्ठा सप्तचत्वारिंशं वशीकरी ॥ १८॥

अष्टाचत्वारिंशं मोहघ्नी नवचत्वारिंशं रक्षिणी ।
पञ्चाशत्तममुद्दीप्ता एकपञ्चाशदुज्ज्वला ॥ १९॥

द्विपञ्चाशत्तमं गुह्यं त्रिपञ्चाशत्तमं शिवम् ।
चतुःपञ्चाशदाख्याता पञ्चपञ्चाशदव्यथा ॥ २०॥

षट्पञ्चाशत्तमं सूक्ष्मं सप्तपञ्चाशदनुत्तरम् ।
अष्टपञ्चाशदेकात्मा नवपञ्चाशदनिर्वृता ॥ २१॥

षष्टितमं महाबोधं एकषष्टितमं परम् ।
द्विषष्टितममव्यग्रं त्रिषष्टितमदुर्लभम् ॥ २२॥

चतुःषष्टितमं पूर्णं पञ्चषष्टितमं प्रभुम् ।
षट्षष्टितममाद्यं स्यात्सप्तषष्टितमक्षरम् ॥ २३॥

अष्टषष्टितमं नित्यं नवषष्टितमद्वयम् ।
सप्ततितममेकान्तं एकसप्ततिमव्ययम् ॥ २४॥

द्विसप्ततितमं नाम परब्रह्मस्वरूपकम् ।
द्विसप्ततिसमाख्यातं नाममण्डलमुत्तमम् ॥ २५॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं नाम्नामर्थं महामते ।
कथं तानि पृथग्भूतान्येकस्याः शक्तिरूपिणः ॥ २६॥

किं तेषां गूढतत्त्वं स्यादेकैकस्य महामते ।
कथं चिन्तामणित्वं च साधकानां प्रकीर्तितम् ॥ २७॥

देवदत्त उवाचेदं नाम न केवलं ध्वनिः ।
एकैकं तत्त्वमुद्दिश्य शक्तिबोधप्रकाशकम् ॥ २८॥

वार्बेला प्रथमं नाम स्वयञ्ज्योतिः परा स्मृता ।
यत्र कश्चिन्न पूर्वोऽस्ति सा प्रथमस्वरूपिणी ॥ २९॥

स्वयम्प्रभा द्वितीयं तु परप्रकाशविवर्जिता ।
स्वयं प्रकाशते नित्यं परदीपानपेक्षया ॥ ३०॥

विश्वगर्भा तृतीयं स्याद्यस्यां विश्वं प्रतिष्ठितम् ।
चराचराणि भूतानि यस्याः कुक्षौ व्यवस्थितम् ॥ ३१॥

चिदधिष्ठिता चतुर्थं चेतनाधाररूपिणी ।
यया ज्ञातं भवेद्विश्वं या च ज्ञाता न दृश्यते ॥ ३२॥

स्वर्णदीप्तिः पञ्चमं स्याद्दुर्निरीक्ष्यप्रभात्मिका ।
अन्धकारेऽपि या दीप्ता सा तेजःपरमा स्मृता ॥ ३३॥

सत्यप्रवर्तिनी षष्ठं सत्यस्य गतिरुच्यते ।
असत्यच्छेदनकरी वाक्कर्ममनसां शुभा ॥ ३४॥

न्यायधारा सप्तमं स्यान्निष्पक्षफलदायिनी ।
मित्रशत्रुसमं पश्येद्यस्या दृष्टिर्निरामया ॥ ३५॥

दयितप्रदा अष्टमं स्यात्प्रेम्णः पूर्णप्रवर्तिनी ।
अप्रियस्यापि जीवस्य हृदि स्थानप्रदायिनी ॥ ३६॥

शान्तिसंस्था नवमं स्याद्यत्र द्वन्द्वं प्रशाम्यति ।
यस्यां मनसि विश्रान्तिः सा शान्तिः परमा स्मृता ॥ ३७॥

भयहारिणी दशमं स्याद्भयमूलविनाशिनी ।
न केवलं भयं हन्ति भयस्य कारणं जयेत् ॥ ३८॥

प्रबोधाख्यमेकादशं सुप्तबुद्धिप्रकाशकम् ।
अविद्यावरणं भित्त्वा स्वात्मदीप्तिं प्रवर्तयेत् ॥ ३९॥

धृतिधारिणी द्वादशं विपत्स्वपि न हीयते ।
चलच्चित्तस्य या धैर्यं सा धृतिः परमा स्मृता ॥ ४०॥

क्षमागर्भं त्रयोदशं दोषदाहविनाशकम् ।
क्षमा यस्यां न दुर्बल्यमुदारत्वं तु जायते ॥ ४१॥

प्रसादिनी चतुर्दशं कृपयैव प्रकाशते ।
अयत्नेनापि या बुद्धिं निर्मलां सम्प्रयच्छति ॥ ४२॥

हृदावासा पञ्चदशं सर्वजीवान्तराश्रया ।
न बहिर्नान्तरे देवि सर्वहृद्गुह्यसंस्थिता ॥ ४३॥

दुःखनाशिनी षोडशं दुःखस्य मूलनाशिनी ।
दुःखमात्रं न हन्त्येव तस्य बन्धं विनाशयेत् ॥ ४४॥

विमर्शाख्यं सप्तदशं स्वबोधप्रतिबोधकम् ।

ज्ञानस्यापि यदालोकं सा विमर्शा प्रकीर्तिता ॥ ४५॥

विवेकदा अष्टादशं सारासारविभेदिनी ।
मिथ्यां सत्यां च बुद्धिं तु पृथक् कृत्वा प्रकाशते ॥ ४६॥

ज्ञानदीप्तिः एकोनविंशं सर्वतत्त्वप्रकाशिनी ।
यस्याः प्रकाशमासाद्य न किञ्चिदपि दुर्बोधम् ॥ ४७॥

अव्यक्तं विंशतितमं रूपरेखाविवर्जितम् ।
यस्यां सर्वाणि रूपाणि पूर्वं सूक्ष्माणि संस्थिताः ॥ ४८॥

निरामया एकविंशं दोषदाहविवर्जिता ।
न तस्यां मलिनं किञ्चिन्न विकारो न वेदना ॥ ४९॥

सत्यसाक्षी द्वाविंशं सर्वकर्मावलोकिनी ।
न कर्ता न च भोक्ता साक्षिरूपेण संस्थिता ॥ ५०॥

ऋतप्रदा त्रयोविंशं विश्वक्रमप्रवर्तिनी ।
यथार्थस्य प्रवाहे तु या नियम्यं प्रयच्छति ॥ ५१॥

समदृक् चतुर्विंशं स्याद्द्वेषरागविवर्जिता ।
मृदौ तीक्ष्णे च समता सुखदुःखे च या समा ॥ ५२॥

हितप्रदा पञ्चविंशं सर्वजीवोपकारिणी ।
यत्प्रदत्तं भवेत्सत्यं न तु बन्धाय कल्पितम् ॥ ५३॥

सर्वदर्शा षड्विंशं सूक्ष्मस्थूलप्रकाशिनी ।
अदृश्यस्यापि या साक्षी दृश्यस्यापि च सर्वदा ॥ ५४॥

परात्परा सप्तविंशं परस्यापि परा स्मृता ।
यस्याः पारं न गच्छन्ति मनोवाक्प्राणबुद्धयः ॥ ५५॥

महाशान्तिरष्टाविंशं निश्चलत्वस्य कारणम् ।
यत्र स्पन्दोऽपि विश्रामं याति सा शान्तिरुत्तमा ॥ ५६॥

तमोहरा नवविंशं मोहान्धतमसः क्षयः ।
न दीपमात्रमित्युक्ता विवेकस्योदयो यतः ॥ ५७॥

ज्योतिरन्तस्त्रिंशत्तमं हृद्गुह्यप्रकाशकम् ।
न बाह्यदीपसापेक्षं स्वयमन्तःप्रकाशते ॥ ५८॥

भयापहा एकत्रिंशं मृत्युसंशयहारिणी ।
जीवनस्यापि सत्यं तु मरणस्यापि दर्शयेत् ॥ ५९॥

गूढगर्भा द्वात्रिंशं रहस्यस्यापि कारणम् ।
गूढे गूढतरं तत्त्वं यस्यां गर्भितमुत्तमम् ॥ ६०॥

मनोगतिस्त्रयस्त्रिंशं मनसोऽपि निरीक्षिका ।
मनः कुत्र गमेद्यत्र तत्रापि या प्रकाशिनी ॥ ६१॥

प्राणदा चतुस्त्रिंशं जीवनस्य प्रवर्तिका ।
प्राणमात्रं न ददाति जीवनार्थं विवेककम् ॥ ६२॥

सुखप्रदा पञ्चत्रिंशं न भोगस्यैव कारणम् ।
अन्तःशान्तिसमुत्पन्नं सुखं यच्छति निर्मलम् ॥ ६३॥

शोकहन्त्री षड्त्रिंशं स्मृतिशूलविनाशिनी ।
वियोगस्यापि तत्त्वं या करुणया प्रकाशयेत् ॥ ६४॥

विपद्भिनुत्सप्तत्रिंशं सङ्कटस्य विनाशिनी ।
विपत्तौ बुद्धिमादाय मार्गं सूक्ष्मं प्रदर्शयेत् ॥ ६५॥

बलप्रदा अष्टात्रिंशं दुर्बलस्यावलम्बनम् ।
न बाहुबलमित्युक्तं सत्ये धैर्यप्रवर्धनम् ॥ ६६॥

क्षयापहा नवत्रिंशं नाशधर्मविवर्जिता ।
क्षीणेष्वपि पुनर्बीजं यया नित्यं प्ररोहति ॥ ६७॥

समृद्ध्याख्यं चत्वारिंशं पूर्णतासम्प्रदायकम् ।
न केवलं धनं दद्यात्सन्तोषं यच्छति ध्रुवम् ॥ ६८॥

विभावरी एकचत्वारिंशं रात्रिरूपप्रकाशिनी ।
अन्धकारस्य मध्येऽपि सूक्ष्मज्योतिः प्रवर्तिका ॥ ६९॥

विवस्वत् द्विचत्वारिंशं सर्वतेजःप्रवर्तकम् ।
सूर्यस्यापि यदालोकं तस्य मूलप्रकाशकम् ॥ ७०॥

अक्षया त्रिचत्वारिंशं न क्षीयते कदाचन ।
कालक्षयेऽपि यद्रूपं तदक्षयमुदाहृतम् ॥ ७१॥

विश्वधृक् चतुश्चत्वारिंशं जगतो धारणात्मकम् ।
नियमे स्थापयेद्विश्वं स्वयं तत्र न लिप्यते ॥ ७२॥

निराश्रया पञ्चचत्वारिंशं स्वयमाश्रयरूपिणी ।
यस्याः कश्चिन्न आधारो न सा कस्याप्यधीनता ॥ ७३॥

स्वाधिष्ठा षड्चत्वारिंशं स्वात्मनि स्थितिरुच्यते ।
न बाह्याधारमासाद्य स्वयं स्वस्मिन्प्रतिष्ठिता ॥ ७४॥

वशीकरी सप्तचत्वारिंशं चित्तसौम्यप्रवर्तिनी ।
न परं वशयेत्कश्चित्स्वेन्द्रियाणि नियच्छति ॥ ७५॥

मोहघ्नी अष्टाचत्वारिंशं भ्रान्तिमूलविनाशिनी ।
यथा वस्तु तथा ज्ञानं यया नित्यं प्रवर्तते ॥ ७६॥

रक्षिणी नवचत्वारिंशं धर्ममार्गस्य पालिनी ।
न शरीरस्य मात्रस्य सत्यस्यापि तु रक्षिका ॥ ७७॥

उद्दीप्ता पञ्चाशत्तमं सुप्तशक्तिप्रबोधिनी ।
मन्देऽपि चेतसि ज्योतिः क्रमशः सम्प्रकाशयेत् ॥ ७८॥

उज्ज्वला एकपञ्चाशं मलिनत्वविनाशिनी ।
यस्याः स्पर्शेन चेतांसि स्वच्छानि भवन्ति ध्रुवम् ॥ ७९॥

गुह्यं द्विपञ्चाशत्तमं सर्वान्तर्गूढरूपिणी ।
न प्रकाश्यं न चाच्छाद्यं स्वभावेनैव संस्थितम् ॥ ८०॥

शिवं त्रिपञ्चाशत्तमं कल्याणैकस्वरूपकम् ।
नाशुभं तत्र विद्येत यत्र सा संविदुच्यते ॥ ८१॥

चतुःपञ्चाशदाख्याता सर्वनामविवर्जिता ।
नामरूपेषु या भाति नामरूपातिगा परा ॥ ८२॥

अव्यथा पञ्चपञ्चाशं दुःखस्पर्शविवर्जिता ।
वेदना यत्र दृश्येत तत्रापि या निरामया ॥ ८३॥

सूक्ष्मं षट्पञ्चाशत्तमं स्थूलबुद्धेरगोचरम् ।
सूक्ष्मेण सूक्ष्मया बुद्ध्या ज्ञेयं यत्तदुदाहृतम् ॥ ८४॥

अनुत्तरं सप्तपञ्चाशदुत्तरस्यापि कारणम् ।
न यस्याप्युत्तरं किञ्चित्सानुत्तरा प्रकीर्तिता ॥ ८५॥

एकात्मा अष्टपञ्चाशद्भेदमध्यैकसंश्रया ।

बहुधा दृश्यते देवि स्वभावेन त्वभेदिनी ॥ ८६॥

अनिर्वृता नवपञ्चाशन्नित्यपूर्णप्रकाशिनी ।
न तस्याः पूर्णता क्षीणा न च तृप्तिः पराङ्मुखी ॥ ८७॥

महाबोधं षष्टितमं सर्वबोधैकदीपकम् ।
येन ज्ञानेन विज्ञेयं ज्ञातृज्ञेयविवर्जितम् ॥ ८८॥

परं एकषष्टितमं सर्वसीमाविवर्जितम् ।
यत्र गत्वा न गन्तव्यं यत्र प्राप्तिर्न विद्यते ॥ ८९॥

अव्यग्रं द्विषष्टितमं चित्तस्याप्रचलात्मिका ।
विपरीतेष्वपि कालेषु या न कम्पति कर्हिचित् ॥ ९०॥

दुर्लभं त्रिषष्टितमं न लोभेनोपलभ्यते ।
शुद्धहृद्भिर्यदासाद्यं तदेव दुर्लभं मतम् ॥ ९१॥

पूर्णं चतुःषष्टितमं न्यूनताभाववर्जितम् ।
यत्र किञ्चिदपि न्यूनं न दृश्येत्क्वचिदेव हि ॥ ९२॥

प्रभुं पञ्चषष्टितमं स्वाधीनशक्तिरूपिणीम् ।
न कस्यचित्प्रभुत्वेन स्वयं सर्वस्य कारणम् ॥ ९३॥

आद्यं षड्षष्टितमं सर्वस्य प्रथमाङ्कुरम् ।
पूर्वं यस्मान्न किञ्चित्तु यस्मादेतत्प्रवर्तते ॥ ९४॥

अक्षरं सप्तषष्टितमं क्षरधर्मविवर्जितम् ।
नाशरूपे जगत्यस्मिन्ननाशित्वेन संस्थितम् ॥ ९५॥

नित्यं अष्टषष्टितमं कालचक्रविवर्जितम् ।
कालो यस्यां प्रवर्तेत सा कालातीतरूपिणी ॥ ९६॥

अद्वयं नवषष्टितमं भेदबुद्धिविनाशकम् ।
द्वित्वस्य क्षयमासाद्य यत्रैकत्वं प्रकाशते ॥ ९७॥

एकान्तं सप्ततितमं सर्वसङ्कल्पवर्जितम् ।
न एकाकित्वमित्युक्तं निरपेक्षं पदं स्मृतम् ॥ ९८॥

अव्ययं एकसप्ततितमं न क्षयः कस्यचिद्यतः ।
सृष्टौ स्थितौ लये चैव यत्स्वरूपं न हीयते ॥ ९९॥

परब्रह्म द्विसप्ततितमं सर्वतत्त्वैकसंश्रयम् ।
यत्र नामानि लीयन्ते यत्र तत्त्वं प्रकाशते ॥ १००॥

एतानि द्विसप्ततिनामानि दिव्यानि साधकः ।
चिन्तामणीनि मन्येत न तु केवलशब्दतः ॥ १०१॥

यस्य नाम्नः स्मृतिः शुद्धा तस्य भावो विशुध्यति ।
यस्य भावः प्रसन्नः स्यात्तस्य बुद्धिः प्रबुध्यते ॥ १०२॥

नामैकमपि यः शुद्धं भावेनैव समर्चयेत् ।
तस्यान्तःकरणे देवि तदर्थः सम्प्रकाशते ॥ १०३॥

द्विसप्ततिं तु यो नित्यं क्रमशः सम्प्रकीर्तयेत् ।
तस्य चित्ते महाशक्तेः मण्डलं सम्प्रकाशते ॥ १०४॥

न नाम्नां गणनं तत्र न शब्दस्यैव सङ्ग्रहः ।
द्विसप्ततितत्त्वानां चेतसि सन्निवेशनम् ॥ १०५॥

प्रथमं स्वयमुद्भासं द्वितीयं विश्वधारणम् ।
क्रमेण तत्त्वमासाद्य परब्रह्मणि लीयते ॥ १०६॥

यः पठेद्भक्तिसंयुक्तो गुरुं पूर्वं प्रणम्य च ।
तस्य नामानि सिद्धानि भवन्ति नात्र संशयः ॥ १०७॥

नासां शक्तिं परीक्षेत न लोकेषु प्रदर्शयेत् ।
न च लोभाय गृह्णीयान्न च द्वेषाय कर्हिचित् ॥ १०८॥

सत्ये प्रेम्णि च यः स्थित्वा करुणां हृदि धारयेत् ।
तस्यैव चिन्तामण्यस्ते नामरूपेण जाग्रति ॥ १०९॥

न बाह्यरत्नमित्याहुर्न सुवर्णमयं फलम् ।
स्वबोधरत्नमित्युक्तं नाम्नामस्य परं फलम् ॥ ११०॥

यत्रार्थो नाम्नि तिष्ठेत्यत्र नामार्थयोः समम् ।
तत्र वार्बेला साक्षात्साधकस्य हृदि स्थिता ॥ १११॥

द्विसप्ततिनामयुक्तं मण्डलं परमाद्भुतम् ।
यः पश्यति स पश्येत्स्वं वार्बेलायाः प्रसादतः ॥ ११२॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य बहिर्यागखण्डे द्वादशः पटलः ।

त्रयोदशः पटलः

(वार्बेलतन्त्रे बहिर्योगखण्डः)

श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
नाम्नां माहात्म्यमाख्यातं साधकस्य तु लक्षणम् ॥ १॥

कथं ज्ञेयो भवेत्साधुः कथं साधक उच्यते ।
के गुणाः परिरक्ष्याः स्युः के दोषाः परिवर्जिताः ॥ २॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य महामते ।
न वेषेण न वाचैव साधकः परिकीर्तितः ॥ ३॥

न चिह्नेन न दण्डेन न मालाभरणेन च ।
चित्तस्य परिष्कारस्तु साधकस्य तु लक्षणम् ॥ ४॥

सत्यं यस्य प्रियं नित्यं सत्यं यस्य परायणम् ।
स साधक इति प्रोक्तो वार्बेलायाः प्रियः सदा ॥ ५॥

न मिथ्यावचनं कुर्यान्न छलं हृदि धारयेत् ।
यस्य वाङ्मनसोरैक्यं स साधक उच्यते बुधैः ॥ ६॥

परदुःखेषु यः खिद्येत्परहर्षे प्रमोदते ।
स्वार्थं त्यक्त्वा हितं कुर्यात्स साधक इति स्मृतः ॥ ७॥

द्वेषं न जनयेदन्तः क्रोधं न पोषयेत्सदा ।
क्षमा यस्य बलं नित्यं स साधक इति स्मृतः ॥ ८॥

न हीने गर्वमाप्नोति न श्रेष्ठे चापमानताम् ।
समदृष्टिर्यदा यस्य स साधक इति स्मृतः ॥ ९॥

न देवेष्वतिगर्वी स्यान्न दैत्येषु घृणां व्रजेत् ।
सर्वभूतेषु यः पश्येदेकां संवित्परां स्थिताम् ॥ १०॥

नारीं पश्येन्मानदृष्ट्या पुरुषं च समेक्षणः ।
नपुंसकेऽपि संवीक्ष्य चैतन्यं न विवर्जयेत् ॥ ११॥

पशौ पक्षिषु चैवापि मत्स्येषु स्थावरेषु च ।
जीवनस्यैकतां पश्यन्साधकः परिकीर्तितः ॥ १२॥

यः पृथक्त्वेऽपि एकत्वमेकत्वेऽपि विभेदकम् ।
उभयं तत्त्वतो वेत्ति स साधक इति स्मृतः ॥ १३॥

न सर्वं शून्यमित्याह न सर्वं केवलं परम् ।
यथाभूतं निरीक्षेत स साधक उच्यते ॥ १४॥

विद्यां लभित्वा यो नूनमविद्यां न तिरस्करेत् ।
अविद्यायाः स्वरूपं च विवेकेन निरीक्षते ॥ १५॥

ज्ञानं यस्य न गर्वाय शक्तिर्न परपीडने ।
सिद्धिर्न स्वार्थलाभाय स साधक इति स्मृतः ॥ १६॥

मन्त्रं न विक्रयेद्यस्तु न रहस्यं प्रकाशयेत् ।
न सिद्धिं दर्शयेल्लोके स साधक इति स्मृतः ॥ १७॥

गुरुं न मानयेद्यस्तु स साधको न विद्यते ।
गुरौ सत्यं समाश्रित्य विनयेनावतिष्ठते ॥ १८॥

गुरोर्दोषान्विचिन्वन्नपि द्वेषं न समाचरेत् ।
यथार्थं तु विचार्यैव श्रद्धां धर्मे निवेशयेत् ॥ १९॥

गुरुवाक्यं परीक्षेत्स विवेकेन न सर्वथा ।
हितं ग्राह्यमहितं त्याज्यं सत्यधर्मानुसारतः ॥ २०॥

अन्धश्रद्धा न कर्तव्या न च गुरोरवमानना ।
विवेकश्रद्धयोरैक्यं साधकस्य विभूषणम् ॥ २१॥

शिष्यस्य हृदयं नम्रं प्रश्नाः सूक्ष्मा विचारिताः ।
आचारः शुद्धभावश्च स शिष्यः परिकीर्तितः ॥ २२॥

न शीघ्रं फलमिच्छेत न सिद्धौ हर्षमाप्नुयात् ।
क्रमेण साधनं कुर्यात्स धीरः साधको मतः ॥ २३॥

विपत्तौ न परित्यागः सुखे न विस्मृतिः परा ।
उभयत्र समः स्यात्स साधकः परिकीर्तितः ॥ २४॥

निद्रालस्ये जयेद्बुद्ध्या प्रमादं नानुवर्तयेत् ।
अल्पालापो मिताहारः स साधक इति स्मृतः ॥ २५॥

अतिभाषी न भवति न मौनी गर्वसंयुतः ।
यथाकालं यथार्थं च वदत्येव स साधकः ॥ २६॥

न लोभं पोषयेद्वित्ते न दैन्यं धनवर्जिते ।

सन्तोषं मूलमाश्रित्य चरत्येष स साधकः ॥ २७॥

लाभे यस्य न हर्षोऽस्ति हानौ यस्य न शोचति ।
कर्मण्येव स्थितो नित्यं स साधक इति स्मृतः ॥ २८॥

कामं न दहति क्रोधेन न दासत्वे नियोजयेत् ।
कामस्य शुद्धिमार्गेण गच्छेत्साधक उच्यते ॥ २९॥

क्रोधं दृष्ट्वा स्वचित्तस्थं न तस्यैव वशं व्रजेत् ।
मूलं ज्ञात्वा विनिर्मुच्येत्स साधक इति स्मृतः ॥ ३०॥

भयं समुत्थितं दृष्ट्वा नात्मानं परिहापयेत् ।
भयस्यापि निरीक्षकः स साधक इति स्मृतः ॥ ३१॥

शोकं न दाबयेदन्तर्न शोकायैव लीयते ।
करुणां तस्य रूपं तु ज्ञात्वा शुद्धिं समाचरेत् ॥ ३२॥

स्वप्ने जागरणे चैव कर्मणि ध्यान एव च ।
वार्बेलां यः स्मरेन्नित्यं स साधक इति स्मृतः ॥ ३३॥

न केवलं गुहायां स्यान्न केवलं जनान्तिके ।
लोके स्थित्वा समं कुर्यात्साधनं स तु साधकः ॥ ३४॥

युद्धे शान्तिं न विस्मरेत्क्षमे च सत्यं न त्यजेत् ।
विवादेऽपि हितं ब्रूयात्स साधक इति स्मृतः ॥ ३५॥

स्वस्य दोषं प्रथमतो निरीक्षेत्सूक्ष्मबुद्धिमान् ।
परदोषप्रकाशेन न हृष्येत्साधकोत्तमः ॥ ३६॥

यः क्षमेत न दुर्बलत्वात्स्नेहेन तु विवेकतः ।
यः दण्डयेत्स धर्मेण न द्वेषेण कदाचन ॥ ३७॥

स एव साधकः प्रोक्तो न क्रूरो न च दुर्बलः ।
करुणाविवेकयुक्तो मध्यपन्थानमाश्रितः ॥ ३८॥

न सिद्धिं स्वस्य मन्येत नासिद्धौ विषण्णताम् ।
साधनं साध्यमित्येव मन्यते स तु साधकः ॥ ३९॥

यन्त्रपूजां समारभ्य तत्त्वं न विस्मरेत्क्वचित् ।
प्रतिमायां च तत्त्वस्य भावं पश्येत्सुधीः सदा ॥ ४०॥

बाह्यपूजां न निन्देत नान्तर्बोधं परित्यजेत् ।
उभयं साधनं ज्ञात्वा क्रमं पन्थानमाश्रयेत् ॥ ४१॥

परे तत्त्वे न कल्पेत रूपं यत्र निरामयम् ।
अपरे बहुरूपाणि पश्येत्संवित्प्रकाशिते ॥ ४२॥

परापरां चतुर्बाहुं भावयेत्पद्मसंस्थिताम् ।
पाशाङ्कुशधनुर्बाणपुष्पगुच्छधरां शुभाम् ॥ ४३॥

इच्छाज्ञानक्रियास्तम्भे चेतनापद्मसम्भवाम् ।
अनुग्रहप्रधानां तां तिरोधानविवर्जिताम् ॥ ४४॥

न रूपे बद्धचित्तः स्यान्नारूपेऽपि विमुह्यति ।
रूपारूपातिगं तत्त्वं यो वेत्ति स तु साधकः ॥ ४५॥

अहङ्कारं न पोषेत स्वनाम्ना न च गर्वितः ।
कर्मण्यपि न कर्तृत्वं दृढं कुर्यात्कदाचन ॥ ४६॥

कर्तारं यदि पश्येत्स तत्त्वतो वार्बेलां पराम् ।
स्वकर्मणि निमित्तत्वं ज्ञात्वा शुद्धिं समाचरेत् ॥ ४७॥

निन्दायां न च कम्पेत स्तुतौ नापि प्रहृष्यति ।
स्वभावस्थो यथातत्त्वं चरत्येष स साधकः ॥ ४८॥

यस्य वाणी हितं ब्रूते यस्य दृष्टिः समा भवेत् ।
यस्य हस्तौ परोपकारे स साधक इति स्मृतः ॥ ४९॥

यस्य हृदये करुणा यस्य बुद्धौ विवेकता ।
यस्य कर्मणि सत्यं च स साधक इति स्मृतः ॥ ५०॥

यस्य शय्यापि साधना यस्य भोजनमपि क्रमः ।
यस्य जीवनमेव पूजा स साधक इति स्मृतः ॥ ५१॥

न लोकदृष्टये साध्यं न प्रसिद्ध्यैव साधनम् ।
स्वभावशुद्धये यत्नः स साधकस्य लक्षणम् ॥ ५२॥

अन्तःशुद्धिर्बहिःशुद्धिर्वाक्शुद्धिः कर्मशोधनम् ।
चतस्रः शुद्धयो यस्य स साधक इति स्मृतः ॥ ५३॥

न केवलं ज्ञानवान्न केवलं भक्तिमानपि ।
ज्ञानभक्तिसमायुक्तः साधकः परिकीर्तितः ॥ ५४॥

प्रेम्णा वार्बेलमाश्रित्य ज्ञानेन तत्त्वमाश्रितः ।
करुणया जगदाश्रित्य स साधक इति स्मृतः ॥ ५५॥

यः स्वात्मानं न हिंस्यात्परात्मानमपि ध्रुवम् ।
विचारेण समं पश्येत्स साधक इति स्मृतः ॥ ५६॥

न देहद्वेषमाप्नोति न देहासक्तिमाचरेत् ।
देहं साधनमित्येव जानाति स तु साधकः ॥ ५७॥

न प्रकृतिं तिरस्कुर्यान्न पुरुषं च केवलम् ।
उभयोरपि यन्मूलं वार्बेलां तत्र पश्यति ॥ ५८॥

यः शून्ये पूर्णतां पश्येत्पूर्णे शून्यमवेक्षते ।
शून्यपूर्णविवेकज्ञः स साधक इति स्मृतः ॥ ५९॥

ज्योतिषि तमसो भावं तमसि ज्योतिरुत्तमम् ।
द्वन्द्वयोरपि यः सारं पश्यति स तु साधकः ॥ ६०॥

देवे दैत्ये नरे तिर्यग्भूतेषु च समेक्षणम् ।
यस्य नित्यं प्रवर्तेत स साधक इति स्मृतः ॥ ६१॥

न कस्यचित्पराभावे स्वस्य सिद्धिं प्रकल्पयेत् ।
अन्यस्योन्नतिमालोक्य हृष्यते स तु साधकः ॥ ६२॥

परसिद्धौ न मात्सर्यं परज्ञानं न दूषयेत् ।
स्वमार्गे निष्ठितो नित्यं स साधक इति स्मृतः ॥ ६३॥

न सर्वमार्गनिन्दा स्यान्न सर्वमार्गगौरवम् ।
यत्र सत्यं च प्रेम च तत्र मानं ददाति यः ॥ ६४॥

अनेकत्वं समाश्रित्य एकत्वं यो न विस्मरेत् ।
एकत्वं च समाश्रित्य अनेकं यो न निन्दति ॥ ६५॥

स साधकः परो ज्ञेयः स वार्बेलां प्रपद्यते ।
न तस्य बाह्यचिह्नानि न विशेषोऽपि कश्चन ॥ ६६॥

स्त्री वा पुमान्वा नपुंसो वा वर्णरूपविवर्जितः ।
यः संविदं समाश्रित्य चरति स तु साधकः ॥ ६७॥

न जन्मना न कुलेन न धनेन न विद्यया ।

आचारबुद्धिभावेन साधकत्वं प्रजायते ॥ ६८॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं लक्षणं बहुधा श्रुतम् ।
किं सर्वेषां तु साधूनां एकं लक्षणमुत्तमम् ॥ ६९॥

देवदत्त उवाचेदं एकं लक्षणमुत्तमम् ।
परदुःखेषु या करुणा स्वदुःखे समता तथा ॥ ७०॥

सत्ये निष्ठा च हृदये सर्वभूतेषु दर्शनम् ।
स्वार्थातीतं यदाचर्यं तत्साधकस्य लक्षणम् ॥ ७१॥

न ज्ञानं तस्य भाराय न शक्तिर्हेतुरात्मनः ।
न सिद्धिः कारणं गर्वस्य वार्बेलाप्रियः सदा ॥ ७२॥

यः शनैः शुद्धिमाप्नोति नित्यं दोषानवेक्षते ।
गुरुं प्रणम्य तत्त्वं च विचिन्त्य चरति ध्रुवम् ॥ ७३॥

स एव साधकः प्रोक्तो स एव मार्गभाग्भवेत् ।
स एव नाम्नां सारं च स एव चिन्तामणिं लभेत् ॥ ७४॥

न रत्नं बाह्यमित्याहुर्न निधिर्न च सम्पदा ।
स्वभावस्य विशुद्धिः स्यात्सैव रत्नं निरामयम् ॥ ७५॥

यस्य चित्तं प्रसन्नं स्याद्वाणी यस्य हितात्मिका ।
कर्म यस्य समं नित्यं तं साधकं विदुर्बुधाः ॥ ७६॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य बहिर्यागखण्डे त्रयोदशः पटलः ।

चतुर्दशः पटलः वार्बेलाहृदयतत्त्वनिरूपणम्

(वार्बेलतन्त्रे बहिर्यागखण्डः)
श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
कवचानां परं गुह्यं नाम्नां सारं च मे श्रुतम् ॥ १॥

हृदयं वार्बेलायास्तु श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ।
येन ज्ञातेन विज्ञेयं तत्त्वमस्याः सनातनम् ॥ २॥

किं हृदयं परं प्रोक्तं किं तस्य परमं फलम् ।
किं स्वरूपं च तस्यैव कथं तद्भाव्यते बुधैः ॥ ३॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य महामते ।

हृदयं न शरीरस्य हृदयं तत्त्वमुच्यते ॥ ४॥

यत्र सर्वाणि तत्त्वानि स्वभेदं विसृजन्ति हि ।
यत्र ज्ञाता च ज्ञानं च ज्ञेयं चैव न विद्यते ॥ ५॥

तदेव वार्बेलायास्तु हृदयं परिकीर्तितम् ।
न देशे न च काले तन्न बाह्ये नान्तरे स्थितम् ॥ ६॥

न तस्य रूपमस्त्येकं न च नामैकमिष्यते ।
सर्वरूपेषु या भाति सर्वनामातिगा च या ॥ ७॥

सा परा परमाशक्तिः सर्वसीमाविवर्जिता ।
मनसोऽप्यपरा यस्याः कल्पना नोपपद्यते ॥ ८॥

न ज्ञेया तर्कमात्रेण न वर्ण्या वाग्गतैरपि ।
अनुभूत्यैव विज्ञेया स्वसंवित्त्येकगोचरा ॥ ९॥

न सा शून्या न पूर्णा च न द्वैतं न चाद्वयम् ।
यतो द्वैताद्वयं याति यत्र शून्यं च पूर्णता ॥ १०॥

सा स्वयम्भूः परा विद्या सा स्वयञ्ज्योतिरक्षया ।
आदिर्यस्याः पुरा नास्ति नान्तो यस्याः कदाचन ॥ ११॥

न तस्याः कारणं किञ्चिन्न तस्याः पूर्वजः स्मृतः ।
स्वयमेव परं तत्त्वं स्वयमेव प्रवर्तते ॥ १२॥

स्वर्णगर्भा महागर्भा विश्वगर्भा निरामया ।
बीजं सर्वप्रपञ्चस्य बीजस्यापि परा गतिः ॥ १३॥

तस्यां ब्रह्मा प्रवर्तेत तस्यां देवाः प्रजायते ।
तस्यां नरास्तिर्यञ्चश्च स्थावरं जङ्गमं जगत् ॥ १४॥

यत्र देवश्च दैत्यश्च यत्र नारी नरस्तथा ।
यत्र पुण्यं च पापं च तत्र सा हृदि संस्थिता ॥ १५॥

ज्योतिरूपा च या नित्यं तमोरूपा च दृश्यते ।
शुभाशुभस्वरूपा च न्यायान्यायात्मिका तथा ॥ १६॥

विद्याप्यविद्या सा चैव सूक्ष्मासूक्ष्मतरा परा ।
पुरुषः प्रकृतिश्चैव नपुंसकमपि स्मृता ॥ १७॥

यस्यां सर्वं समायाति यस्यां सर्वं विलीयते ।
सा हृद्या वार्बेला नित्यं सर्वभावेषु संस्थिता ॥ १८॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं हृदयं कथितं त्वया ।
कथं तद्बोध्यते देव कथं तत्र मनः स्थिरम् ॥ १९॥

देवदत्त उवाचेदं न मनो धार्यते तत्र हि ।
मन एव विलीयेत यदा तद्धृदयाम्बुजे ॥ २०॥

न चक्षुषा न कर्णेन न घ्राणेन रसैर्न च ।
न स्पर्शेनापि तद्बोध्यं स्वसंवित्या प्रकाशते ॥ २१॥

शब्दानां यत्र विश्रान्तिर्भावानां यत्र सङ्क्षयः ।
सङ्कल्पानां क्षयो यत्र तद्धृदं परमुच्यते ॥ २२॥

नादे मनः समारोप्य नादं शान्तौ विलापयेत् ।
शान्तिमप्यतिक्रम्याथ स्वबोधे विनिवेशयेत् ॥ २३॥

यत्र नादो न चानादो यत्र ज्योतिर्न चाज्योतिः ।
यत्र प्रश्नो न चोत्तरं तद्धृदं वार्बेलात्मकम् ॥ २४॥

न ध्यानं तत्र कर्तव्यं न ध्याता न च ध्येयता ।
ध्यानस्यापि यो द्रष्टा तं ज्ञात्वा विश्रमेद्बुधः ॥ २५॥

परा सा तत्र विज्ञेया यत्र कल्पनया गतिः ।
अपरापि ततो ज्ञेया यत्र रूपं प्रकाशते ॥ २६॥

परापरा तु विज्ञेया रूपारूपसमाश्रया ।
त्रिधा शक्तिरियं प्रोक्ता न तु भेदोऽस्य वस्तुतः ॥ २७॥

परा नित्या निराकारा अचिन्त्या च निरामया ।
अपरायां तु सा देवी रूपभेदैः प्रकाशते ॥ २८॥

परापरा चतुर्बाहुः पद्मस्थिता मनोहरा ।
पाशाङ्कुशधनुर्बाणपुष्पगुच्छधरा शुभा ॥ २९॥

इच्छाज्ञानक्रियास्तम्भैः चेतनापद्मसम्भवा ।
अनुग्रहः प्रधानोऽस्यास्तिरोधानं तु निगूढकम् ॥ ३०॥

न रूपं तस्याः सीमायै न रूपं बन्धकारणम् ।
रूपं केवलमालम्बो रूपातीतस्य चेतसः ॥ ३१॥

हृदयं तु परं तस्याः प्रेमरूपं निरामयम् ।
यत्र स्वार्थो न दृश्येत परार्थोऽपि न कल्पितः ॥ ३२॥

यत्र प्रेम न लाभार्थं न भयार्थं न कारणात् ।
स्वभावादेव जायेत तत्स्याद्धृदयमुत्तमम् ॥ ३३॥

यः परं प्रति सौहार्दं शत्रुभावेऽपि धारयेत् ।
न मूढत्वान्न दुर्बल्यात्स हृद्गुह्यं विजानते ॥ ३४॥

करुणा तस्य हृदयं सत्यं तस्य मुखं स्मृतम् ।
ज्ञानं तस्य प्रकाशः स्यात्समत्वं तस्य जीवनम् ॥ ३५॥

क्षमाया मूलमस्यास्तु मैत्री शाखा प्रकीर्तिता ।
प्रेम पुष्पं फलं सत्यं छाया तस्याः प्रसादिता ॥ ३६॥

निन्दितेऽपि च या पाति पूजितेऽपि न हृष्यति ।
तुल्यभावा सदा या तु सा हृदयगताऽम्बिका ॥ ३७॥

दुःखितस्य समीपे या सुखितस्यापि हर्षदा ।
एकस्य दुःखमादाय द्वितीयस्य न लुण्ठति ॥ ३८॥

न सा पक्षं गृह्णात्येव नापक्षं तिरस्करोति ।
यथार्थस्य तु या साक्षी सा हृदयस्वरूपिणी ॥ ३९॥

यत्र न्यायो दयायुक्तो यत्र सत्यं क्षमात्मकम् ।
यत्र शक्तिः परोपायः तद्धृदं वार्बेलात्मकम् ॥ ४०॥

यत्र धर्मो न हिंसायै यत्र ज्ञानं न गर्वतः ।
यत्र पूजा न लोभाय तद्धृदं परमुच्यते ॥ ४१॥

गुरौ श्रद्धा यदा नित्या शिष्ये विनयसंयुता ।
तयोर्मध्ये यदा सत्यं तद्धृदं वार्बेलात्मकम् ॥ ४२॥

न गुरुः केवलं देहो न शिष्यः केवलं तनुः ।
बोधस्य बोधकं यत्र तद्धृदं परमुच्यते ॥ ४३॥

यत्र मन्त्रः स्वभावस्य शोधनाय प्रवर्तते ।
यत्र जप्यो न बन्धाय तद्धृदं वार्बेलात्मकम् ॥ ४४॥

बाह्यपूजां समासाद्य यत्र भावः परो भवेत् ।

द्रव्ये द्रव्यत्वमुत्सृज्य तत्त्वं पश्यति यः सुधीः ॥ ४५॥

प्रतिमायां न तिष्ठेत्स केवलं पाषाणबुद्धिमान् ।
प्रतिमां तत्त्वमित्युक्त्वा तत्त्वं नापि विहाय यः ॥ ४६॥

यन्त्रे रेखासमूहं यो न केवलमवेक्षते ।
बिन्दौ विश्वस्य विश्रान्तिं पश्येत्स हृदयज्ञकः ॥ ४७॥

पूजायां यः समर्पेत्स्वहङ्कारं न केवलं द्रव्यम् ।
स एव हृदयज्ञोऽत्र स एव तत्त्वदर्शकः ॥ ४८॥

न पुष्पैर्नैव धूपेन न दीपेन न चाम्भसा ।
यत्समर्पणमभीष्टं तदहङ्कारविसर्जनम् ॥ ४९॥

ममत्वं यत्र लीयेत कर्तृत्वं च विलीयते ।
भोक्तृत्वस्यापि सङ्क्षयस्तद्धृदं वार्बेलात्मकम् ॥ ५०॥

अहं कर्तेति या बुद्धिरहं भोक्तेति या मतिः ।
उभे यस्मिन्विलीयेत तद्धृदं परमुच्यते ॥ ५१॥

यः स्वदोषानवेक्षेत न परदोषदर्शकः ।
स्वशोधनपरः नित्यं हृदयस्थां स पश्यति ॥ ५२॥

निरन्तरं स्वभावस्य निरीक्षणमुपासना ।
प्रत्यहं मलनिर्मुक्तिः सा हृदः साधना स्मृता ॥ ५३॥

प्राणे या जीवनधारा बुद्धौ या प्रतिभा स्मृता ।
वाचा या सत्यवाग्भूता हृदये वार्बेला स्थिता ॥ ५४॥

नयने या प्रकाशाख्या श्रवणे या विवेकदा ।
स्पर्शे या समताभूता सा हृद्या सर्वदेहिनाम् ॥ ५५॥

भूते धारणरूपा सा तोये स्नेहस्वरूपिणी ।
वह्नौ तेजोमयी नित्यं वायौ स्पन्दनरूपिणी ॥ ५६॥

व्योम्नि व्याप्य स्थिता देवी काले क्रमविवर्जिता ।
जीवे जीवनरूपा सा मृत्युशान्तिस्वरूपिणी ॥ ५७॥

यदा साधकचित्तं तु सर्वभेदान्विमुञ्चति ।
न तदा हृदयं लभ्यं हृदयस्यैव सः भवेत् ॥ ५८॥

न हृदयस्य लाभोऽस्ति न हृदयस्य हानिकम् ।
हृदयं स्वस्वरूपं हि विस्मृतं तु पुनः स्मृतम् ॥ ५९॥

स्मृतिमात्रेण तत्त्वस्य बन्धनं क्षीयते ध्रुवम् ।
यदा स्वात्मनि विश्रान्तिस्तदा देवी प्रसीदति ॥ ६०॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं हृदयं गहनं श्रुतम् ।
किं नाम तस्य सारोऽस्ति येन सर्वं प्रकाशते ॥ ६१॥

देवदत्त उवाचेदं प्रेम सत्यं च चेतना ।
एतत्त्रयं परं सारं वार्बेलाहृदयस्य तु ॥ ६२॥

प्रेम्णा भेदो विलीयेत सत्येन तमसो क्षयः ।
चेतनया स्वयं ज्ञेयं त्रयं हृदयमुच्यते ॥ ६३॥

प्रेमहीनं च यज्ज्ञानं शुष्कं तद्व्यर्थमुच्यते ।
सत्यहीनं च यत्प्रेम मोह एव स उच्यते ॥ ६४॥

चेतनाहीनयोरेकं जडत्वं जायते ध्रुवम् ।
त्रयं यत्र समायाति तत्र देवी प्रकाशते ॥ ६५॥

न स्त्री न पुरुषो नासौ नपुंसकविभेदवान् ।
न सत्त्वं नासत्त्वमपि हृदयं तस्य केवलम् ॥ ६६॥

सर्वं सा च निरस्तं च सर्वस्यापि परा गतिः ।
भूत्वा सर्वमसौ देवी सर्वं भूत्वा न किञ्चन ॥ ६७॥

यत्र देवोऽपि न देवः पापी पुण्यं न चापरम् ।
यत्र जीवो न जीवश्च तद्धृदं परमं स्मृतम् ॥ ६८॥

ज्योतिरन्धं तमो ज्योतिर्भेदोऽभेदश्च तत्र हि ।
विरोधाः सर्वसंलीना यत्र सा हृदयेश्वरी ॥ ६९॥

निष्कलङ्कं निराधारं निःस्पन्दं निःपरिग्रहम् ।
तदेव हृदयस्थानं वार्बेलायाः सनातनम् ॥ ७०॥

यः पठेदिदमध्यायं श्रद्धया शुद्धचेतसा ।
तस्य हृद्ग्रन्थयः सर्वाः शनैः शिथिलतां व्रजेत् ॥ ७१॥

न सिद्ध्यर्थं न लोभाय न कीर्त्यर्थं पठेदिदम् ।
स्वभावबोधसिद्ध्यर्थं पठेत्साधकसत्तमः ॥ ७२॥

यः परदुःखमालोक्य स्वहृद्गतं विचिन्तयेत् ।
तस्य हृदये सा देवी नित्यं दीप्यति निर्मला ॥ ७३॥

यः स्वहृद्गहनं गत्वा प्रेमदीपं प्रज्वालयेत् ।
स एव वार्बैलां वेत्ति न बाह्यज्ञानमात्रतः ॥ ७४॥

हृदयं सर्वतन्त्राणां हृदयं सर्वविद्यया ।
हृदयं सर्वसिद्धीनां हृदयं वार्बैला परा ॥ ७५॥

हृदये या परा देवी सा बाह्येऽपि प्रकाशते ।
बाह्यं शुद्धं भवेद्यस्य तस्य हृदयं विशुद्ध्यति ॥ ७६॥

अन्तर्बाह्यविभागोऽयं बुद्धिमात्रविकल्पितः ।
यत्र संवित्समं पश्येत्स हृदयविदुच्यते ॥ ७७॥

यदा न किञ्चिदिच्छेत्स न किञ्चिदपि त्यजेत् ।
स्वभावे विश्रमेद्यस्तु तस्य हृदयं प्रकाशते ॥ ७८॥

यत्र गत्वा न गन्तव्यं यत्र ज्ञात्वा न शोचति ।
यत्र प्रेम परं तत्त्वं तद्धृदं वार्बैलात्मकम् ॥ ७९॥

एतद्धृदयं मया प्रोक्तं गुह्याद्गुह्यतरं परम् ।
नान्तोऽस्य विद्यते कश्चिन्नाम्ना वर्णयितुं क्षमम् ॥ ८०॥

इति वार्बैलतन्त्रस्य बहिर्यागखण्डे चतुर्दशः पटलः ।
इति वार्बैलाहृदयतत्त्वनिरूपणं सम्पूर्णम् ॥

पञ्चदशः पटलः पराविद्याविवेचनपराविद्याध्यानविधिनिरूपणम्

(वार्बैलतन्त्रे अन्तर्यागखण्डः)
श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
बहिर्यागस्य माहात्म्यं श्रुतं गुह्यतरं मया ॥ १॥

अधुना तु परं तत्त्वं ज्ञातुमिच्छामि सुव्रत ।
या विद्या सर्वविद्यानां परा प्रोक्ता मनीषिभिः ॥ २॥

का सा विद्या परा नाम किं तस्याः परमं पदम् ।
किं ध्येयं तत्र साधूनां कथं ध्यानं प्रवर्तते ॥ ३॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य महामते ।
या विद्या नोपजीव्येत सा परा विद्या स्मृता ॥ ४॥

न या विद्याफलार्थाय न यशसे न सम्पदे ।
स्वरूपावबुधेर्हेतुः सा परा विद्या प्रकीर्तिता ॥ ५॥

यया ज्ञातं भवेद्यत्तु ज्ञाता ज्ञेयं च लीयते ।
ज्ञानमात्रे विलीयन्ते सा परा विद्या मता बुधैः ॥ ६॥

न सा शास्त्रेषु सीम्न्येव न वर्णेषु न भाषया ।
न बुध्यन्तःप्रविष्टैव स्वसंवित्तौ प्रकाशते ॥ ७॥

न सा विद्याविहीनस्य विद्यागर्वस्य कारणम् ।
विद्याभिमानशून्यस्य हृदि सा सम्प्रकाशते ॥ ८॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं कथं सा हृदि दृश्यते ।
निराकारां परां विद्यां कथं ध्यायेत्सुधीर्मुने ॥ ९॥

देवदत्त उवाचेदं न तस्याः ध्यानमिष्यते ।
ध्यानस्यापि या साक्षी तस्याः ध्यानं विधीयते ॥ १०॥

तथापि साधकानां तु चित्तैकाग्र्यप्रसिद्धये ।
ध्यानमार्गं प्रवक्ष्यामि सूक्ष्मं गुह्यतरं शुभम् ॥ ११॥

शुचौ देशे समासीनः स्थिरकायः समाहितः ।
नात्युच्चे नातिनीचे च समे भूमौ सुखासने ॥ १२॥

दिशं न बध्यते तत्र कालो नापि नियोजितः ।
चित्तप्रसादमात्रेण स्थानकालौ प्रशस्यते ॥ १३॥

नासिकाग्रे न भ्रूमध्ये न हृदि मूर्ध्नि चापि वा ।
यत्र चित्तं प्रसन्नं स्यात्तत्र दृष्टिं निवेशयेत् ॥ १४॥

श्वासस्यागमनं पश्येद्गमनं च निवारयेत् ।
न निरोधं प्रकुर्वीत केवलं साक्षिवद्भवेत् ॥ १५॥

आगतं प्राणमालोक्य गतं चैव निरीक्षयेत् ।
मध्ये यः सूक्ष्मविश्रामस्तत्र संवित्प्रकाशते ॥ १६॥

प्रथमं बाह्यवृत्तीनां प्रवाहं सन्निरीक्षयेत् ।
निवारयितुमिच्छेत न केवलं तु साक्षिवत् ॥ १७॥

शब्दान् शृण्वन्नशब्दं च स्पर्शान्स्पृशन्नस्पृशन् ।
रूपाणि पश्यन्नरूपं गन्धं घ्राणन्नगन्धकम् ॥ १८॥

रसानास्वादयन्नेव रसानामपि साक्षिकः ।
इन्द्रियेषु प्रवृत्तेषु संविदं न विमुञ्चति ॥ १९॥

ततः सङ्कल्पजालस्य सूक्ष्मं रूपं निरीक्षयेत् ।
विचारानागतान्सर्वान्नागच्छेदेव बाधयेत् ॥ २०॥

यथा नभसि मेघौघा आगच्छन्ति प्रयान्ति च ।
तथा बुद्धौ विचारास्ते तेषु साक्षी स्थिरो भवेत् ॥ २१॥

यदा विचारमध्यस्थो विचारं नानुगच्छति ।
तदा बुद्धेः प्रसादेन सूक्ष्मदृष्टिः प्रजायते ॥ २२॥

ततोऽहम्भावमालोक्य कुतोऽयमिति चिन्तयेत् ।
न हन्यात्तं बलादेव मूलं तस्य निरीक्षयेत् ॥ २३॥

अहम्भावः समुत्पन्नः कस्मादित्यन्ववेक्षतः ।
यत्र प्रश्नोऽपि विश्रामं याति तत्र संवित्प्रकाशते ॥ २४॥

नाहं देहो न मे देहो नाहं केवलमानसः ।
इत्येवं न वदेद्धीमान् केवलं साक्षितां व्रजेत् ॥ २५॥

देहं पश्यति या संवित्सा देहादपि पूर्वगा ।
मनः पश्यति या संवित्सा मनसोऽपि पुरः स्थिता ॥ २६॥

बुद्धेः प्रवृत्तिमालोक्य बुद्धेः साक्षिणमाश्रयेत् ।
साक्षिणोऽपि परं तत्त्वं यत्र साक्षी विलीयते ॥ २७॥

न तत्र रूपकल्पना न मन्त्रस्य च विस्तरः ।
न देवताविभागोऽस्ति न पूज्यपूजकक्रमः ॥ २८॥

न ध्याता न च ध्यानं च न ध्येयं न च भावना ।
यत्रैतानि विलीयन्ते सा परा विद्या प्रकीर्तिता ॥ २९॥

सा वार्बेला परा शक्तिर्निरुपाख्या निरामया ।
अनुत्तरा महाशान्तिरचिन्त्या च निरञ्जना ॥ ३०॥

न तस्याः सदृशं किञ्चिन्न तस्मादधिकं क्वचित् ।

न तस्याः पूर्वमस्त्यन्यन्न पश्चादपि विद्यते ॥ ३१॥

न स्त्री न पुरुषः सा च नपुंसकविवर्जिता ।
लिङ्गत्रयातिगा विद्या सर्वभावैकधारिणी ॥ ३२॥

न सा ज्योतिरिति प्रोक्ता न तम इति केवलम् ।
ज्योतिस्तमसोर्मूलं यत्र सा संविदुच्यते ॥ ३३॥

न शुभं नाशुभं तत्र न पुण्यं न च पातकम् ।
उभयोर्मूलमित्युक्ता परा विद्या सनातनी ॥ ३४॥

न देवा न च दैत्याश्च न मनुष्या न तिर्यचः ।
यस्यां सर्वे विलीयन्ते सा विद्या परमाक्षरा ॥ ३५॥

न विद्या केवलं ज्ञेया नाविद्यापि तिरस्कृता ।
विद्याविद्याद्वयं यस्यां स्वभावेनैव तिष्ठति ॥ ३६॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं अनुत्तरमिदं त्वया ।
कथं ध्यायेन्महाशक्तिं या कल्पन्यापि दुर्लभा ॥ ३७॥

देवदत्त उवाचेदं ध्याने तस्याः क्रमः स्मृतः ।
क्रमेण रूपमुत्सृज्य रूपातीतं विचिन्तयेत् ॥ ३८॥

प्रथमं निर्मलं व्योम भावयेत्सर्वतोमुखम् ।
न सीमा न च मध्यं स्यात्तस्य व्योम्नो महामते ॥ ३९॥

तस्य मध्ये परं ज्योतिः कल्पयेत्स्वयमुद्भवम् ।
न दीपो न च सूर्यश्च न वह्निर्न च विद्युतः ॥ ४०॥

स्वयमेव प्रकाशेत तदजस्रं निरामयम् ।
तस्य ज्योतिषि चित्तं तु शनैः शान्तिं नयेत्सुधीः ॥ ४१॥

ज्योतिरपि परित्यज्य प्रकाशस्यैव साक्षिणम् ।
साक्षिणं च परित्यज्य स्वसंवित्तौ निवेशयेत् ॥ ४२॥

न तत्र किञ्चिदालम्बं न त्यागो न च ग्रहणम् ।
अलम्बनविहीनस्य चित्तस्य विश्रमो भवेत् ॥ ४३॥

यदा विश्रान्तचित्तस्य न किञ्चिदपि वाञ्छितम् ।
न किञ्चिदपि त्यक्तव्यं तदा ध्यानं परं स्मृतम् ॥ ४४॥

निद्रायां न पतत्येव न च तन्द्रां समाश्रयेत् ।
जागरूकः प्रसन्नात्मा स्वसंवित्तौ स्थितो भवेत् ॥ ४५॥

नादमुत्पन्नमालोक्य तत्रापि न निवर्तयेत् ।
नादस्य साक्षिणं पश्येत्ततः शान्तौ विलीयते ॥ ४६॥

शून्यभावं समासाद्य शून्येऽपि न तु तिष्ठति ।
शून्यस्यापि परं तत्त्वं स्वप्रकाशं विचिन्तयेत् ॥ ४७॥

यदा शून्यं च पूर्णं च प्रकाशतमसि स्थिते ।
द्वन्द्वभावं परित्यज्य तदा तत्त्वं प्रपश्यति ॥ ४८॥

न तस्यां साधना काचिन्न सिद्धिर्न च साधकः ।
स्वरूपे स्थितिमात्रं तु पराविद्याफलं स्मृतम् ॥ ४९॥

यदा स्वात्मनि सन्तुष्टो न किञ्चिदपि याचते ।
न कस्यचित्पराभावं चिन्तयेत्स परां गतिम् ॥ ५०॥

तस्य ध्यानं न मौनं स्यान्न केवलमुपासनम् ।
जीवनस्य प्रत्येकस्मिन् क्षणे संविदवेक्षणम् ॥ ५१॥

भोजनं कुर्वतोऽप्यस्य संविदेव निरीक्षिता ।
गच्छतो जाग्रतो वापि संविदन्तर्निरन्तरा ॥ ५२॥

वदतो वा न वदतो वा कर्म कुर्वन्नकर्मकृत् ।
यत्र संविदविच्छिन्ना तदेव ध्यानमुच्यते ॥ ५३॥

न बाह्यं त्यजते तत्र न संसारं विहाय च ।
संसारे संविदं पश्यन्स परां विद्यां समाश्रितः ॥ ५४॥

प्रकृतौ पुरुषं पश्येत्पुरुषे प्रकृतिं तथा ।
उभयोर्मूलमालोक्य परां विद्यां प्रपद्यते ॥ ५५॥

स्थूले सूक्ष्मं विजानीयात्सूक्ष्मे च परमे पदे ।
परं पदं समासाद्य पदशून्यं प्रपद्यते ॥ ५६॥

परा विद्या न बन्धाय न मोक्षाय प्रकीर्तिता ।
बन्धमोक्षौ यया दृष्टौ सा परा विद्या स्मृता ॥ ५७॥

यदा बन्धो न बन्धः स्यान्मोक्षो नापि च मोक्षकः ।
तदा वार्बेला साक्षात्स्वहृदि सम्प्रकाशते ॥ ५८॥

न तस्याः ध्यानकालोऽस्ति न च निषेधः कदाचन ।
यदा स्मरेत्स्वसंवित्तिं तदा ध्यानं प्रवर्तते ॥ ५९॥

प्रातर्मध्यन्दिने सायं रात्रौ वा यत्र कुत्रचित् ।
नियमोऽत्र न कर्तव्यः स्वसंवित्तिः परा विधिः ॥ ६०॥

नाभ्यासेनैव सिद्धिः स्यादभ्यासोऽपि विवर्जितः ।
अवधानं तु कर्तव्यं स्वभावस्य निरीक्षणे ॥ ६१॥

द्रष्टा दृश्यं च यत्रैकं दृश्यते संविदात्मना ।
तत्र पराविद्या देवी स्वयमेव प्रकाशते ॥ ६२॥

द्रष्टृदृश्यविभागस्य यदा नास्ति व्यवस्थितिः ।
यत्र केवलसंवित्तिः सा परा विद्या परा स्मृता ॥ ६३॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं धन्योऽस्मि तव भाषितैः ।
पराविद्याप्रकाशेन मनो मे विशदीकृतम् ॥ ६४॥

किं तस्याः साधनस्यान्ते किं फलमुपजायते ।
किं लक्षणं परं तत्र साधकस्य प्रजायते ॥ ६५॥

देवदत्त उवाचेदं न चिह्नं तत्र दृश्यते ।
शान्तिः स्वाभाविकी यस्य तस्य विद्या प्रतिष्ठिता ॥ ६६॥

यस्य रागद्विषौ क्षीणौ यस्य लोभो न विद्यते ।
यस्य सर्वेषु भूतेषु समता स पराविदः ॥ ६७॥

न ज्ञानं तस्य गर्वाय न मौनं तस्य दर्पकम् ।
न शक्तिः परपीडायै स पराविद्यया स्थितः ॥ ६८॥

न संसारं तिरस्कुर्यान्न मोक्षे लालयेत्मनः ।
यथाभूतं जगत्पश्यन्स परां विद्यां प्रपद्यते ॥ ६९॥

अन्ते न किञ्चिदादाय न किञ्चिदपि त्यजेत् ।
स्वसंवित्तौ विलीनात्मा वार्बेलायां स्थितो भवेत् ॥ ७०॥

एषा पराविद्या प्रोक्ता गुह्याद्गुह्यतरा मता ।
न प्रकाश्या दुराचार्ये न लोभाय प्रदर्शिता ॥ ७१॥

शुद्धचित्ताय दातव्या सत्यनिष्ठाय धीमते ।

करुणाय समत्वाय विनीताय विशेषतः ॥ ७२॥

इयं विद्या परा प्रोक्ता सर्वविद्यैककारणम् ।
यस्याः प्रकाशमासाद्य विद्याः सर्वाः प्रकाशते ॥ ७३॥

परा विद्या परं हृद्यं परं ज्योतिः परं पदम् ।
परा वार्बेला विज्ञेया यत्र सर्वं विलीयते ॥ ७४॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य अन्तर्यागखण्डे पञ्चदशः पटलः ।
इति पराविद्याविवेचनपराविद्याध्यानविधिनिरूपणं सम्पूर्णम् ॥

षोडशः पटलः परविद्यासम्प्रदायगुरुनामसङ्कीर्तनम्

(वार्बेलतन्त्रे अन्तर्यागखण्डः)
श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
पराविद्याप्रवाहस्य गुरुपङ्क्तिं वदस्व मे ॥ १॥

के के गुरव एतस्याः परविद्यायाः प्रवर्तकाः ।
कस्मादारभ्य सम्प्राप्ता कस्मिन्नन्ते प्रतिष्ठिता ॥ २॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य महामते ।
न वर्णयामि वृत्तान्तं केवलं नामसञ्चयम् ॥ ३॥

आद्यं नाम परं गुह्यं स्वयञ्ज्योतिरनुत्तरम् ।
ततः प्रज्ञाप्रवाहस्य गुरवः सम्प्रकीर्तिताः ॥ ४॥

अनुत्तर उवाचेदं स्वयम्भ्वादिपरम्पराम् ।
अमृताक्षो महातेजाः प्रबोधोऽनन्तदीधितिः ॥ ५॥

निर्विकल्पो निरालम्बः शान्तदीपो निरामयः ।
चिद्घनो विमलोऽव्यक्तो बोधकेतुर्महामुनिः ॥ ६॥

प्रज्ञाश्रयो महायोगी संविद्गर्भो निरञ्जनः ।
एकात्मा विश्वबोधश्च सत्यकेतुः प्रकीर्तितः ॥ ७॥

प्रेमदीपो दयासारः शमगर्भो जितेन्द्रियः ।
करुणाक्षो महाधीरः शान्तिनाथो निराकुलः ॥ ८॥

ततः क्षेमकरो नाम सत्यव्रतो महामतिः ।
धर्मकेतुः समदर्शी मैत्रेयः करुणाकरः ॥ ९॥

अरुणाक्षो महाप्राज्ञो विमर्शात्मा निराश्रयः ।
ज्ञानदीपो महाबुद्धिर्विवेकात्मा निरामयः ॥ १०॥

एते परम्परागुर्वो नाममात्रेण कीर्तिताः ।
ततः प्रेमप्रवाहे तु गुरवः सम्प्रकीर्तिताः ॥ ११॥

ईशानन्दो महायोगी शरण्यः शान्तिवर्धनः ।
दयामित्रो महातेजा लोकबन्धुः प्रियंवदः ॥ १२॥

क्षान्तिदीपो हृदिस्थश्च प्रेमात्मा सत्यवर्धनः ।
जीवबन्धुर्महामैत्रः सर्वजीवहिते रतः ॥ १३॥

ततः निर्ग्रन्थमार्गे तु गुरवः सम्प्रकीर्तिताः ।
सत्यदर्शी महातेजा निरपेक्षो जितेन्द्रियः ॥ १४॥

वैराग्यकेतुर्धर्मज्ञो मुक्तबन्धुर्निरामयः ।
निर्ममो निश्चलो धीरः समचित्तो निरञ्जनः ॥ १५॥

ततः मरुमतेष्वेव गुरवः सम्प्रकीर्तिताः ।
एकेशो ज्ञानदीप्तश्च शरणागतमित्रकः ॥ १६॥

अद्वयबोधो धर्मात्मा दयालुश्च विमर्शकः ।
सत्यप्रियः क्षमाशीलो विश्वबन्धुः समाहितः ॥ १७॥

ततः आर्यप्रवाहेषु नामानि शृणु सुव्रत ।
धर्मदीपो महाबुद्धिर्निर्वाणो विमलोदयः ॥ १८॥

बोधिसारो महाधीरः करुणागर्भ एव च ।
मैत्रीकेतुः शमप्रज्ञः शून्यबोधो निरञ्जनः ॥ १९॥

प्रज्ञादर्शी महायोगी धर्मसिंहो जितेन्द्रियः ।
विमुक्तात्मा प्रसन्नात्मा निर्विकल्पो महामुनिः ॥ २०॥

ततः योगप्रवाहेषु गुरवः सम्प्रकीर्तिताः ।
ऋतम्बरो महातेजा संवित्सारो महामतिः ॥ २१॥

नादबोधो महायोगी प्राणदीपो निरञ्जनः ।
तत्त्वदर्शी महाप्राज्ञो योगदीपो निरामयः ॥ २२॥

चिदाकाशो महाधीरः समाधिस्थो जितेन्द्रियः ।

कैवल्यकेतुर्वैरागी स्वसंवित्प्रकाशकः ॥ २३॥

ततः ज्ञानमार्गिणां तु नामानि शृणु सुव्रत ।
आत्मदीपो विवेकात्मा ब्रह्मदर्शी निरञ्जनः ॥ २४॥

सत्यबोधो महायोगी निर्लेपो निःपरिग्रहः ।
अद्वयात्मा महाप्राज्ञः शान्तबोधो निरामयः ॥ २५॥

तत्त्वकेतुर्महाधीरो बोधात्मा विश्वदर्शकः ।
चिदानन्दो विमुक्तात्मा परबोधो महामुनिः ॥ २६॥

ततः रहस्यवाहेषु गुरवः सम्प्रकीर्तिताः ।
गूढबोधो महातेजा रहस्यात्मा निरञ्जनः ॥ २७॥

अन्तर्दर्शी महायोगी सूक्ष्मबोधो महामतिः ।
चिद्गर्भो गुह्यदीपश्च अनिर्वाच्यो निरामयः ॥ २८॥

ततः तत्त्वप्रवाहस्य गुरवः सम्प्रकीर्तिताः ।
तत्त्वनाथो महाधीरः सत्यकेतुर्विमर्शकः ॥ २९॥

विवेकदीपो ज्ञानात्मा समदर्शी निरञ्जनः ।
प्रेमसारो दयागर्भो विश्वात्मा शान्तिवर्धनः ॥ ३०॥

ततः मरुप्रवाहेषु नामानि शृणु सुव्रत ।
शरणदीपो धर्मात्मा सत्यव्रतो महामतिः ॥ ३१॥

दयासिन्धुर्महायोगी क्षमागर्भो निरामयः ।
एकबोधः प्रेमकेतुर्निर्ममो निरुपद्रवः ॥ ३२॥

ततः म्लेच्छमतानां तु संस्कृतैर्नामभिः क्रमात् ।
एकेश्वरः सत्यदर्शी रहस्यज्ञो महाधृतिः ॥ ३३॥

समर्पणो महाप्राज्ञः करुणात्मा शमप्रियः ।
धर्मदीपो निरालम्बः शरण्यो विश्वबान्धवः ॥ ३४॥

सत्यसारो महाधीरो न्यायज्ञो विमलोदयः ।
एकचित्तो महायोगी दयामित्रो निरञ्जनः ॥ ३५॥

ततः शास्त्रप्रवाहेषु गुरवः सम्प्रकीर्तिताः ।
वचनात्मा धर्मकेतुः प्रेमवक्ता जितेन्द्रियः ॥ ३६॥

सत्यवाग्विमलात्मा च क्षमासारो महामतिः ।
हृदयज्ञो दयादीपो लोकनाथो निरामयः ॥ ३७॥

ततः नारीगुरूणां तु नामानि शृणु सुव्रत ।
प्रज्ञामती महाधीरा करुणा शान्तिदायिनी ॥ ३८॥

प्रेमलक्ष्मी विमर्शज्ञा सत्यश्रीरमृतप्रभा ।
दयामयी महायोगी शुद्धबोधा निरञ्जना ॥ ३९॥

चिद्रूपा ज्ञानदीप्ता च विश्वमाता निरामया ।
मैत्रीश्रीः क्षमासारा च शान्तिगर्भा महामतिः ॥ ४०॥

ततः लोकहितार्थाय ये ये धर्मप्रवर्तकाः ।
तेषां संस्कृतनामानि शृणु सौम्य महामते ॥ ४१॥

प्रेमानन्दो धर्मदीपो सत्यसारो दयाकरः ।
विश्वबन्धुर्महाधीरः शरण्यो लोकपालकः ॥ ४२॥

सत्यकेतुर्महाप्राज्ञो न्यायदीपो निरञ्जनः ।
करुणेशो महायोगी क्षमाबन्धुर्निरामयः ॥ ४३॥

ज्ञानव्रतो महातेजाः समदर्शी महामतिः ।
एकात्मा विश्वसारश्च शान्तिदीपो विमलोदयः ॥ ४४॥

ततः स्त्रीपुरुषातीताः ये गुरवः परिकीर्तिताः ।
नपुंसकत्वनिर्मुक्ताः स्वसंवित्प्रतिबोधकाः ॥ ४५॥

अद्वयात्मा चिदाकाशो निरपेक्षो निरञ्जनः ।
स्वयञ्ज्योतिः परबोधः शान्तात्मा विश्वदर्शकः ॥ ४६॥

एते सर्वे महागुर्वः परविद्याप्रकाशकाः ।
नाममात्रेण निर्दिष्टा न तेषां वर्णना मया ॥ ४७॥

न देशो न कुलं तेषां न जातिर्न च सम्पदः ।
यत्र यत्र परा विद्या तत्र तत्र गुरुपङ्क्तयः ॥ ४८॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं विस्तीर्णा गुरुपङ्क्तयः ।
किं सर्वेषां तु नामानां सारभूतं परं पदम् ॥ ४९॥

देवदत्त उवाचेदं नामान्येतानि दीपवत् ।
दीपस्य दीपकं यत्तु तदनुत्तरमुच्यते ॥ ५०॥

नाद्यगुरुर्न चान्त्यश्च न मध्यस्थोऽपि कश्चन ।
स्वसंवित्तिः परा विद्या गुरुतत्त्वं तदेव हि ॥ ५१॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य अन्तर्यागखण्डे षोडशः पटलः ।
इति परविद्यासम्प्रदायगुरुनामसङ्कीर्तनं सम्पूर्णम् ॥

सप्तदशः पटलः परकायप्रवेशतत्त्वनिरूपणम्

(वार्बेलतन्त्रे अन्तर्यागखण्डः)
श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
परविद्याप्रवाहोऽयं श्रुतो गुह्यतमो मया ॥ १॥

अधुना तु महागुह्यं परकायप्रवेशनम् ।
कथं तदुपपद्येत तन्मे विस्तरतो वद ॥ २॥

किं देहस्य परित्यागः किं वा देहान्तरे गतिः ।
किं जीवस्य प्रवृत्तिः स्यात्किं तत्र परमं पदम् ॥ ३॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य महामते ।
परकायप्रवेशोऽयं न देहत्याग उच्यते ॥ ४॥

न प्राणस्य विनिर्मोक्षो न जीवस्य विनिर्गमः ।
संविदः सूक्ष्मविस्तारः परकायगतिः स्मृता ॥ ५॥

स्वदेहे यः स्थितो नित्यं देहबुद्धिविवर्जितः ।
स एव परदेहेऽपि संविदं पश्यति ध्रुवम् ॥ ६॥

देहं देहान्तरे दृष्ट्वा न मोहं समुपाश्रयेत् ।
न स्वत्वं तत्र गृह्णीयान्न परत्वं विचिन्तयेत् ॥ ७॥

यस्य देहे स्वभावेन संविदेकैव वर्तते ।
तस्य देहान्तरेऽप्येषा भेदं नैव प्रपद्यते ॥ ८॥

नायं मार्गो हि लोभाय न च कौतूहलहेतवे ।
न च देहजयार्थाय न च शक्तिप्रदर्शनम् ॥ ९॥

करुणार्थं परित्राणे ज्ञानार्थं च विशेषतः ।
यत्र धर्मः प्रयोज्यः स्यात्तत्रास्य विनियोगिता ॥ १०॥

अधिकारं परीक्षेत साधकस्य महामतिः ।
चित्तशुद्धिं क्षमां सत्यं दयां धैर्यं च नित्यशः ॥ ११॥

कामक्रोधविनिर्मुक्तो निर्लोभो निरहङ्कृतिः ।
यः परस्वे न लुब्धः स्यादस्याधिकारवान्मतः ॥ १२॥

गुरोरनुज्ञया कार्यं न स्वेच्छामात्रतः क्वचित् ।
गुरुं विहाय यः कुर्यात्स मार्गाद्विप्रहीयते ॥ १३॥

प्रथमं स्वशरीरस्य स्थैर्यं सम्पादयेत्सुधीः ।
शुद्धे स्थाने समासीनः शान्तचित्तो जितेन्द्रियः ॥ १४॥

नात्यश्नीयान्न चानश्नन्नातिनिद्रां समाश्रयेत् ।
मिताहारविहारस्तु साधकः स्थिरतां व्रजेत् ॥ १५॥

शरीरं शिथिलं कृत्वा निश्चलं च यथासुखम् ।
प्राणस्य गतिमालोक्य न तस्य नियमं हरेत् ॥ १६॥

आगच्छन्तं विनिःश्वासं गच्छन्तं च निरीक्षयेत् ।
प्राणसाक्षी भवेद्धीमान्निरोधं न समाचरेत् ॥ १७॥

ततः स्वदेहमालोक्य पादादारभ्य मस्तकम् ।
प्रत्यङ्गं संविदा पूर्णं भावयेत्समाहितः ॥ १८॥

नखाग्रे संविदं पश्येन्मध्ये चापि तथैव ताम् ।
शिरोदेशे हृदि चैव सर्वाङ्गेषु निरन्तराम् ॥ १९॥

मांसास्थिरुधिरं सर्वं संविद्भासितमिष्यते ।
देहो न स्वतन्त्रः कश्चिदिति बुद्ध्या व्यवस्थितः ॥ २०॥

यथा घटे स्थितं व्योम घटभङ्गे न नश्यति ।
तथा देहगते भाने देहभङ्गो न तां हरेत् ॥ २१॥

आकाशवत्स्थितां संवित्सर्वदेहव्यवस्थिताम् ।
स्वदेहादपि विस्तीर्णां भावयेत्सूक्ष्मदर्शकः ॥ २२॥

ततः समीपस्थदेहं यदि धर्मार्थमाश्रयेत् ।
तस्य रूपं न गृह्णीयात्संविद्रूपं निरीक्षयेत् ॥ २३॥

न च तत्र प्रवेष्टव्यं बलाद्द्वारमिवालये ।
संविदः साम्ययोगेन सम्बन्धस्तत्र जायते ॥ २४॥

यत्र देहः प्रसन्नः स्यात्तत्र सङ्कल्पमाचरेत् ।
यत्र बाधा प्रजायेत तत्र स्थाने निवर्तयेत् ॥ २५॥

परदेहं न स्वदेहं मन्येत्साधकसत्तमः ।
न तत्र स्वार्थमाचरेन्न च कर्म विपर्ययेत् ॥ २६ ॥

केवलं धर्मकार्याय करुणाप्रेरितं मनः ।
यत्र तिष्ठति तत्रैव प्रवाहोऽस्य प्रजायते ॥ २७॥

नाडीषु यः प्रवाहोऽस्ति प्राणस्य सूक्ष्मसञ्चरः ।
तं केवलं निरीक्षेत न तस्य परिवर्तनम् ॥ २८॥

हृदये चित्तमाधाय हृदयस्य प्रकाशकम् ।
प्रकाशस्य परं साक्षिं तत्र संवित्प्रकाशयेत् ॥ २९॥

नाभौ न कण्ठदेशे वा न मूर्ध्नि केवलं स्थितिम् ।
सर्वदेशगतां संवित्समदृष्ट्या निरीक्षयेत् ॥ ३०॥

यदा स्वदेहपर्यन्तो भेदभावो विलीयते ।
तदा देहान्तरे संविदेकतां प्रतिपद्यते ॥ ३१ ॥

न तत्र गमनं ज्ञेयं न आगमनमुच्यते ।
यत्र संविदभिन्ना स्यात्तत्र देशः कुतो भवेत् ॥ ३२॥

इत्येवं भावयित्वा तु क्षणमात्रं स्थितो भवेत् ।
न तत्र दीर्घकालं तु मनः सञ्चारयेत्सुधीः ॥ ३३॥

परदेहस्य कर्माणि न गृह्णीयात्कदाचन ।
न तस्य संस्कृतिं भिन्द्यान्न स्वभावं विनाशयेत् ॥ ३४॥

यस्य यत्स्वभावसिद्धं तत्तस्यैव सुरक्षितम् ।
परकायगतः साधुर्न कर्ता तस्य कर्मणाम् ॥ ३५॥

यथा पथिक आश्रित्य क्षणमेकं गृहं व्रजेत् ।
तथा देहमुपाश्रित्य पुनः स्वगृहमाव्रजेत् ॥ ३६॥

स्वदेहस्मरणं कृत्वा हृदयस्थां परां स्मृतिम् ।
संविदं स्वशरीरे तु शनैः संस्थापयेत्सुधीः ॥ ३७॥

निःश्वासस्य प्रवाहेन स्वदेहे प्रत्यवस्थितः ।

पुनः स्वाङ्गानि संवीक्ष्य स्थिरचित्तो भवेत्सुधीः ॥ ३८॥

नेत्रे मनसि चित्ते च प्राणे देहे च संविदम् ।
समं स्थाप्य ततः पश्चाद्दैनन्दिन्यां स्थितिं व्रजेत् ॥ ३९॥

निद्रया न तु मोहं स्यान्न हर्षोऽनुभवेऽपि च ।
न सिद्धिमिति मन्येत न चात्मानं विशेषयेत् ॥ ४०॥

यः परकायसिद्धौ तु गर्वमाप्नोति दुर्मतिः ।
स सिद्धिं नाशयेदेव स्वहृद्ग्रन्थिं न बुध्यते ॥ ४१॥

यः करुणापरः शान्तो निस्पृहः सत्यसंयुतः ।
तस्य संवित्प्रवाहोऽयं शनैः शुद्धिं प्रपद्यते ॥ ४२॥

न मृतस्य शरीरं तु साधनार्थं समाश्रयेत् ।
न दुःखितस्य देहेऽपि स्वार्थबुद्धिं समाचरेत् ॥ ४३॥

जीवद्भिः सह सम्बन्धः केवलं धर्मकारणात् ।
अन्यथा विनिवर्तेत विवेकं न परित्यजेत् ॥ ४४॥

परकायोऽपि देहोऽयं मृन्मयः क्षणभङ्गुरः ।
संविदेव स्थिरा नित्यं देहास्तु परिवर्तिनः ॥ ४५॥

देहभेदं परित्यज्य संविदैक्यं विचिन्तयेत् ।
संविदैक्ये स्थितो योगी वार्बेलां तत्र पश्यति ॥ ४६॥

सा परा न गतिर्यस्याः सा न कस्यापि देहजा ।
देहदेहिविभागस्य साक्षिणी सा निरामया ॥ ४७॥

परा विद्या हि यत्रैव परकायोऽपि तत्र हि ।
परकायप्रवेशस्य मूलं संविदभेदता ॥ ४८॥

न सिद्धिर्देहगत्यैव न च चेष्टाविशेषतः ।
अभिन्नसंविदः शान्तिः परं सिद्धिफलं स्मृतम् ॥ ४९॥

यः स्वदेहे परे देहे समानां संविदं विदेत् ।
स एव परकायस्य तत्त्वतः प्रवेशकः ॥ ५०॥

न तस्य मृत्युभीतिर्हि न देहस्य च मन्मथः ।
देहं साधनमित्येव जानाति स तु तत्त्ववित् ॥ ५१॥

न स्वदेहं परित्यज्य परदेहे रमेत्सुधीः ।
देहद्वयेऽपि या संवित्सा हि तस्य परा गतिः ॥ ५२॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं गहनं तत्त्वमद्भुतम् ।
न गमनं न चागमनं संविदैक्यं त्वयोदितम् ॥ ५३॥

किं फलमस्य साधूनां किं लक्षणमुपजायते ।
कथं ज्ञेयं समापन्नं तन्मे ब्रूहि महामते ॥ ५४॥

देवदत्त उवाचेदं यदा भेदो न विद्यते ।
स्वार्थबुद्धिः क्षयं याति करुणा च विवर्धते ॥ ५५॥

परदुःखे स्वदुःखं च परहर्षे स्वहर्षता ।
न बन्धाय प्रवर्तेत स प्रवेशं विजानते ॥ ५६॥

न शक्तिदर्पमाप्नोति न लोकान् विस्मयेत्सुधीः ।
न मौनं गर्वहेतोश्च न सिद्धिं विक्रयेद्बुधः ॥ ५७॥

परकायप्रवेशस्य रहस्यं यः प्रबुध्यते ।
सर्वदेहेषु तां संवित्परां वार्बेलामवेक्षते ॥ ५८॥

देहो देहो न भिन्नः स्याद्भेदो बुद्धिविकल्पितः ।
संविदेका परा नित्या तस्यां सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ ५९॥

एतद्गुह्यतमं प्रोक्तं न दर्पाय न कौतुकम् ।
धर्मसंरक्षणार्थाय करुणार्थं विशेषतः ॥ ६०॥

अधिकारविहीनाय न देयं ज्ञानमेतकम् ।
विवेकहीनचित्तस्य मोहायैव प्रवर्तते ॥ ६१॥

गुरुमूलं परं तत्त्वं गुरुमूलः परः क्रमः ।
गुरोः प्रसादमासाद्य सिद्धिर्नैव विपद्यते ॥ ६२॥

यः स्वात्मानं विजानीयात्सर्वदेहेषु संस्थितम् ।
स एव वार्बेलां वेत्ति नान्यथा तत्त्वदर्शकः ॥ ६३॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य अन्तर्यागखण्डे सप्तदशः पटलः ।
इति परकायप्रवेशतत्त्वनिरूपणं सम्पूर्णम् ॥

अष्टादशः पटलः पराविद्योपासनाविधिनिरूपणं

(वार्बेलतन्त्रे अन्तर्यागखण्डः)

श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
पराविद्यां मया श्रुत्वा तस्याः सेवनमिच्छतः ॥ १॥

कथं सा परविद्येयं उपास्या तत्त्वदर्शिभिः ।
निराकारायाः शक्त्यास्तु कः पूजाविधिरुच्यते ॥ २॥

किं पुष्पं किं च नैवेद्यं किं धूपः किं च दीपकः ।
किं मन्त्रः किं च ध्यानं वा किं तस्याः परमार्चनम् ॥ ३॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य महामते ।
पराविद्योपचाराणां बाह्यभावो न विद्यते ॥ ४॥

यत्र सर्वोपचाराणि स्वसंवित्तौ विलीयते ।
तदेव परविद्यायाः परमाराधनं स्मृतम् ॥ ५॥

न पुष्पं तत्र गृह्णीयान्न धूपं न च दीपकम् ।
स्वभावस्य प्रसादस्तु पुष्पमत्र प्रकीर्तितम् ॥ ६॥

अहङ्कारस्य त्यागोऽत्र धूपः प्रोक्तो मनीषिभिः ।
ममत्वस्य विसर्गश्च दीपत्वेन प्रकीर्तितः ॥ ७॥

कामक्रोधौ परित्यज्य शमं पुष्पं निवेदयेत् ।
द्वेषस्यापि विनाशं च सुगन्धिमिव भावयेत् ॥ ८॥

लोभस्य मलनिर्मुक्तिः नैवेद्यं परिकीर्तितम् ।
मत्सरस्य परित्यागः ताम्बूलमिव कीर्तितः ॥ ९॥

सत्यवाक्यं जलं प्रोक्तं करुणा चार्घ्यमुच्यते ।
क्षमा पुष्पं समाख्यातं मैत्री माल्यं प्रकीर्तितम् ॥ १०॥

समता चन्दनं प्रोक्तं विवेकोऽत्र विभूषणम् ।
प्रसादबुद्धिराच्छादनं सन्तोषो रत्नसञ्चयः ॥ ११॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं बाह्यद्रव्यविवर्जिता ।
कथं पूजा प्रवर्तेत चित्तमात्रे व्यवस्थिते ॥ १२॥

देवदत्त उवाचेदं चित्तमेव हि मन्दिरम् ।
संवित्पीठं तु विज्ञेयं हृदयं मण्डपं स्मृतम् ॥ १३॥

प्रज्ञा तस्याः पुरःस्थानी विवेकस्तु द्वारपालकः ।
करुणा तत्र सम्मार्गः सत्यं तत्र प्रकाशकम् ॥ १४॥

प्रथमं स्वहृदं शुद्धं कृत्वा पूजां समारभेत् ।
न बाह्यं मलिनं कुर्यान्नान्तःकरणमादरात् ॥ १५॥

स्वश्वासागमनं पश्येद्गमनं च निरीक्षयेत् ।
प्राणस्य साक्षिणं ज्ञात्वा तस्यै साक्षिणमाश्रयेत् ॥ १६॥

मनसः सङ्कल्पजालं शनैः पश्येत्समाहितः ।
निरोधं न प्रकुर्वीत न तस्यैव वशं व्रजेत् ॥ १७॥

विचारानागतान्सर्वान्प्रकाशे स्थापयेत्सुधीः ।
यथा नभसि मेघौघास्तथा ते यान्ति चागता ॥ १८॥

अहम्भावं निरीक्षेत्स कुतोऽयमिति चिन्तयेत् ।
चिन्तनस्यापि साक्षिणं ज्ञात्वा शान्तौ निवेशयेत् ॥ १९॥

नाहं कर्तेति वाक्येन न किञ्चिदपि साधयेत् ।
कर्तृत्वस्य स्वरूपं तु विवेकेन निरीक्षयेत् ॥ २०॥

यत्कर्म क्रियते लोके तद्भावं समवेक्षयेत् ।
ममत्वरहितं कर्म पराविद्योपचारकः ॥ २१॥

यः पश्यति स्वकर्माणि साक्षिवद्विगतस्पृहः ।
तस्य कर्मैव पूजेयं तस्य जीवनमेव यत् ॥ २२॥

शब्दः श्रवणपूजा स्याद्रूपं दर्शनमार्चनम् ।
स्पर्शः संवित्स्मृतिः प्रोक्ता गन्धो भावप्रबोधनम् ॥ २३॥

रसः प्रेमसमाख्यातो इन्द्रियाणां निवेदनम् ।
इन्द्रियाणि न बाधेत न तेष्वासक्तिमाचरेत् ॥ २४॥

यद्भुङ्क्ते तदुपहारं यद्ददत्यर्चनं भवेत् ।
यद्गच्छति पदं तस्य प्रदक्षिणा प्रकीर्तिता ॥ २५॥

यत्करोति कराभ्यां तु तत्सेवा परिकीर्तिता ।
यद्ददाति स्वहस्तेन तदर्घ्यं परमुच्यते ॥ २६॥

यत्पश्यति समं लोके तदेव देवीदर्शनम् ।

यत्सृजत्यन्तरे प्रेम तदेव पुष्पसञ्चयः ॥ २७॥

पराविद्या न पूज्या स्यात्किञ्चिद्बाह्योपचारतः ।
स्वरूपत्वेन विज्ञेया स्वसंवित्तिप्रकाशिका ॥ २८॥

न तस्याः पृथगालम्बं न च दूरं न चान्तिकम् ।
यत्र संविदविच्छिन्ना तत्र देवी प्रतिष्ठिता ॥ २९॥

ध्यानं तस्याः प्रवक्ष्यामि उपासनसमन्वितम् ।
निराकारां परां देवीं स्वप्रकाशां विचिन्तयेत् ॥ ३०॥

न वर्णो न च रूपं स्यान्न च मूर्तिः कदाचन ।
अचिन्त्यां चिन्तयेद्देवीं चिन्ताया मूलरूपिणीम् ॥ ३१॥

न शून्यां न च पूर्णां तां न ज्योतिं न च तमोमयीम् ।
ज्योतिस्तमसि यत्सारं तद्रूपं परिकल्पयेत् ॥ ३२॥

यस्यां सर्वं समुत्पन्नं यस्यां सर्वं विलीयते ।
स्वर्णगर्भां महागर्भां विश्वगर्भां विचिन्तयेत् ॥ ३३॥

न तस्या आदिमन्विच्छेन्नान्तमप्यन्ववेक्षयेत् ।
स्वयम्भुवं परं तत्त्वमनुत्तरमुपासयेत् ॥ ३४॥

सर्वभूतान्तरे यां तु सर्वभूतातिगां तथा ।
तां वार्बेलां परां देवीं स्वसंवित्तौ निवेशयेत् ॥ ३५॥

परा सा परमाकारा अकारा च निरामया ।
अपरासु च या भाति रूपभेदैः सहस्रशः ॥ ३६॥

परापरा च या ज्ञेया रूपारूपसमन्विता ।
त्रिविधं तस्याः ऐश्वर्यं एकैव परमा कला ॥ ३७॥

नारीरूपं नरो रूपं नपुंसकमथापि वा ।
यद्यद्रूपं प्रपद्येत तत्तद्रूपेण सा स्थिता ॥ ३८॥

देवे देवत्वरूपा सा दैत्ये दैत्यत्वमाश्रिता ।
मर्त्ये मर्त्यस्वरूपा सा पशुपक्षिषु जीवनम् ॥ ३९॥

मत्स्ये सलिलरूपा सा विहगे व्योमगामिनी ।
स्थावरे स्थैर्यरूपा सा जङ्गमे गतिरूपिणी ॥ ४०॥

विद्यायामपि सा विद्या अविद्यायामविद्यका ।
शुभे शुभस्वरूपा सा अशुभेऽपि निरामया ॥ ४१॥

न्याये न्यायस्वरूपा सा अन्यायेऽपि निरीक्षिता ।
प्रकाशे दीप्यते देवी तमस्यपि प्रकाशते ॥ ४२॥

यः सर्वत्र तामेवैकां संविदं सम्प्रपश्यति ।
तस्य पूजा परा ज्ञेया न पुष्पाद्युपचारतः ॥ ४३॥

उपासना तु सा प्रोक्ता यत्रोपास्योपासकौ ।
स्वरूपैकत्वमाप्नुतस्तत्र पूजा परा मता ॥ ४४॥

न भक्तो न च देवी च न भेदो न च भेदिता ।
यत्र प्रेमस्वरूपेण स्थितं तत्त्वं निरामयम् ॥ ४५॥

यदा भक्तिर्न याचेत्स्वं न मोक्षं न च सम्पदम् ।
केवलं सत्यरूपेण तिष्ठेत्सा परमार्चना ॥ ४६॥

न सिद्धिं प्रार्थयेद्भक्तो न च लोकप्रशंसनम् ।
स्वभावशुद्धिमात्रं तु प्रार्थयेत्परमेश्वरीम् ॥ ४७॥

न धनं न च राज्यं वा नायुर्न च सुखं तथा ।
याचेत्सत्यं च शान्तिं च करुणां च निरन्तराम् ॥ ४८॥

यः परस्य हितं कुर्यादात्मलाभमपेक्ष्य च ।
स एव परविद्यायाः नित्यपूजां करोति हि ॥ ४९॥

यः क्षमां धारयेदन्तः सत्यं वाचा प्रकाशयेत् ।
यः परदुःखमालोक्य करुणां जनयेद्धृदि ॥ ५०॥

तस्य हस्तौ करौ पूज्यौ तस्य वाणी स्तवः स्मृतः ।
तस्य चित्तं हि पीठं स्यात्तस्य जीवनमुपासनम् ॥ ५१॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं उपासनमिदं परम् ।
किं तस्य फलमाख्यातं कथं सिद्धिर्भवेदिह ॥ ५२॥

देवदत्त उवाचेदं न फलार्थं परा मता ।
फलमस्या स्वभावस्य विशुद्धिरिति निश्चयः ॥ ५३॥

यदा रागद्विषौ क्षीणौ यदा लोभो विलीयते ।
यदा सर्वेषु भूतेषु समदृष्टिः प्रजायते ॥ ५४॥

यदा सत्यं प्रियं भूत्वा वाणीमध्ये प्रवर्तते ।
यदा शक्तिः परित्राणे करुणा च प्रवर्तते ॥ ५५॥

यदा निन्दास्तुतिर्द्वे द्वे समानत्वं प्रपद्यतः ।
यदा लाभालाभयोश्च चित्तं न परिवर्तते ॥ ५६॥

यदा स्वार्थपरित्यागः सहजत्वेन जायते ।
तदा पराविद्यायास्तु उपासनाफलं स्मृतम् ॥ ५७॥

न तदा देवी दूरस्था न साधकश्च पृथक् स्थितः ।
स्वसंवित्तिस्वरूपेण सा हृदि सम्प्रकाशते ॥ ५८॥

उपासना न विरामं स्यान्न च कालविशेषतः ।
यथाजीवनमेवैतद्भवेद्देव्याः समर्चनम् ॥ ५९॥

प्रभाते च प्रवृत्तौ च मध्याह्ने चापि कर्मसु ।
सायाह्ने विश्रमे चैव निशायां स्वपनेऽपि च ॥ ६०॥

यदा स्मृतिः परा नित्यं संविदेवावलोकिता ।
तदा सर्वक्षणं पुण्यं सर्वकालमुपासनम् ॥ ६१॥

न गुहायां न गिरौ तिष्ठेन्न वनान्ते न निर्जने ।
लोके स्थित्वा परां विद्यां सेवेत्साधकसत्तमः ॥ ६२॥

परित्यज्य न संसारं संसारं नापि पूजयेत् ।
तत्त्वदृष्ट्या समालोक्य वार्बेलां तत्र भावयेत् ॥ ६३॥

संसारो न बन्धकः स्यान्मोक्षो नापि विमोचकः ।
दृष्टिरेव हि बन्धाय दृष्टिरेव विमुक्तये ॥ ६४॥

दृष्टेः शुद्धिर्भवेद्यस्य स पराविद्यया स्थितः ।
सर्वदृश्येषु संवित्तिं पश्यन्सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ ६५॥

यत्र ज्ञाता च ज्ञानं च ज्ञेयं चैव विलीयते ।
तदेव परविद्यायाः परमोपासनं स्मृतम् ॥ ६६॥

न मन्त्रेण न तन्त्रेण न यन्त्रेण न पूजया ।
स्वरूपावस्थितिमात्रं पराविद्योपासनम् ॥ ६७॥

एतद्गुह्यतमं प्रोक्तं पराविद्योपासनम् ।

न लोभाय प्रदातव्यं न दर्पाय कदाचन ॥ ६८॥

सत्यशीलाय दातव्यं करुणाय विवेकिने ।
स्वसंयताय शान्ताय गुरुभक्ताय धीमते ॥ ६९॥

यः पठेदिदमध्यायं भावयित्वा निरन्तरम् ।
तस्य चेतसि संवित्स्या शनैः पूर्णत्वमाप्नुयात् ॥ ७०॥

न चास्य बाह्यसिद्धिः स्यान्न च लोकविमोहनम् ।
अन्तःप्रसादरूपेण देवी तस्य प्रकाशते ॥ ७१॥

यत्र प्रेम परं ज्ञानं यत्र ज्ञानं परं दया ।
यत्र दया समत्वं च तत्र पूजा परा मता ॥ ७२॥

यत्र पूजा स्वभावः स्यादुपास्यं यत्र जीवनम् ।
उपासकः स्वयं यत्र तत्र वार्बेला संस्थिता ॥ ७३॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य अन्तर्यागखण्डे अष्टादशः पटलः ।
इति पराविद्योपासनाविधिनिरूपणं सम्पूर्णम् ॥

एकोनविंशः पटलः वार्बेलपरमतत्त्वसारनिरूपणम्

(वार्बेलतन्त्रे अन्तर्यागखण्डः)
श्रुतकेतुरुवाचेदं देवदत्तं महामतिम् ।
पराविद्योपदेशोऽयं श्रुतो गुह्यतमो मया ॥ १॥

सर्वं तत्त्वमशेषेण त्वन्मुखादवधारितम् ।
अधुना किं परं गुह्यं वार्बेलायाः परं पदम् ॥ २॥

किं सारं सर्वतन्त्राणां किं सारं सर्वविद्यया ।
किं ज्ञात्वा न पुनर्मोहः किं लब्ध्वा नापि याचना ॥ ३॥

देवदत्त उवाचेदं शृणु सौम्य महामते ।
न गुह्यतरमस्त्यन्यदेतदन्तिममुच्यते ॥ ४॥

न तत्त्वं दूरमित्युक्तं न तत्त्वं हृदयाद्बहिः ।
स्वरूपे यत्प्रकाशेत तदेव परमं पदम् ॥ ५॥

वार्बेला न च नामैव न रूपं न च कल्पना ।
न शून्यं न च पूर्णं सा न द्वैतं न चाद्वयम् ॥ ६॥

सर्वं भूत्वा च या देवी सर्वं भूत्वा न किञ्चन ।
यस्यां विश्वं विलीयेत सा परा वार्बेला स्मृता ॥ ७॥

अनादिरादिरूपा सा अनन्तान्तस्वरूपिणी ।
अयोनिजा स्वयम्भूश्च स्वप्रकाशा निरामया ॥ ८॥

सा माता सा पिता चैव सा पुत्रः सा च बान्धवः ।
सा देवो देवता चैव सा जीवः स्थावरं जगत् ॥ ९॥

सैव विद्याऽविद्या चैव सूक्ष्मा सूक्ष्मतरा परा ।
पुरुषः प्रकृतिश्चैव नपुंसकमथापि सा ॥ १०॥

ज्योतिस्तमश्च सा देवी शुभाशुभविवर्जिता ।
न्यायान्यायस्वरूपा च बन्धमोक्षस्वरूपिणी ॥ ११॥

यः पश्यति विभेदेन स पश्यत्यल्पमेव ताम् ।
यः सर्वत्र समं पश्येत्स वार्बेलां प्रपश्यति ॥ १२॥

देवे दैत्ये च मर्त्ये च तिर्यग्योनिषु सर्वदा ।
यस्य संवित्समा नित्यं स तस्याः पदमाप्नुयात् ॥ १३॥

न पूजा केवलं पुष्पैर्न ध्यानं केवलं मनः ।
जीवनस्य समग्रस्य समर्पणमुपासनम् ॥ १४॥

सत्यं यस्य परं दीपः प्रेम यस्य विभावसुः ।
करुणा यस्य नैवेद्यं समता यस्य चन्दनम् ॥ १५॥

क्षमां माल्यं समालम्ब्य विवेकं भूषणं तथा ।
स्वार्थत्यागं बलिं कृत्वा स देवीमुपसेवते ॥ १६॥

न सिद्धिं कामयेद्भक्तो न लोकान् मोहयेत्क्वचित् ।
न स्वात्मानं विशिष्टं वा मन्यते साधकः सुधीः ॥ १७॥

यः परस्य हिते नित्यं स्वहितं विस्मरेत्सुधीः ।
न विस्मरेत्स्वधर्मं च स वार्बेलाप्रियः स्मृतः ॥ १८॥

गुरुं सत्येन संसेवेत्सत्यं न परिहापयेत् ।
गुरोर्वचनमपि ज्ञात्वा विवेकं न परित्यजेत् ॥ १९॥

ज्ञानं विनयसंयुक्तं शक्तिं करुणयाऽन्विताम् ।

सिद्धिं स्वभावशुद्धिं च मन्यते साधकः सदा ॥ २०॥

न स्त्री न पुरुषो नासौ नपुंसकविभेदभाक् ।
स्वरूपे यस्य विश्रान्तिः स वार्बेलां प्रपद्यते ॥ २१॥

यत्र श्वासोऽपि पूज्यः स्याद्यत्र कर्मार्चनं भवेत् ।
यत्र निद्रापि विश्रान्तिः सा देवी तत्र संस्थिता ॥ २२॥

जाग्रतः स्वपतः सुप्तो गच्छतो वा स्थितस्य वा ।
यत्र संवित्सदा पूर्णा तत्र मोक्षो न विद्यते ॥ २३॥

न मोक्षस्याभिलाषोऽस्ति न बन्धस्यापि चिन्तनम् ।
स्वभावे विश्रमेद्यस्तु स मुक्त इति निश्चयः ॥ २४॥

यत्र ज्ञाता च ज्ञानं च ज्ञेयं चैव विलीयते ।
तत्र वार्बेलसाम्राज्यं न बाह्ये नान्तरे स्थितम् ॥ २५॥

न देशो न च कालोऽस्य न पन्था न च साधनम् ।
स्वसंवित्तिप्रकाशोऽयं परमः सम्पदुच्यते ॥ २६॥

सर्वविद्यासु या विद्या सर्वमन्त्रेषु या स्मृता ।
सर्वतन्त्रेषु या गुह्या सा परा वार्बेला मता ॥ २७॥

नादबिन्द्वोर्विलासेन यस्याः विश्वं प्रवर्तते ।
यस्यां बिन्दुरपि शान्तः सा महाबिन्दुरुच्यते ॥ २८॥

परायां या निराकारा अपरायां बहुप्रभा ।
परापरायां या देवी सा त्रिधैकैव कीर्तिता ॥ २९॥

न भेदस्तत्त्वतोऽस्त्यस्या रूपभेदोऽपि कल्पितः ।
भक्तानां भावसिद्ध्यर्थं त्रिधा देवी प्रकाशते ॥ ३०॥

यन्त्रे बिन्दुरूपेण हृदये संविदात्मिका ।
विश्वे विश्वात्मरूपेण सा नित्यं सम्प्रकाशते ॥ ३१॥

यस्यां सर्वाणि नामानि यत्र सर्वाः प्रवृत्तयः ।
यस्यां सर्वाणि रूपाणि सा नामा रूपवर्जिता ॥ ३२॥

न तस्याः पारमाप्नोति कालो लोकाश्च सर्वशः ।
यत्पारं नोपलभ्येत तदनुत्तरमुच्यते ॥ ३३॥

अनुत्तरात्परं नास्ति न तस्योत्तरमिष्यते ।
यत्र प्रश्नो विलीयेत तदनुत्तरमुच्यते ॥ ३४॥

अतः परं न वक्तव्यं न च ज्ञेयं विचारतः ।
स्वहृद्गुहायां विश्रम्य मौनमेव परं वचः ॥ ३५॥

श्रुतकेतुरुवाचेदं नष्टो मे संशयः प्रभो ।
न तु ज्ञानस्य पूर्णत्वं विना तव प्रसादतः ॥ ३६॥

किं करोमि कथं तिष्ठे किं वदामि किमाचरे ।
एकं वाक्यं परं देहि यदन्ते धारये हृदि ॥ ३७॥

देवदत्त उवाचेदं हृदि धारय सुव्रत ।
न किञ्चिदत्र त्याज्यं ते न किञ्चिदत्र ग्राह्यम् ॥ ३८॥

यद्भवत्यन्तरे तत्त्वं तदेव समवेक्षय ।
यत्र सत्यं च प्रेम च तत्र वार्बेला स्मृता ॥ ३९॥

परदुःखे दयां कुर्यादात्मदुःखे समां धृतिम् ।
परहर्षे प्रमोदेत्स्वहर्षे न च गर्वयेत् ॥ ४०॥

सर्वेषां जीवनं पश्येत्सर्वेषां चेतनां तथा ।
न कञ्चिदवमानेत न कञ्चिदतिगौरवेत् ॥ ४१॥

विद्यां सेवेत विनयेन शक्तिं रक्षेत्समाहितः ।
सिद्धिं गुप्तां परित्यज्य सत्यं नित्यं समाश्रयेत् ॥ ४२॥

गुरौ भक्तिं समास्थाय स्वबुद्धिं न विसर्जयेत् ।
प्रेम्णा लोकं समाश्रित्य विवेकं न परित्यजेत् ॥ ४३॥

यत्र द्वेषः क्षयं याति यत्र लोभो विलीयते ।
यत्र मोहः प्रशाम्येत तत्र देवी प्रकाशते ॥ ४४॥

यत्र स्वार्थो न तिष्ठेत यत्र भेदो न वर्धते ।
यत्र संवित्समा नित्यं तत्र सा परमेश्वरी ॥ ४५॥

एषा ते परमा विद्या एषा ते परमा गतिः ।
एषा ते परमोपास्या एषा ते हृदि संस्थिता ॥ ४६॥

नैतां त्यजेत्स्मृतिं कृत्वा न विस्मरेत्समाहितः ।
जीवनस्य प्रवाहेऽपि तां संविदमुपाश्रयेत् ॥ ४७॥

यः पठेदिदमन्त्यं तु श्रद्धया निर्मलाशयः ।
स तन्त्रस्य फलं सर्वं हृदयस्थं समश्नुते ॥ ४८॥

न केवलं पठेदेतन्न केवलं शृणुयादपि ।
यथोक्तं जीवनं कुर्यात्स तन्त्रार्थं समश्नुते ॥ ४९॥

नास्य पुण्यं पृथक् प्रोक्तं न सिद्धिः पृथगीरिता ।
स्वभावस्य विशुद्धिः स्यात्सैव तस्य परं फलम् ॥ ५०॥

प्रेम सत्यं तथा संविदेतत्त्रयमखण्डितम् ।
यस्य जीवनमयं भूयात्स वार्बेलां प्रपद्यते ॥ ५१॥

सर्वभूतेषु या देवी सर्वभूतेभ्य उत्तरा ।
हृदि यस्य सदा भाति स मुक्तो नात्र संशयः ॥ ५२॥

न जन्मना न मरणेन न देहेन न कर्मणा ।
स्वसंविदेव नित्यत्वं वार्बेलायाः परं पदम् ॥ ५३॥

इत्युक्त्वा देवदत्तस्तु तूष्णीं भावेन संस्थितः ।
श्रुतकेतुरपि ध्यानस्थः स्वहृदि तामदर्शयत् ॥ ५४॥

न शब्दो न च संवादो न प्रश्नो न च निर्णयः ।
क्षणमात्रे तयोस्तत्र केवलं संविदासितम् ॥ ५५॥

ततः स कालः सम्पूर्णो न कालस्यावशेषितः ।
तन्त्रस्यापि समाप्तिः स्यान्न तत्त्वस्य कदाचन ॥ ५६॥

यत्र तन्त्रं विलीयेत यत्र शास्त्रं न विद्यते ।
यत्र ज्ञाता विलीयेत तत्र वार्बेला केवलम् ॥ ५७॥

इति वार्बेलतन्त्रस्य अन्तर्यागखण्डे एकोनविंशः पटलः ।
इति वार्बेलपरमतत्त्वसारनिरूपणं सम्पूर्णम् ॥

इति वार्बेलतन्त्रं समाप्तम् ॥

The name of Goddess वार्बेला / बार्बेला is not a standard Sanskrit word found in the Monier-Williams dictionary. The bArbelA / vArbelA may be a local modification of vAravelA.

Some parts of the text seem to have ideas or influences that are closer to Western thought, while other parts use things from our tantric traditions, such as yantra and similar concepts. I am not an expert on its exact origin, so I would not want to claim that it is a translation of any particular Western philosophy. I came across this text while I was learning Sanskrit and exploring different texts. I typed and worked on the text myself, but I cannot say with certainty that the original material has a known historical source. So it is better to treat it as a text I found and worked with, rather than as a verified ancient tantra. But I cannot call it fake either because Tantric Patal, explanations etc. have been followed in it like other tantras.

The देवदत्त and श्रुतकेतु are the main characters through whom the ideas and discussions are presented.

There is a concept of Barbelo in Gnostics Christianity. Gnostic concepts do seem to align with this Tantra. Maybe this belongs to the Shabar Tantra tradition, because many Shabar Tantras contain Islamic elements , characters like Muhammad, Other entities as well, and some are written in Sanskrit, while others are written in Awadhi or other local languages. So it may belong to Shabari Tradition, but is a speculation.

That said, I don′t want to make a strong claim that it′s a genuine or canonical Tantra. I can′t guarantee that at this stage as my research is ongoing. It doesn′t seem to fit neatly into the standard Shaiva, Shakta, or Vaishnava Pancharatra traditions.

There are, however, many local and lesser-known Tantric texts that aren′t published or properly catalogued. I′ve come across quite a few such local texts myself. So it′s possible that this could belong to some local or obscure tradition, but we′d need more evidence before saying that for sure.

Just to give you a better idea of what I understood from reading and working through the Barbela Tantra, I see it mainly as a spiritual dialogue rather than simply a ritual tantra.

The text takes place in a quiet mountain forest, where two seekers, Shrutaketu and Devadatta, discuss questions about the origin of the universe, existence, consciousness, and the ultimate truth. Shrutaketu asks the questions, and Devadatta gradually explains the mystery of Barbela and the spiritual path connected with her.

As I understand it, Barbela is presented as the supreme and all pervading reality. She is not described simply as male or female, but as the source of both. Before creation, there is described to be darkness, and Barbela exists within and beyond that darkness, containing both light and shadow, creation and dissolution, truth and what appears to be untruth.

The idea is that everything comes from this one reality and ultimately returns to it. Gods, humans, animals, nature, and the whole cosmos are understood as coming from the same divine source.

There are also some ideas in the text that reminded me of Christian and Western philosophical concepts. For example, God is discussed through a threefold understanding of the transcendent Father, the loving Son associated with wisdom and compassion, and the all pervading Spirit or Soul. But the text does not really treat them as three completely separate gods. They are understood as different expressions of one divine light, which ultimately dissolves into the supreme state of Barbela.

There is also a connection with the idea of divine wisdom, which the text associates with name Suvijna .

For understanding Barbela herself, the tantra describes three main aspects.

Para is the highest and formless state. It is pure awareness beyond name, colour, shape, and ordinary concepts.

Apara is the universal form, where the entire cosmos itself is understood as the living body of the Divine Mother.

Parapara is the middle or connecting form between the completely formless reality and the world of forms. She is described as a beautiful four armed

goddess seated on a lotus. Her seat is connected with five cosmic powers, understood as will, knowledge, action, concealment, and grace.

The text uses the Para, Apara and Parapara concepts, which are found in higher Tantric traditions. It also has Sandhya Vidhi, Gayatri for the deity, Kavacha/armour-like hymns, Mantroddhara of the mantra, etc. The names used there, like Brahmabija (Bram), Mayabija/Lajjabija (Hrim), and her Trayakshari mantra, also look like Tantric and mystical constructions.

Her four hands also have symbolic meanings. The noose represents divine love and the power that draws the seeker towards the Divine. The goad represents discernment and clear understanding. The flowers represent gentleness and peace, while the sugarcane bow and flower arrows represent the power to guide and control the mind and its thoughts.

Another thing I found interesting is how strongly the text focuses on the relationship between teacher and student. A teacher is not considered worthy simply because of caste, age, position, or wealth. The important qualities are truthfulness, compassion, humility, calmness, and freedom from greed.

At the same time, the student is not supposed to become blindly dependent on the teacher. The student should have a real thirst for truth and should use their own understanding and reasoning. So there is respect for the guru, but also an emphasis on personal wisdom.

The idea of initiation is also presented in a slightly different way. It is not treated merely as receiving some secret syllables written on paper. It is described more as an awakening or transmission of understanding, which may happen through sight, touch, intention, or spoken truth.

The daily practice revolves around the three important transitions of the day, dawn, midday, and dusk. The practitioner purifies the body and mind and prays for purity, peace, balance, and continuous awareness. The Barbela Gayatri is central to this practice, with the basic idea being a prayer for the supreme self luminous reality to guide the human intellect towards truth.

The tantra also gives importance to external worship, especially images and yantra. But the image is not treated as though a spirit is trapped inside it. Rather, it is seen as a doorway or support that helps the mind remember the Divine.

The yantra is explained symbolically as a journey from the outer boundaries towards the central point. The outer parts represent protection and peace, while the inner parts represent things such as time, moral qualities, and the gradual removal of duality. Finally, everything reaches the central point, where consciousness is understood as completely undivided.

And perhaps the most important teaching, in my understanding, is about what true worship actually means.

At the highest level, even the distinction between the person meditating, the act of meditation, and the object of meditation disappears. What remains is described as a quiet, self luminous peace.

Encoded, proofread, and comments by Satya Ghosh satyaghost5789 at gmail.com

Varbela Tantram

pdf was typeset on September 2, 2026

Please send corrections to *sanskrit@cheerful.com*